

PAUL EUGEN BANCIU

OMUL ABSTRACT

Coperta I: Archimboldo, Bibliotecarul (1566), detaliu

© PAUL EUGEN BANCIU

© EDITURA ANTHROPOS, 2008

All rights reserved

**Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
EDITURII HESTIA
Reproducerea parțială sau integrală a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
fără acordul editorului,
se pedepsește conform legii**

ISBN: 798-973-7985-45-3

Printed in Romania

PAUL EUGEN BANCIU

OMUL ABSTRACT

ESEURI

ANTHROPOS

***„Nicio utopie nu poate mulțumi pe
toată lumea, tot timpul”***

Arthur C. Clarke

I. MĂȘTI ATEMPORALE

SOLILOCVIU (I)

Nu cred că înțelepciunea vine odată cu bătrânețea. Timpul mai degrabă îngroașă trăsăturile de caracter ale omului și le transformă în niște riduri de piatră, pe care nu vrea să le vadă, dar nici nu se poate feri de rigiditatea lor, nu poate trece dincolo de cele câteva trasee pe care le cunoaște. Atâta doar că la bătrânețe riști mai puțin, economisești fiecare clipă ce-ți prisosește, pentru un cont pe care o să-l deschizi cândva, după moarte sau într-un vis. Înțelepciunea o ai sau n-o ai, și apare imediat după adolescență, ca harul artei. Nici prea devreme, să se irosească pe nimic, să te urce în slava celorlalți ca dintr-o dată să fii lăsat de izbeliște, nici prea târziu, când călătoriile începi să le faci pe hartă cu fotografiile artistice ale locurilor pe care vrei să le vizitezi.

Înțelepciunea vine în momentul în care simți că poți să rămâi numai cu tine și să-ți scrutezi trecutul, propria viață, fără să te minți că ai fi un altul, fără să regreti că nu există cineva capabil să te înțeleagă la fel de bine în clipa în care poți să-ți vorbești deschis ca unui alt om, să-ți dai sfaturi și să iei hotărâri. Dar pentru a ajunge aici, de cele mai multe ori, trebuie să te lovești singur de pereții nepăsării celorlalți, să le înțelegi egoismul, voința lor de viață, de dialog în societate, să le înțelegi nevoia de intrigă, nevoia de a face rău, nevoia de a rămâne în mustul coclit al invidiei față de oricine e mai sus cu ceva față de el.

Bătrânețea, dincolo de toate bolile pe care ți le face cadou, ca un fel de reziduuri de viață trăită ce trebuie pedepsită într-un fel, îți aduce din ce în ce mai puțini prieteni, din ce în ce mai puține suflete capabile să te înțeleagă, fără să strecoare în sentimentele față de tine vreo urmă de milă. Înțelegere da. Doar că la vârsta senectuții nu-i ai ca parteneri de dialog decât pe cei apropiați ție ca vârstă, ceilalți te ignoră, în cel mai bun caz, dacă nu te-au și trecut cumva în sufletele lor apele Stix-ului.

Și astfel, începi să-ți deschizi cuvintele sufletului către tine, să-ți vorbești, să-ți scrii, ca unei alte persoane pe care o cunoști foarte bine, din ce în ce mai direct și fără menajamente, știind că nu riști nimic. Pentru că la orice vârstă, când stai de vorbă cu cineva despre tine există pericolul ca tot ceea ce spui să se întoarcă împotriva ta cândva. Vorbindu-ți ție direct, scriindu-ți ție, consumi fără să vrei toate reproșurile ce ți s-ar putea aduce, pentru niște aprecieri făcute altădată, pe seama unuia sau altuia. Doar că arta singurătății o au puțini.

Constați în ani, după ce atinge o vârstă, că ceilalți te caută doar atunci când au un interes sau doresc ceva de la tine, că de fapt tot eșafodajul sentimentelor lor față de tine, stă în micile profituri pe care le poate avea de pe urma ta, unul sau altul. Că sinceritatea ta de odinioară a devenit subiect de bârfă, de ridicularizare, ce devine dintr-o dată publică. „Așa a zis el, că...”, „Așa credea atunci când...”, „Spunea că dacă nu se va...”, „Mi-a declarat, într-un moment de sinceritate că...” sunt capetele de început ale unor răstălmăciri ce se petrec peste timp cu oricare dintre noi, ca un fel de ecouri schiloade ale vorbelor spuse cuiva în care aveam încredere, sau într-un moment de vid sufletesc, când am simțit nevoia să ne destăinuim cuiva.

Din capetele acestea de fraze încep cancanurile sau literatura pe care o scrie fiecare dintre noi fără să o mai pună pe hârtie. Așa se consumă evenimente tragice sau bucurii. Doar fericirea și iubirea nu pot fi împărtășite decât de unul sau doi oameni, cel mult, pentru că atunci când află altul, din afara cercului restrâns, totul devine la rându-i bârfă. Nu-l putem vedea niciodată pe celălalt ca fiind asemeni nouă, nici chiar atunci când, minăți de boala naivității, credem că acela e identic în ceea ce simte față de noi, cu ceea ce simte față de ceilalți. Dar asta nu se petrece nici măcar atunci când avem senzația că ne aflăm cu toții pe același drum către un ideal comun.

Înainte de '90, eram forțați să avem un singur ideal, rezultatul real al anilor acelora s-a văzut mai târziu, se vede acum, când nimeni nu mai are o aceeași direcție cu cel de alături, chiar și atunci când stau în fața iconostasului și se roagă aparent unui singur Dumnezeu.

Abia acum ne dădăm seama cât suntem de singuri în fața vieții, cât de fragile sunt legăturile pe care le stabilim între noi, cât de câinoase pot fi niște cuvinte aruncate cândva unui prieten de atunci, care se întoarce ca un bumerang, gata să ne ia viața, doar pentru că nu mai prezentăm o prea mare importanță pentru el, pentru interesele lui imediate.

De fapt, ceea ce altădată se putea petrece într-un timp mai îndelungat, acum se află sub incidența necesității imperioase, de parcă ar intra dintr-o dată zilele în sacul fără fund al morții, al imediatului ce dictează acțiuni nu întotdeauna cu discernământ, de parcă am fi pe linia întâi a frontului, într-o luptă pe viață și pe moarte, din care scapă doar cel ce trage primul cu arma automată. Ce e ciudat, că reflexul de conservare pare absorbit de năuceala acestei înaintări fără de perspectivă, pe care o detectează doar pensionarii ce stau pe băncile din fața blocurilor și comentează, la rându-le derutați, ceea ce văd la televizor.

Dintr-o dată pare că perspectiva unei întreprinderi pe mai mulți ani e luată-n derâdere, știindu-se dinainte că rezultatul va fi un eșec, pentru simplul fapt că omul nu mai poate lua în calcul toate impedimentele și

pericolele ce-i stau în față, și care se modifică de la o oră la alta. Nimic pare să nu mai arate azi asemănător cu ceea ce am crezut ieri că va fi. Nimic nu mai are consistența unui fapt dus până la capăt, când dincolo de el apare o variantă, o răscruce de drumuri, dintr-un hățiș ce-l pune pe om să fie într-o continuă dilemă a alegerii căii celei mai bune. Răscruci după răscruci, variante după variante, și toate cer o înțelepciune practică, o înțelepciune aplicată și nu un sfat de bătrân, care și-a dus viața într-o lume cu cap și coadă.

Temerarul de azi e omul ce merge la întâmplare, alegându-și drumurile la fiecare răscruce care-i iese în față, bucurându-se două clipe pentru varianta aleasă, ca peste alte două clipe să trebuiască să aleagă din nou. Se zice că norocul apare o singură dată în viața omului, dar temerarul nu ține seama de această zicală și merge mai departe devenind ridicol. Lumea de azi e ca o hartă a drumurilor europene cu toate autostrăzile și drumurile naționale și regionale trecute pe ea, punându-te în permanență în situația de a alege calea de mers din răscruce în răscruce, spre o țintă aproximativă, fără un gipies la îndemână, și el un mic aparat de ghidat automobiliștii prin satelit, care când greșește te anunță sec: reconfigurăm!

E ceva în psihologia omului de azi din cea a automobiliștilor, a șoferilor amatori sau profesioniști, deși cei dintâi îi covârșesc, ca în orice domeniu pe ceilalți. Doar că în viața de fiecare zi nu avem sateliți care să ne coordoneze direcția pentru a alege drumul cel mai bun, chiar dacă e național sau regional și nici înțelepciune unui gipies, modest, care să ne sugereze când anume trebuie să reconfigurăm. Traseul odată ales în viață, trebuie să mergem pe el. Că peste trei momente alegem din nou, e frumusețea rețelei de variante pentru a ajunge la ținta noastră.

O lume precisă, unde sfaturile posace ale bătrânilor sunt înlocuite de semne de circulație și indicatoare de localități, ce trebuie respectate cu sfîntenie, fără să vezi oamenii de pe trotuare, ci doar pe cei imprudenți, care-ți ies în cale, pe neașteptate, fără să vezi copacii de pe margine decât după ce te-ai oprit cu motorul mașinii în unul din ei, încercând să eviți o coliziune frontală. Că ajungi sau nu la capătul drumului depinde de norocul și atenția ta, de curățenia adrenalinei din sânge. Ca odată ajuns aproape de țintă, să uiți de ce ai plecat, să uiți ce vrei și să trăiești frenetic doar bucuria că nu ți s-a întâmplat nimic.

Într-o asemenea lume exactă nu-și mai are loc nici urmă de meditație sau contemplare, nici urmă de introspecție, sau destăinuire a unor apăsări din suflet, când de fapt toți trăiesc sub impulsul aceluiași țel al evitării riscului morții. Prietenii sunt pe bancheta din spate și comentează felul de a conduce al celui din față sau a celui ce vine din sens opus.

SOLILOCVIU (II)

Tot mai des rămânem singuri cu noi, dimineța, înainte de trezirea celorlalți, sau seara, după ce s-au culcat ori s-au retras la televizor, și ne vorbim despre ziua care a trecut, ca un fel de jurnal intim nescris și constatăm că, la fel ca și în ziua precedentă, am participat la o partidă de șah la mai multe mese, ca marii maeștri ai acestui sport. La una din mese erau bătrânii casei, la alta soția sau soțul, la o a treia copiii, la a patra colegii de serviciu, la a cincea șefii, la a șasea, prietenii care ne-au căutat pentru vreun interes personal, și enumerarea poate să continue. Șase, șapte partide la mai multe mese, cu adversari ce vor să câștige și nicidecum să remizeze. Ideal ar fi ca acest jurnal al meciurilor tale dintr-o zi să-l poți comenta cu cel mai apropiat din familie, dar și el, la rândul său joacă la mai multe mese, vine cătrănit, se descarcă, fără să-i pese dacă-l ascuți sau nu, fără să ia seama la rezultatele meciurilor tale.

Ziua se încheie pentru tine într-o remiză cu sufletul tău, mulțumit că prin ziua trecută te-ai apropiat mai mult de un țel oarecare, fie el un weekend, fie un concediu, plecarea într-o delegație, unde să uiți de toate, sau o sărbătoare, când îi ai pe toți aproape și poți să lămurești anumite diferențe rămase în suspensie. Ceilalți fac mult mai bine rupându-se de realitate printr-un film de la televizor, care le acaparează toată atenția, și-i face să sufere, să se bucure, să le fie teamă alături de personajele de pe micul ecran. Dacă cel mai apropiat rămâne surd la povestea ta, te simți alungat din casă în una dintre camere, unde-ți cauți singur alinarea. Mereu aceeași, gândindu-te la ziua în care vei pleca undeva doar tu, printre niște oameni străini, cu care n-ai de ce să te aflii în conflict.

Acest jurnal nescris, se adună pagină cu pagină în dreptul celui mai nefericit dintre toate organele tale interne și-l macină încet, ca peste luni, peste ani să te trezești în fața unei maladii de care nu ai știut nimic.

O ieșire din circuitul acesta nefast sunt cărțile, emisiunile de știință, de unde afli lucruri necunoscute despre alte civilizații, despre om, despre enigmele universului ceresc, pământesc sau al ființelor vii, un concert, o expoziție de artă, un spectacol, adică un act de cultură cu efect tămăduitor. Tot mai rar ți se întâmplă ca vreunul dintre foștii prieteni să-ți aducă o alinare stării tale, pentru că din ce în ce mai mult dialogurile cu ei se rezumă la niște schimburi de informații care, de cele mai multe ori, îl interesează pe celalalt. Bucuria comentării unei expoziții, a unei cărți citite, se transformă adesea într-o banală bârfă despre autor, după care rămâi cu un gust amar și te întrebi dacă mai merită să-i împărtășești cuiva opinia despre un act de cultură.

În felul acesta te izolezi, fără să vrei, nu doar de familie, dar și de societate, construindu-ți din toate pe care le aduni un univers al tău, în jurul căruia începi să zidești o cetate din pietre mari de râu, căreia îi tragi în jur niște șanțuri cu apă și faci două breșe, cu poduri suspendate, pe care să le poți ridica oricând. Breșele sunt porțile acestei cetăți de început de ev mediu, croite din lemn gros, bătut în fier forjat și grilaje mari din drugi în rețea, pe care să le lași în spatele acestora unde dacă vor fi lovite și biruite de berbecele dușmanilor. În mijlocul cetății ridici a bisericuță să te rogi de fiecare dată când ești la ananghie, iar în spatele ei ai locuința ta, de om singuratic, și cămările cu provizii, pentru vremile de restriște.

Prin porțile cetății lași să intre doar solii pe care-i dorești, târgoveții, locuitori în afara cetății ce-ți aduc merinde, saltimbancii circurilor ambulante, prietenii de departe, care vin doar să te vadă și să-ți ureze sănătate și ghicitorii ce-ți citesc viitorul în stele, în mațele animalelor sacrificate sau în palmele tale, lăsându-te de fiecare dată cu sentimentul că nu ți-au spus totul, și mai ales cum se va termina povestea acestei cetăți din imaginația și sufletul tău. Înăuntru nu mai primești nici pe cei mai apropiați dintre semeni, dacă paznicii porților spun că sunt cu privirile încărcate de mânie sau perfidie.

Ai ales calea unei solitudini princiare, cum n-a avut parte nimeni din neamul tău. Dimineța părăsești cetatea cu sentimentul biruitorului, ca seara să te întorci în ea istovit și să te întrebi dacă e îndeajuns de sigură pentru sufletul tău, de vreme ce piatra zidurilor ei e făcută din hârtia cărților citite, ca un fel de butaforie pentru filmele de aiurea cu bătălii pierdute. De vreme ce fierul forjat al grilajului porților e făcut din corzile unui pian sau ale unei viori, iar bisericuța ta din mijlocul cetății e doar o icoană a Sfintei Marii cu pruncul, și șanțurile trase să te apere de invadatori nu sunt mai mult decât știutele tale despre lumea celorlalți. O cetate fragilă ca însăși ființa ta, gata să cadă pradă oricărui invadator barbar, ferit de șlefuirea cuvântului, a sunetului sau culorii.

În apărarea acelor ziduri din hârtie aduni alte cărți, alte știute, de parcă ți-ar folosi mai târziu. Să-ți aducă alinare gândurilor tale, cei de aproape, care cred în cetatea ta, puținii fideli, te încurajează să rezisti invadatorului ce și-a desfășurat armatele de jur împrejurul locului, și te mint că acela nu te va ataca, pentru că nu are ce să câștige de pe urma cuceririi cetății tale. Îi lași să vorbească, să te îmbărbăteze, apoi îi conduci spre una dintre porți, și-i lași să plece, știind că oștile dușmane nu-i văd pe el, ci doar cetatea ta. Abia atunci realizezi, urmărindu-i cum se îndepărtează ca niște ființe invizibile pentru dușman, că toată miza probabilei asedieri a cetății nu este viața ta, ci construcția în sine, eșafodajul de cuvinte și sunete și culori ce se ridică în jurul tău, să-l aducă la nivelul pământului din jur, să

știe că nu mai există nicio piedică de tip cultural, care să le deturneze lor înaintarea mai departe.

Încerci stratagemele tale clasice, dar fără de efect în fața unui moloh pornit să nimicească totul. Încerci scoaterea propriilor oști în fața zidurilor, să le apere, dar dușmanul nu vede niciun soldat și înaintează spre cetate. Ridici podurile din fața porților, însă focul tunurilor lor sparge construcția din hârtie și carton. Te vezi nevoit să ieși singur din cetate, cu icoana sub haină și spada gândului tău în mână, dar oștile dușmane trec prin tine ca un râu secăt, și-ți dai seama că așa cum nu i-au văzut pe cei ce părăsiseră cetatea înaintea ta nu te văd nici pe tine. Rămâi în spatele lor cu icoana sub braț și sabia înfiptă în pământ ca o cruce pentru cetatea ta care e în flăcări, și te întrebi de ce le-a fost mai necesară distrugerea ei, decât să-ți ia ție viața.

Apoi hoardele trec mai departe, bucurându-se de lumina flăcărilor lăsate în urmă. Le privești, golit de propriul tău univers construit în ani, cum se îndreaptă către cetățile celor care ți-au fost oaspeți cu câțva timp înainte, și te întrebi la ce poate folosi acest război împotriva unor cetăți goale, când legea sângelui cerea să fie trecuți prin foc și sabie doar locuitorii lor. Și nu poți înțelege nimic din tot ce se petrece, pentru că nu seamănă cu ceva măcar din ceea ce ai citit sau învățat. Te dumirești târziu, cu hainele îmbibate de fumul cetății asediate, că pustietatea adusă de năvălitori era menită să te facă la fel ca ei, să te aducă cu picioarele pe pământul unui prezent de care ai uitat, sau nu l-ai luat în seamă, ori nu l-ai înțeles. Un prezent ce trece spre ziua de mâine fără vreo legătura cu tot ce s-a întâmplat până ieri.

Te simți neputincios în fața acestui adevăr, ca după o boala care ți-ar fi șters din memorie tot ce ai citit, ai văzut și ai ascultat într-o viață. O boală a sufletului atât de violentă încât nu mai ști nici pentru ce ai luat cu tine un dreptunghi de lemn pe care era pictat chipul unei femei cu un copil. Râzi în hohote din senin privindu-ți sabia înfipt în pământul reavăn plin da litere, culori și sunete arse, simțindu-te dintr-o dată învingătorul, semn că mâine, nu vei mai pleca dintr-o cetate năruită, ci dintr-un apartament de bloc, spre o partidă de șah la mai multe mese, hotărât să câștigi toate meciurile. Până vei ajunge să fii văzut și tu ca om de către ceilalți, să fii ca ei, să vrea să te ucidă pentru că i-ai învins pe rând. Pentru că i-ai umilit în fața propriilor armate de susținători.

OGLINDIREA (I)

Unicitatea ființei stă și în tainele pe are le aduce cu sine în întâlnirea cu partenerul său, în cele ce-i separă mai apoi existența de el și-i crează acea independență față de ceilalți. Cu cât oamenii se văd mai rar, cu atât viețile lor se depărtează pe niște orbite știute doar de cel ce le parcurge. În viața fiecărui om apar evenimente ce-l leagă de alte ființe, de alți oameni, apar sentimente tainice nutrite pentru femei și bărbați, care, în anumite momente, pot reprezenta variante ale destinului, ca dintr-o dată totul să revină la normal în acea prietenie sau căsnicie. Mai departe totul se construiește cu teama de a nu se afla ceva din tainele duse de fiecare dintre parteneri.

Risipirile din anii tinereții, aventurile cu sau fără de urmări din anii maturității se adună într-un noian de amintiri particulare, unde ființa celuilalt nu apare. Când și când, eroii de altădată ai amintirilor de acum, pe care ai vrea să le scoți din biografia ta, își cer dreptul la existență, întorcându-te din drumul pe care l-ai ales, și dându-i chipului tău de acum o grimasă caricaturală, ca a unei măști dintr-un bal mascat. Eroul din aventura uitată, sau tănuită doar, te va lua fără să mai țină cont de viața ta de acum, exact de acolo de unde v-ați despărțit.

Reîntâlnirea cu el, are ceva din hidoșenia dezgropării unor cadavre pentru autopsii tardive, făcute pentru a determina exact pe făptuitorul unei crime. Dar asta doar atunci când legăturile dintre partenerii de atunci au fost atât de apropiați încât pasul unei vieți în comun era ca și sigur. Mă gândesc aici la aventurile pe care le au atâtea fete cu sumedenie de băieți sau bărbați, poate însurați, în căutarea unei vieți cât mai comode, sigure și lipsite de griji, la virilitatea ce poate cântări cel mai mult în alegerea făcută mai apoi, fără să se țină seama de viața secundă pe care și-o va croi celalalt în căutarea prosperității senzațiilor, și chiar a sentimentelor față de alte persoane.

Desigur că nu totul se rezumă la pat, la aventurile de alcov, ci implică și tainele materiale pe care le aduce spre o căsnicie unul sau celalalt dintre parteneri, unul cu tainele banilor sau averilor moștenite, altul cu sărăcia unui suflet incapabil să realizeze poziția sa de valet în noua relație. Când familia se construiește pe mai multe taine decât cele ce o pot izola de restul celorlalți, apare riscul destrămării ei. La fel cum atunci când unul dintre parteneri, mai guraliv, destăinuiește unor cunoștințe, pe care le socotește apropiate, taine ale familiei doar pentru a pune în lumină greutățile prin care trece sufletul ei.

Aceste taine, duse de fiecare dintre partenerii dintr-un joc de-a familia, banale prin repetarea lor la fiecare dintre cupluri, formează acea literatură de sertar a jurnalelor intime de mai târziu, când, cu iluzia unei prelungiri a vieții, meditează asupra variantelor de destin pe care le-a ratat, fără să se gândească vreodată că la o întâlnire cu persoanele din acele jurnale, peste ani, vor descoperi niște figuri îmbătrânite, ca și ei, mai temătoare sau scârbite da viață, incapabile să refacă în vreun fel traseul perioadei cât nu s-au văzut.

Ferice de sufletele de aventurieri, de acei turiști notorii, pentru care trecutul nu există, ci doar harta lumii, cu traseele ei marcate cu galben, roșu sau verde, ce le oferă posibilitatea continuu de a fugi de ei, de tainele acumulate în tinerețe, de oamenii pe care i-au cunoscut și față de care au păcătuit în vreun fel. Ei nu au mai nimic din alura descoperitorilor, ori a celor ce înfruntă crestele cele mai înalte ale munților, nici din acribia cercetătorilor din laboratoarele lumii, și ei așezați cu fața doar către viitor, căci înaintează pe unul sau altul din traseele vieții, nepăsători la tainele adunate în rucsacul din spate.

Aventurierii poartă în ei ceva din nepăsarea timpului față de ființele care se tem de trecerea lui, de parcă ar avea în buzunarul de la cămașă un flacon cu elixirul tinereții veșnice, ce le dă voie să experimenteze până la adânci bătrâneți, senzații și sentimente aparent noi. În realitate tot ceea ce se întâmplă nu e mai mult decât o fugă de trecut, iluzionată pozitiv de schimbarea peisajului, a oamenilor mereu străini pe care-i întâlnește și între care se simte la fereală, pentru că și el, la rândul său e un venetic, despre care ceilalți nu știu decât ceea ce văd. Schimbând mereu locul, ca într-o mișcare de nomad, posibilitatea reîntâlnirii cu tine, cu cel de altădată, e minimă, cum stabilirea printre străini, într-o altă țară, te absolvă de toate vinile ce ți s-ar putea aduce dacă te-ai întoarce înapoi. E în psihologia oamenilor de azi ceva din cea a răufăcătorului, care, în America, fuge dintr-un stat în altul să-și piardă urma, iar aici, fuge în lumea Europei, să i se uite păcatele și odată cu ele, să fie uitat și el tocmai în celalalt capăt de continent.

Poate că zice: Mi-am schimbat viața. Și zice asta, și-a dorit asta, cu gândul că în scurtele lui reîntoarceri acasă va fi văzut ca un străin, ca o altă persoană, spălată de toate tainele pe care le-a lăsat în urmă. Aceștia nu-și vor ține un jurnal al amintirilor niciodată, ci vor înainta fericiți că pe dvd-urile aparatelor lor de fotografiat sau filmat au surprins peisajul dintr-o țară sau alta, munții, sau marea, în mijlocul imaginilor acelora fiind figurile lor senine și nepăsătoare.

Vechii greci, prin înțelepții lor, spuneau că acești călători se îndepărtează prin drumurile lor de cultură. Timpurile moderne, ale marilor

deplasări de oameni dintr-o parte în alta a lumii, deși aparent merg în întâmpinarea culturii universale, sunt o confirmare a intuiției acelor înțelepți. Nimic nu s-a schimbat în două milenii și jumătate. Și ce dacă ai urcat treptele cetății de la Machu Pichu? Nu ai făcut decât să verifici dacă tot ceea ce ai aflat despre cetatea de la peste trei mii de metri e corect. Aventurieri de azi iau avionul ca pe o cursă locală învățându-se să folosească toată tehnologia la zi pentru a-și continua într-un fel viața de acasă și acolo, la zece mii de metri deasupra pământului, sau pe un vapor. Aventurierii de azi nu mai sunt mari, pentru că doar redescoperă mereu ceva ce știe toată lumea care stă acasă, poate chiar mai puțin de atât, țelul lor nemaifiind cucerirea unui pisc inaccesibil și nici scufundarea în Groapa Marianelor, ci simpla deplasare și refacere a drumului altor și altor milioane de oameni, din ce în ce mai depărtați de propria lor casă, de ceea ce au părinții lor, de calmul de altădată al unei livezi înflorite în mai, de rondoul florilor din fața casei.

Și ce dacă, la fel ca miile de turiști ce trec zilnic prin fața Monei Lisa, te-ai fotografiat cu ea, deși lucrul acesta e interzis? Cine primează în fotografie, altul decât persoana ta? Epatarea de a fi alături de tabloul de la care pornește povestea polițist-eretică a lui Dan Brown? Asta dacă treci pe la Louvru. Cine are bani trece pe la Galeriile La Fayette, bea o cafea la una din măsuțele de la stradă și privește amestecul uman de toate națiile și rasele ce i se perindă prin fața ochilor simțindu-se parizian, adică nu un simplu francez din Ardeni, care poate că n-a trecut niciodată prin capitala țării lui.

Și Grecia, și Italia, și Germania, și Spania, și Anglia, și Portugalia, și Belgia... poartă pe străzile orașelor lor o bună parte dintre oamenii ce fug de ei, pe lângă cei ce au venit să vadă o altă cultură, oameni ce speră ca în această viață să cuprindă totul pentru a se risipi cumplit, pentru a deveni o ființă abstractă, oarecare, fără un punct fix în jurul căreia să graviteze toată existența lor. Oameni fără de taine. Oameni care nu mai trăiesc cu spaima trecutului lor încărcat de evenimente pe care nu doresc să și le mai aducă aminte, din care n-au învățat nimic.

Se spunea despre generațiile sfârșitului de mileniu că merg cu spatele înainte, că-și privesc cu ostentație doar trecutul. Noul mileniu, abia început, și-a întors ființele umane cu 180 de grade, să privească spre viitor, spre unul nomad, în care-și pot permite luxul de a nu mai sta de vorbă cu ei înșiși în taină, care nu mai au taine, nu mai au trecut, ci un prezent continuu, colorat și variat, în care o zi nu are cum să semene cu alta, veșnic deschiși spre ceva inedit, pregătiți oricând pentru a trăi alte și alte experiențe noi, departe de ceea ce se poate numi o așezare în interiorul unei

nacele de familie, a unei culturi. Viața lor e un compendiu de imagini disparate, vii, la cele ce știau deja din liceu.

OGLINDIREA (II)

Continuând să scriu aceste pagini din litanie, dezvăluindu-mi pentru mine sine sunt, mă îndepărtez de cel de odinioară, deschis călătoriilor prin alte țări sau pe munte, când mi se releva viața ca un dar al lui Dumnezeu, ce merită să fie primit. Scriind acestea simt că mă eliberez de un balast confuz pe care-l duc în mine, dezvăluindu-i celui de azi, un ciudat personaj de carte, cu o viață tumultuoasă, cu căderi și extazuri, cu iubire și ură, cu cinismul și nepăsarea celui odată tânăr față de chiverniseala celor bătrâni, cu complexe depășite prin impetuozitatea riscantă a actului de bravură, cu teama ascunsă de maladiile ce mi-au secționat în timp, continuitatea credinței mele în viață.

Constat cum între cel de ieri, gata să-și pună în practică orice idee nebunească, și cel de acum s-a așezat un timp al acumulărilor la întâmplare, dintr-o dorință aprigă de a cuprinde cât mai mult din ceea ce era în jur, de a cunoaște cât mai multe despre lumea în care am venit fără să fiu dorit, fără să vreau. Contribuția mea e nulă. Doar genele părinților și strămoșilor mei funcționează în mine, fără să-mi dau seama când, fără să știu unde. Dorul depărtărilor, nutrit de strămoșii ciobani din Mărginime s-a amestecat nu știu cât de fericit cu așezarea molcom meditativă a locuitorului din nordul Bucovinei într-un melanj de pe urma căruia nu am ajuns nici cel mai bun, dar nici cel de pe urmă, după un drum sinuos prin viață, avându-i ostili chiar pe cei ce m-au avut în imediata apropiere, chiar și pe cei ce mi-au dat viață.

Nevoia de a comunica aceste gânduri, încă nu îndeajuns de crude în scrutarea și judecarea celor ce le-am făcut în anii mei de viață de până acum, mă apropie mai mult de mine, cum într-un interviu luat de altcineva, căruia i-aș fi destăinuit multe dintre aceste detalii m-aș fi îndepărtat, poate că m-aș fi rupt chiar de cel pe care-l văd în oglinda sufletului, și l-aș fi urât. L-aș fi urât, pentru că într-un dialog cu altcineva, nu destăinui totul, ba mai mult, coafezi o realitate, elimini ce ar putea fi compromițător, pentru că povestea spusă de tine devine text tipărit, la care are acces oricine, capabil să înțeleagă cu totul altceva din ceea ce ai spus. Mai cu seamă azi, când toate vipurile politice sau artistice dau interviuri, în care nu destăinuie nimic esențial, ci își dau cu părerea asupra poziției unuia sau altuia în societate.

Plec de la principiul bătrânesc că dacă ești capabil să-ți privești trecutul fără patima de a-l face neapărat pozitiv, poți să-i judeci mai limpede pe ceilalți, chiar dacă te simți un umil scrib în clipa în care vezi că acelora puțin le pasă de judecățile tale, că aceia mai ușor iau în bășcălie viața celorlalți decât să se privească pe ei, să se cuprindă măcar în suita celor de care-și bate joc, cu bucuria autoironiei. Acum corăbiile mele sunt adunate în rada portului, iar cele ce mai călătoresc pe ape sunt pe drumul de întoarcere. Această detașare a mea față de mine, prin interogațiile la care trebuie să-mi răspund, prin dezvăluirile ce le fac, e o lungă tăifăsuire dintr-o bombă din port, unde, la o masă slinoasă, cu câte o sticlă de rom în față, mateloții întorși din lumea largă își povestesc aventurile.

Poate nici măcar așa ceva nu fac acum, ci încerc să-mi dezvălui fața mea reală, așa cum a fost, ochiul acelui om abstract, care e cel de ieri, să-i găsesc liniile de continuitate în cel de acum, să pot vedea încotro mă vor duce ultimii ani de viață. Pentru că la 65 de ani poți vorbi deja și despre așa ceva, mai cu seamă atunci când moartea nu mai reprezintă o spaimă ancestrală purtată în sânge de orice ființă. Destăinuirea aduce în prim plan poveștile amănunțite ale întregii vieți, pe care poate, cum se spune, le vei trăi în câteva clipe înainte de a pleca dintre cei vii, ci doar crâmpoie semnificative pentru cel de acum.

Ca scriitor, ca artist e imposibil să nu-și lași amprenta ființei într-un personaj, într-un autoportret ascuns într-o parte a unei compoziții de gen. Cum Mihai a lui Cure din *Sărbătorile*, atunci, în 1977, când am scris cartea, mă reprezenta cu toată drama lui de cioban hăituit de Ana, Maria și Urvan, de urșii și vifornițele de pe munți. Mai târziu, Matei, cel fără de picioare din *Demonul discret*, cel ce avea să-mi marcheze indirect chiar destinul petrecut, ca și el, aproape două decenii în Piața Florilor (Libertății) descrisă în carte, sub portalul Bibliotecii lui Karinthis, ca director al instituției prin care bântuie ologul. Nandru din *Noaptea strigoilor*, doctorul Sasu din *Remora*, filosoful profesor înainte de pensionare din *Marii fericiți*, unde scenele cele mai ilogice din viața de spital a unui pacient le-am descris exact așa cum mi s-au întâmplat, pentru că oricum depășeau imaginația (au fost citite ca invenții ale povestitorului, și ca atare cartea nu mi-a afectat cu nimic viața din societate), sunt doar câteva dintre chipurile celui ce încearcă acum să destăinuiască nu povești ale vieții, cât sentimente și gânduri pe care le-am parcurs în timp.

E interesant să constăți cum, dintr-un extravertit, dornic să străbată lumea în căutarea Graalului, viața m-a transformat într-un introvertit, timid, incapabil să comunic cu cineva decât pe teme generale, sau punctuale, legate de slujba mea, de cea de scriitor, deși n-am avut parte doar de înfrângeri, ci și de momente de mare exuberanță, când credeam, ca oricine,

că toată lumea e la picioarele mele. Doar că am constatat că pe zi ce trece discuțiile dintre doi oameni sunt din ce în ce mai sterile, mai convenționale, făcând apel continuu la locul comun, din comoditatea de a mai gândi cu propriul cap, de a schimba doar informații, sau salamalecumuri binevoitoare.

Nu judec oamenii care, dincolo de viața anostă de profesori, după ce se pensionează devin un fel de guru pentru foștii elevi, sau se aruncă în valurile unei tinereți târzii, înscriindu-se la alte facultăți, la masterate și doctorate, care le umplu timpul, dar nu-i mai ajută cu nimic în viața lor de pensionari. Nu judec bățăioșii, care se simt tot timpul pe baricade, doar pentru că au în sânge ceva dintr-un războinic și știu că aceasta e condiția lor, să-i contreze pe ceilalți, într-un delir al virilității târzii. Nu judec omul înspăimântat de mersul actual al lumii, pentru că știu că nu va ajunge să se simtă înfrânt de ea, fiind prea mărunț în ecuațiile mari cu atâtea necunoscute ce se pun zilnic în fața matematicienilor zilei. Nu judec neîncrederea omului de azi în artă nici măcar ca pansament pentru rănilor sufletului, nici pe artistul ce-și continuă meseria doar ca un fel de terapie naturistă a celui ce nu poate beneficia de tratamentele costisitoare din marile clinici ale lumii. Nu judec pe nimeni, dar probabil că în romanele mele de mai târziu am s-o fac ca și până acum.

Cu un an în urmă încă eram tulburat de faptul că, vreau nu vreau, va veni o zi în care am să ies la pensie. O zi în care mă voi întoarce la o lume ce m-a exclus, trimițându-mă să fiu funcționar, chiar și pe post de director, în speranța că-mi voi rupe gâtul, mă voi îmbolnăvi grav și voi ieși din lumea literelor pe catafalcul cu sicrie din lemn de brad neșlefuit. Am rezistat 16 ani printr-un joc ce m-a ținut treaz. Am fost mereu capul limpede ce citește ziarul înainte de a da drumul rotativelor pentru o nouă ediție. Am răspuns cu capul, și o fac în continuare, simțind că lumea în care am intrat mi-e foarte apropiată pentru că în atâția ani am reușit să modelez oamenii după psihologia mea de părinte de familie, de călăuză din munți. Cineva trebuie să facă să funcționeze ceva imposibil de controlat într-un mediu feminin, cu presiunea pilelor politice ca peste tot. Cel mai greu, în toți acești ani — echilibrați prin vacanțele la munte, în care am scris, m-am eliberat de mine de cel de ieri, trăind o viață de hârtie, iluzorie —, a fost faptul că toți ochii erau ațintiți asupra mea, urechile ascultau și-mi interpretau fiecare vorbă, fiecare hotărâre, iar suspiciunea a mers până acolo încât am ajuns, deși director, să fiu „verificat” de subalterni dacă nu ascund grade sau apartenențe la medii masonice, sau politice de prima linie.

Trăiesc încă într-o lume care nu-i poate înțelege pe artiști, pe scriitori decât ca pe un fel de funcționari divini, puși în slujba cuiva teribil de sus, pe care nu-l văd, îl bănuie, se roagă sau nu se roagă la el, dar de care simt

că normal ar fi să le fie teamă. E un fel de respect prin ricoșeu al autorilor pe care-i au în bibliotecă, mulți dintre ei fiind deja șterși de mătura istoriei din memorie. Căci e bine să te privești și așa.

TAINILE SOLITUDINII (I)

Nu e zi lăsată de Dumnezeu să nu fiu întrebat de către unul, altul cât câștig de pe urma strădaniilor mele da a scrie. Mă văd stând la mașina de scris de dimineața până seara și li se pare complet aiurea că în timp ce alții fac plajă, stau la o bere, merg la strand, ori alunecă pe ape cu bărcile, eu să continui o strădanie pe care o fac de ani de zile. Când le spun că totul e gratis, că, în cel mai fericit caz, câteva dintre tabletele acestea mai puțin intime, vor fi publicate în reviste literare din Timișoara și din țară, pentru un onorariu e 18 lei, dacă este un eseu, sau cel mult 100, imposabil, dacă e o proză de două pagini de revistă mă cred nebun. Nimeni nu poate crede că pe ultimele treisprezece cărți singurul onorariu pe care l-am primit au fost treizeci de exemplare din cărțile tipărite. Cu ele pot să fac ce vreau, să le vând, să le păstrez sau să le dau criticilor literari, împreună cu un mic stimulent pentru a o citi și-aș da cu părerea despre ea în careva dintre revistele literare, să rămân într-un fel în atenția cititorilor acelor gazete și a istoricilor literari, care pun la cale mereu câte un dicționar, sau o istorie „și mai completă” a literaturii române.

Nu pun la socoteală situațiile în care dintr-o proastă înțelegere cu editorul am fost nevoit să-mi cumpăr pe banii mei cartea, să o am, să mă bucur în taină de ea, ca de un bun al meu, să o dau câtorva prieteni să o citească, apoi să aștept luni de zile să apară ceva cronici despre ea. Nimeni nu-și poate crede, în ziua de azi, că scriitorul își face meseria ca orice artist plastic aflat într-o tabără de creație, unde primește două pânze de 70 pe 100 sau mai mici și o trusă de culori. E drept că acolo masa și cazarea sunt gratis, că berea, care curge în valuri, dezleagă limbile confrăților, printre care sunt destui puși pe ierarhizări, ce aduc oprobiul altora și de aici gâlceville sunt gate. Focurile de tabără de noaptea își au farmecul lor, iar dacă printre pictorii de acolo se află și un muzician, va interpreta la instrumentul pe care-l are cu el câteva melodii, să le descriească sufletele tuturor, bineînțeles că tot pe gratis.

Aici, în camera mea dinspre răsărit, unde mă așez la masa de scris la șapte dimineața să uit de toate cele de care am fugit din oraș, nu mă am decât pe mine, pachetele de țigări și cafeaua, medicamentele și ceaiurile de urzică ale nevastei. Dacă ea pictează în curte, mă simt și eu ca într-o tabără,

unde-și face fiecare meseria lui, pe fondul muzical al posturilor de radio FM. Văzută astfel, ca o tabără de creație, vacanța mea la munte poate să nu deranjeze pe nimeni prin gratuitatea strofocărilor mele diurne, dar odată ajuns în oraș, încep să-mi pun problema ca și cei ce știu că pentru orice muncă trebuie să existe o plată, un beneficiu material. Avantajul meu față de pictorii din tabere este că nu trebuie să las organizatorului două tablouri pentru o expoziție finală, ce va fi încununată de un premiu de 1000 de lei.

Aici eu sunt și sponsorul și organizatorul și creatorul și bucătarul și cel ce spală vasele și farmacistul ce are grijă de ceilalți, iar la sfârșit, îmi iau cu mine cele o sută, două de pagini dactilografiate. Le corectez. Vorbesc cu un editor. Le dau unei dactilografe să le treacă pe calculator și le plătesc trecerea pe dvd la pagină. Le corectez din nou. Le dau gata pregătite editorului. Acesta le citește. Cădem de acord asupra titlului, apoi îmi cere să le mai citim o dată în paralel, încât mi se face lehamite de propriul text. O nouă corectură. Trecerea pe formatul cărții. Bătălia pentru imaginea de pe copertă, apoi clocitul, adică așteptarea tipăririi.

În maximum două luni cartea e în librării. Urmează câteva lansări, câteva note ale ziariștilor despre carte și despre ce au spus criticii prezenți la lansări, apoi după cel mult jumătate de an, când, accidental, mai apare vreo cronică sau două în revistele literare sau de cultură, totul devine amintire. Cărțile continuă să zacă în rafturile librăriilor, răsfoite mai cu seamă de cunoștințe, ori cumpărate cu grămada pentru vreo serbare școlară, ca premii pentru cei mai buni elevi, de pe urma căror afaceri cu bani se bucură doar editorul, scriitorului rămânându-i gloria și patalamaua unei cărți în plus la c.v.-ul de autor, pentru că mai nou până și enciclopediile personalităților din România au limitat numărul titlurilor citate în respectivele biografii la doar cinci. N-am înțeles de ce, și drept urmare nici n-am mai dorit să fiu prezent în aceste enciclopedii, pe care le citesc probabil doar cei care sunt incluși în ele pentru că nu cred că un om obișnuit, care se zgârcește să dea bani pe cartea mea, îi va veni să scoată din buzunar 2–3 sute de lei sau chiar mai mult. Aceste enciclopedii sunt pentru oamenii care-și doresc neapărat să fie în prim-planul vieții, pentru că alături de artiști și scriitori, acolo sunt prezenți oameni de afaceri, cercetători, istorici, avocați, ingineri, medici de reputație internațională sau locală, în fine, niște nominalizați de alții nominalizați, să acopere cu câteva date o biografie de douăsprezece rânduri, având atașată eventual o poză, spre recunoașterea lor de către snobi.

N-am dorit eu să răspund nici celor din Ohio și nici Institutului Biobibliografic din Cambridge, care — contra unei sume deloc modice, îmi ofereau și o plachetă de metal, cu numele pe ea și distincția de om al anului. Dar ei insistă, iar eu îi refuz de mai bine de zece ani, la gândul că,

dacă tot știu de existența mea ca scriitor, înseamnă că toate datele le-au luat din ceva dicționare mai mari, unde figurez și eu, dicționare sau enciclopedii de care n-am habar. Sau totul se rezumă la o bază de date a tuturor scriitorilor mai răsăriți din Europa și din lume, deși nu am făcut nici un efort personal, iar indirect nu văd cine ar fi făcut acest gest de a mă situa printre cei trecuți acolo.

Gratuitatea actului de creație, care-i pune pe gânduri pe toți artiștii din toate domeniile și pe scriitori nu poate fi înțeleasă de nimeni, cum nu-i puteau accepta niciodată pe artiștii boemi, buni băutori și mari amanți, la mesele lor niciodată, de la Platon încoace, care-i scotea pe poeți în afara cetății lui ideale. Acum poate fi fericit. După ani buni, în care artistul și-a putut permite să fie liber-profesionist, adică că trăiască de pe urma banilor obținuți din vânzarea operei sale, acum își pune temător speranța doar în pensia lui de dascăl sau funcționar, jinduind după tabere de creație, unde primește o masă și materiale și se vede cu colegii de breaslă, ca un pensionar ce e, comentând, ca babele, evenimente politice mai degrabă decât noile tendințe din literatură sau arta plastică. După acele tabere e simplu cetățean ce beneficiază de gratuitate pe mijloacele de transport, de câteva bilete de tren și de sejururi mai ieftine în stațiunile balneare, pentru tratament. Adică exact ceea ce mi-a repugnat întotdeauna.

E de mirare că facultățile de arte și cele de teatru și cinematografie mai au amatori care să se înscrie la examenele de admitere, cum nu e de mirare de ce în ultimele două decenii în literatură, au reușit să treacă meteoric, prin gloria unui an, doar câțiva dintre scriitorii tineri, care-au dispărut, lăsând în urma lor sentimentul inutilității. Unii au devenit comentatori la ziare importante din capitală, ori la televiziune, alții, majoritatea, au luat drumul catedrelor și a destinelor universitare, înscriindu-se în rândul celor ce aspiră la o asemenea glorie în trepte bine remunerate de altfel, irosindu-și talentul în inspecții de grad, de la educatoare până la profesori de liceu, ori ca președinți la examenele de bacalaureat. Universitarii au marele avantaj de a se simți utili tot timpul, înconjurați de generațiile din ce în ce mai tinere ce au nevoie de note la examenele lor de licență, masterat sau doctorat, devenite azi simple cărți de vizită.

E de mirare că se mai organizează tabere de creație la care participă, evident, doar o mână de invitați, deși cei cu tupeu, trec dintr-o tabără în alta, ca bătrânii bolnavi de alzheimer, mutați dintr-un azil în altul până-și dau obștescul sfârșit. Doar că la aceste tabere nu vin și marii maeștri, adică cei de la care se așteaptă un sfat, pentru că ei sunt mult mai realiști împărțindu-și timpul în așa fel încât să poată profita material de fiecare clipă. Au învățat repede lecția capitalismului și-și vând pielea scump,

înconjurându-se doar de cei ce le devin într-un fel scutieri, alături de care joacă la ruleta artei, numai atunci când știu că vor câștiga, iar beneficiul îl împart frățește, după ce omul cel mai important își ia partea.

TAINILE SOLITUDINII (II)

Trăim o vreme asemănătoare unui mare război, când artele și literatura devin inutile. Gratuității actului de creație de azi nu-i va fi rezervată nici măcar surpriza, ca peste ani, cineva să ia o carte tipărită în anul 2008, să zicem, și să o reediteze, în folosul urmașilor scriitorilor, să ia lucrări cu care să deschidă o expoziție măcar comemorativă în numele celui dus, la care să fie pus un preț, iar filantropii mai stilați să cumpere câteva dintre lucrările acelea în folosul nepoților artistului. Departate de realitatea viitorului asemenea întâmplări. Lumea merge spre altceva, unde locul omului de artă, al scriitorilor e unul minor, undeva la capătul fără de vizibilitate al cartierelor de margine, într-o casă renovată sau proptită cu stâlpi să nu-i cadă tavanul și pereții.

Nu e o viziune sumbră, ci una realistă, pentru că ceea ce se întâmplă azi în literatura și arta lumii nu mai poate atrage un cititor sau un vizitator, decât ca excepție la o regulă a divertismentului oferit de mijloacele mass-mediei, de televiziune. Cântăreții de muzică ușoară încă mai au șanse. Actorii de comedie sau de melodramă, dornici să facă un ban pe meseria lor și nu pe aceea de prezentatori ai unor produse casnice vor primi, în funcție de acceptarea sau nu a intrării în jocurile parti-prix-urilor celor cu bani și nu a unui filantrop de stat, unde va interpreta exact rolul care i se cere. Manelist, actor în seriale lacrimogene, fără de nume, pentru că televiziunile de apartament, cu mare impact la un anume tip de public, au grija să întrețină atenția aceluia prin inventarea unor povești reale cu oameni reali și crime imaginare, la care participă direct, într-un serial fără de sfârșit.

Ba mai mult, până și cărțile de confesiuni ale celor de acum, mult mai ne semnificative pentru soarta României, le bat pe cele de memorii ale regilor acestei țări, care-au avut un rol important în ridicarea ei culturală și economică, dar și neșansa de a fi trăit altădată. Neșansă și pentru noi și pentru memoria lor. Cărțile de interviuri, mai cu seamă dacă în întregul lui, volumul cuprinde și scrisori sau fragmente din alte declarații făcute de cel interviuat sunt citite pe nerăsuflăte, mai întâi pentru că omul acela trebuie să fie undeva în prim-planul vieții politice, apoi pentru că dezvăluirile făcute de el pun în lumină alte personalități din lumea de azi. Și boala nu e doar la noi. Hilary Clinton își scrie memoriile care se vând peste noapte ca

Harry Potter. Un mare actor de film își scrie memoriile și cartea, care va declanșa un scandal pentru că îi terfelește pe colegii lor de la Hollywood, e tipărită în milioane de exemplare care se traduc instantaneu în 50 de limbi. Nu știu ce cântăreață de muzică ușoară de peste ocean își scrie memoriile povestindu-și în amănunt toate aventurile amoroase, bețiile și nopțile petrecute sub narcotice, iar cartea întrece în tiraj *Codul lui Da Vinci* al lui Dan Brown, iar acesta, pentru a protesta împotriva celor ce l-au făcut eretic, turnează un film după *Îngeri și demoni*, fără să-i pese de împotrivirea Vaticanului, pentru a urca în topul celor mai bogați scriitori ai lumii, unde e devansat de Rolling.

Lumea românească nu e diferită de acest sindrom al hiper-realității, ce transformă în personaje de carte oameni reali, care scriu cu nonșalanță despre ei, mizând exact pe șocul dezvăluirilor unor taine de care știu doar Pentagonul, CIA sau Casa Albă. Se pare că acest verism s-a impus pretutindeni, și în literatura europeană, doar că aici personajele—eroi—personalități sunt ceva mai palide, cu o mai mică suprafață de impact. Să ne gândim doar la isteria morții Diane, care după zece ani de la accidentul nefericit de la Paris, ține încă titlurile marilor ziare și buletinele de știri de la televiziune. Nefericitul Irinel, cu toți banii lui, n-o să poată face din nevastă-sa o Carla Bruni pentru că nu știe cânta și nu e nevastă de președinte, și pentru că România nu e Franța.

Mi-am pus întrebarea într-o bună zi ce s-ar întâmpla dacă un scriitor român de talent, dar cu un caracter îndoielnic, s-ar apuca să scrie o carte despre Irinel sau despre Becali, cum au scris alții despre foști activiști, ori despre ei înșiși, punându-se în lumini favorabile? Bănuiesc că, în afară de oprobiul lumii scriitoricești, n-ar avea alt mare beneficiu. Poate material, pentru că oricare dintre aceștia sau alții, și mai mari, și mai bogați, și mai cunoscuți în lumea afacerilor europene și mondiale, nu vor spune despre ei ceea ce ar putea forma sarea și piperul, cum o fac gazetarii de la tabloide, pentru îndoielnicul gust al cititorului de azi.

Trăim printre eroii zilei. Măine vor fi alții sau copiii lor, iar ochiul scriitorului se va îndrepta spre aceia, spre dezvăluirile șocante ale tainelor lor de care nu știe nimeni, în timp ce personajul de ficțiune devine, ceea ce notam cândva, o ființă abstractă. Lumea trăiește în realitatea imediată, de parcă ar mai fi două ceasuri și s-ar sfârși timpul. Unde sunt marii autori contemporani, unde sunt marii artiști contemporani, unde sunt marii muzicieni de azi? În cartierul de la marginea orașului, unde se mai citește Dostoievski, unde mai sunt în atenția melomanilor operele lui Wagner sau Mozart, unde se mai răsfoiesc albumele cu reproduceri după operele lui Van Gogh sau Gauguin, unde nu se confundă încă post-impresionismul lor cu creația impresioniștilor, iar Braque continuă să fie părintele cubismului.

Cu cât te apropii de centru, toate strădaniile creatorilor cuprinși în istoria culturală a lumii se diluează, și sunt impuse figuri ale unor oameni total necunosuți în lumea artei, dar prezenți în toate ziarele de scandal. Gustul public e dat de gazetele de acest fel, cu poze mari, compromițătoare și texte scurte, incitante și cu trimiteri triviale. Artă fotografiei e coborâtă de pe simeze pentru a fi la mâna acelor paparazzi, gata să compromită pe oricine din lumea importantă a țării, a țărilor, doar pentru ineditul unei poziții indecente sau clasice a cuiva aflat în prim-planul politic sau al afacerilor, și nu de puține ori, a artei de mare consum, filmul și muzica ușoară, care la rândul ei are o sumedenie de genuri, cu fanii și straturile lor.

Nici măcar jazz-ul, considerat a fi un fel de elită în lumea muzicii, care-și adună fanii din rândul melomanilor de muzică clasică, nu poate da nume capabile să intre în atenția publicului larg, cu atât mai mult cu cât acesta e sau afon, sau iubitor de manele. Muzica populară, cel puțin la noi, unde 46 la sută din populație e în mediul rural, și o bună parte dintre orașeni se alintă cu aleanurile amintirilor din copilărie, continuă să fie la mare preț, iar cântăreții se situează undeva pe la mijlocul topului audienței publice, cu vieți încă bine ferecate între tainele lor. Mai cu seamă că printre ei se află destui care au intrat, de dragul publicului și al aplauzelor viitoare în politică, în cea mai de sus, deși n-au habar cu ce se mănâncă.

Dacă toate acestea fac arta lumii de azi, în variante incredibil de largi, care secționează publicul receptor, să-i spunem așa, ca în telefonie mobilă sau fixă, în tot atâtea segmente de gusturi, cel mai firav fiind cel al marii culturi, care pare că nu-și mai găsește o continuitate firească cu ceea ce s-a făcut până în acest început de mileniu, înseamnă că însăși societatea umană a ajuns la un prag al sațietății, într-o debandadă democratică prost înțeleasă, îndepărtându-se de marele filon al culturii. Pentru că îți pui întrebarea ce va mai reprezenta cartea lui Hillary peste zece ani, când ea va fi o babă iar de fostul președinte american nu va mai ști nimeni? Ce va fi Marilyn Monroe redescoperită pentru dezvăluirile legate de viața ei intimă și bărbații din familia Kennedy? Ce va mai fiu un mare politician român, cu state vechi în masonerie, care și-a dezvăluit trecutul într-o carte interviu, deja uitată? Lumea își va avea eroii de atunci și vor vrea să-i vadă goi, ca într-un big-brother universal.

Și-atunci de ce să mă simt umilit azi, când pentru un eseu primesc doar 18 lei, pentru că nu-l public împotriva cuiva punctual, gata să mă răsplătească pentru tăcerea mea, sau pentru îndoielnica mea morală care l-ar face numărul unu în lume, când mă simt util încercând să-mi descopăr mie niște adevăruri despre mine și lumea în care trăiesc, chiar dacă mama soacră are impresia că din banii de pe cărți și articole o să-mi croiesc

viitorul unei alte familii? Bani pe care, cu siguranță îi țin la bancă, altfel n-aș scrie atâta.

OCHEANUL ÎNTORS

La două capete de vârstă același om se privește ca pe un străin, judecându-i felul de a fi, obsesiile, comportamentul, sentimentele. De o parte nepăsătorul, care știe că are în față o viață pe care nu dă doi bani, de cealaltă parte bătrânul numărându-și banii puși deoparte pentru situațiile grave ce le va avea de traversat. De-o parte tânărul risipind un pumn de bani pe prostii de o oră, trecând prin extazul grandomaniei, fără să-i pese că a doua zi nu va avea ce să bea sau să mănânce. Cumpărând o vânzătoare de loz în plic cu toate biletele din gentuța ei, să se poată fâli apoi că a avut și o tânără în patul lui de burlac, printre sute de bilete desfăcute cu câștiguri modice din care n-a putut recupera decât un sfert din cât a cheltuit, ca apoi și banii aceia să-i dea pe mănânce și o sticlă de vin, să petreacă fericit întâmplarea de dragoste de mai târziu în același pat în care a doua zi dimineată se va dezmetici singur, cu dureri de cap și fără o lețcaie. Bătrânul știe din acea experiență de demult că băncile de credit sunt făcute pentru risipitorul de altădată, urmărit luni în șir pentru datoriile lui, pe care le amână, deși are un salariu bunicel, din care ar fi putut să pună și ceva bani deoparte.

La masa din bucătărie, locul cel mai comun din tot apartamentul său, unde-și drămuiește fiecare leu, cu un calculator de birou în față, numără luni probabile dintr-o viață viitoare, socotește banii de pensie, împarte ceea ce e pus deoparte la lunile pe care le-ar mai avea de trăit, scade înmormântarea și rămâne cu o sumă din care începe să scadă pe rând dările lunare, să vadă dacă va mai putea economisi ceva. Apoi se întreabă dacă are vreun sens să țină bani la ciorap, dacă el tot nu va mai fi. Să lase copiilor? Oamenii necăjiți se despart de copiii lor, și-i trimit la muncă imediat după ce au crescut, și nu le mai au grija. Alții stau în apropierea copiilor până când aceștia sunt maturi și au la rândul lor copii, purtându-le de grijă până când ei nu mai sunt capabili să fie folositori.

Dinspre risipitori privește cinic tânărul spre cel de mâine, cum crede că nu va ajunge niciodată, dorind ca acela, adică tot el, de la celălalt capăt de viață, să moară mai repede, să lase urmașilor, adică lui, celui tânăr ceva din agoniseala lui de peste ani, să-și poată permite să aibă o mașină mai de dai doamne, un apartament cu mai multe camere și o viață cu multe ieșiri peste hotare, unde, ignorat de lumea în care intră ca venetic, în trecere, să

se despartă măcar pentru câteva săptămâni de amintirile celui care e, de datoriile pe care le are, de femeile pe care le-a părăsit, de biroul unde-și duce munca, de șefii care-i stau în coastă și-l umilesc, de prietenii lui de pahar, care-i râd în nas că e un naiv ce nu poate concepe că un altul i-ar putea face rău, sau dimpotrivă, fugind de cei cărora le-a pricinuit vreo suferință.

Dinspre masa de bucătărie a pensionarului de mai târziu, îl privește peste ochelari, dojenitor, omul pentru care excursia săptămânală e un drum cu tramvaiele prin tot orașul, să se simtă și el ca un străin care-ar fi venit pentru prima dată aici și ar descoperi zidurile cartierelor de margine, care-i aduc aminte de călătoriile lui de altă dată prin Europa. Pentru el amintirile sunt cel mai important lucru, pe care acum îl trăiește din plin. Viața de altădată cu mintea de acum ar face o medie a existenței numai bună pentru a o mai duce încă douăzeci de ani. Privește peste timp și descoperă că următorii douăzeci de ani de la data când, tânăr, o cumpărase pe vânzătoarea aceea de loz în plic cu biletele ei cu tot, trecuseră încet, cu evenimente acaparatoare de la oră la oră, schimbându-i felul de a fi, de a înțelege viața, totul petrecându-se ca în prima linie a frontului, unde șansa de supraviețuire poate fi de câteva minute.

Acolo, în anii tinereții în prima linie, n-ai timp să socotești ce va urma. Trebuie să rezisti, trebuie să învingi, trebuie să ajungi la un alt aliniament al tranșeelor, să-l împingi pe inamic înapoi, să-l determini să renunțe la luptă. Victoriile dintr-o bătălie, vei afla asta mai târziu, nu înseamnă câștigarea unui război. Dar ca la vreme de război, nimeni nu e în dreptul vreunei legi. Totul e permis, totul e posibil. Important e să scapi cu viață. Petrecerile cu femei sunt răstimpurile de pace dintre două bătălii. Salvarea camaradului rănit e actul de caritate ce te ridică în ochii tuturor și-ți împlinește mulțumirea sufletească. Dar totul din jurul tău se petrece sub lentilele măritoare ale ochelarilor adrenalinei ce-ți pulsează în vine. Nu-ți scapă nici un detaliu din ceea ce se petrece, nici un fragment din peisajele printre care treci. E un film fără reluarea secvențelor cadru cu cadru, pentru ca pe ecran să apară doar varianta cea mai bine realizată. Asta se va petrece ceva mai târziu, când tot acest film despre un om tânăr va fi reluat pe ecranul minții de către bătrân, și toate detaliile prost filmate vor fi lăsate la o parte, ca acelui spectator de mai târziu să i se deruleze prin fața ochilor minții doar ceea ce-i va face plăcere.

La masa din bucătărie, cu calculatorul electronic în față, nu poți să mai trăiești evenimente ce ar putea să devină altădată amintiri. E o mișcare stereotipă de om ajuns la capătul unui drum, incapabil să mai repare o casă, să schimbe țiglele sparte de zăpada de peste iarnă, să văruiască pereții scorojiți din camere, să dreagă țevile de apă. Pentru acestea toate sunt

chemați meșteri. Sunt plătiți meșteri. Așa că omul își calculează cât l-ar costa toate reparațiile acestea, apoi le așază într-o ordine a urgențelor, știind că de pe urma copiilor nu se poate aștepta la vreun ajutor. Un meșter e un om străin, cu o biografie necunoscută celui bătrân, pe care o ascultă din gura aceluia, ca mai târziu să-i povestească și el ceva din viața lui. E un eveniment totuși în viața celui bătrân, cum e și momentul în care poștașul ce aduce pensia e altul, pentru că celălalt a ieșit la rândul lui la pensie.

Între două capete de vârstă se petrece toată viața unui om. Copilăria și ultimii ani din existența pe pământ sunt scoase din calcul. Nimic nu e mai greu decât să fii sub îngrijirea cuiva, să depinzi de el, să nu-l superi, pentru a nu-ți atrage cumva ocările asupra capului, pentru ceva ce n-ai făcut, să trăiești mereu un sentiment de culpabilitate. Copiii și bătrânii sunt scoși din jocul acesta pentru că au vina de a nu ști ce e cu ei. Unii nu știu că au venit pe lume, ceilalți nu cred că vor pleca din lume. Mai la mijlocul vieții e punctul de vârf al unei cariere, e punctul de maximă potență și răvășire, când nimic nu trece fără să lase în urmă dărele unor regrete pentru că acel moment de glorie n-a ținut mai mult, că nu s-a prelungit până la bătrânețe. E drama marilor actori și sportivi, a marilor cântăreți de muzică ușoară deveniți după ani, umbrele celor ce-au fost, pe care nu le acceptă. Și-atunci, riscând să intre în ridicol, continuă să-și păstreze condiția de dinainte, de staruri risipitoare, făcând compromisuri peste compromisuri. În final, învinși de vârstă, ca toți oamenii, vor risca o ultimă șansă de a mai rămâne pe scena vieții, fără să-i mai ia nimeni în seamă.

Față de ei, bătrânul cu calculatorul din bucătărie e un om fericit. El își are propriile amintiri, propriile regrete, propriile repere de viață pe care le vede stingându-se unul câte unul, fără să intre în disperarea finală. Va evita, dintr-o pudoare a ființei lui să se mai arate celui de dinainte cu cincizeci de ani, chiar dacă sunt unul și același, și-i va ierta aceluia toate prostioarele pe care le-a făcut, și faptul că n-a avut mintea să nu se risipească, nici că n-a avut darul de a-și pregăti ieșirea din scenă așa cum s-ar fi convenit, ca acum, în afara economiilor ce le-a strâns în ultimii ani, să aibă un cont la bancă pe care să-l cheltuiască drămuț, vizitând și el Castelele de pe Loara, sau insulele grecești, sau Parisul, să fie împăcat că tot ceea ce știe din cărți și de la televizor, a bătut și el cu piciorul.

Dar cel mai mult se ferește acum să fie un guru pentru familia lui sau, în cealaltă extremă, să devină ridicol. Aceasta ultima îl face să fie crispat, nesigur pe ceea ce spune, pe gesturile sale, invidiindu-l pe cel de altădată pentru nonșalanța lui. Firesc, se întreabă cum de același om, aflat la vârste diferite poate să fie de un fel sau de altul? Cum de același om, e mereu altul de la deceniu la deceniu, păstrând din cel de odinioară doar

ceva din asemănarea chipului și minciuna de suflet care rămâne mereu în urma anilor?

MĂȘTILE TIMPULUI

Generații întregi, vreme de milenii, au trăit în afara mării culturi, ce s-a structurat în antichitatea egipteană, greacă și romană, pentru europeni, mai aproape de filonul cutumelor religioase, ce a trecut ca un ax prin timp, modelându-se la nivelul oricărui om așezat pe una din treptele sociale ale fiecărei epoci. E la îndemâna oricui privește peste timp, și e interesat să o facă, să constate cum s-au schimbat măștile zeilor pe rând, de la o cultură la alta, cum și-au împrumutat calitățile și defectele, cum marea dilemă a vieții pe pământ a fost trecută în sarcina divinității de oriunde, după cum moartea a rămas tot apanajul ei, cu speranța, de sorginte orientală, a unei reîntoarceri cândva, într-un timp nedefinit, doar ca spirit sau sub înfățișarea unui alt timp.

În jurul acestui filon, rămas în esență același, s-a constituit apoi cultura fiecărui imperiu sau țări de mai târziu. Renașterea se reîntorcea la modelele ideale ale antichității păgâne, îmbrăcând-o în hainele proaspete ale unei religii unice în Europa, ce a dominat vreme de două milenii, prin toată împotrivirea popoarelor ce au invadat continentul venind dinspre răsărit, prin toate conflictele de dogmă, unele sub influențele orientului apropiat, până la barocul veacului al XVII-lea, care reintroducea teme din mitologiile greacă și romană. Era momentul în care arta apuseană se îndepărta pentru totdeauna de filonul religios, continuându-și evoluția pe fundamentul deschis de Renaștere al situării omului în centrul temelor sale fundamentale. Renașterea era și ea o replică laicizată la religiozitatea romanicului sau goticului, ce au lăsat culturii europene cele mai impresionante bijuterii arhitecturale, construite împotriva oricăror legi ale gravitației prin scoaterea coloanei vertebrale a structurii în afara zidurilor navei principale.

Mai departe totul a curs de la sine. Artistul s-a apropiat de om și, totodată, a fructificat vechile mitologii, ridicându-le eretic la nouă religie, ca după toate experimentele din prima jumătate a secolului al XX-lea să se despartă de om, de cel pe care-l avea în față, îl ura sau iubea, și să foreze în intimitatea propriilor trăiri, a propriilor reprezentări ale lumii. A unei lumi aflată și ea într-o dinamică ce modifică pentru totdeauna structura intimă a omului. Nu Cezane a creat ideea de cubism, ci imaginile lumii ce pornise

spre industrializare, unde totul se putea rezuma la forme fundamentale din geometrie. Deviza fiind acum: simplu și eficient.

Că ulterior, acel nod de la care plecau experimentele curentelor — impresionismul, a trecut în atenția marelui public, modificându-i gusturile a fost momentul de glorie al artelor, al creatorilor, trecuți înaintea celor ce se înscriseseră în realism, academism, manierism și mai înainte baroc. Și astăzi, marile muzee ale lumii păstrează în sălile cele mai la vedere colecțiile cu tablouri ale impresioniștilor și post-impresioniștilor, cotați la licitațiile operelor de artă între cele mai bine vândute. Acolo, de fapt, s-a petrecut în timp ruptura dintre artist și publicul căruia i se adresa. Acolo s-a oprit gustul omului ce putea să recunoască, în imaginile de pe simeze, o lume pe care o știa. Mai departe, arta s-a rupt de om, l-a scos din atenția sa, încercând să intervină direct în natura înconjurătoare, fără nici un impact asupra privitorului pentru care codul propus de creatori era mult prea străin, mult prea abstract, și necesita explicații pe care privitorul nu mai era dispus să le accepte, să le asculte, să se mai încarce cu informații ce trimiteau spre alte domenii.

Sfârșitul de mileniu reîntoarce creatorul spre om, simțind că ruptura produsă era în detrimentul receptării artei sale, pe fondul apariției artiștilor din țările tinere, care nu parcuseseră întreg traseul cultural al Europei, și se simțeau liberi să-și exprime direct stările lor, în așa fel încât să fie receptați de cei cărora li se adresau. Secolul XXI a pornit sub auspiciile unei reîntoarceri la realitatea imediată, cum fiecare dintre oamenii de pe pământ își trăiesc acum viața în acest prezent ce aglutinează în el un trecut și un viitor imediate.

Un rol important în această modificare l-a avut cinematografia, unde ființa umană trebuia ancorată într-o realitate palpabilă, chiar dacă filmele vorbeau despre epoci imaginare din trecut sau viitor. Nu trebuie uitată nici nevoia de povești din fiecare dintre oameni, apropierea produsă între arte, prin apariția celor sincretice, cum și fenomenul globalizării produs chiar prin accesul direct sau mediat la marea artă a lumii. Istoria pare să nu-i mai intereseze pe cei tineri, ci mai degrabă istoriile individuale, creșterea și decăderea ființei pe traseul vieții, pentru că marile moschei de la Istanbul, Acropola Atenei, Stâncile de la Meteora, Coliseumul, Louvrul ș.a. sunt tot acolo unde se știe și pot fi vizitate într-o săptămână de oricine. Detaliile istorice privitoare la acestea aflate din cultura generală și din informațiile ghizilor de la fața locului, dau celui ce le vede sentimentul participării la un spectacol dintr-o altă lume, cu care el nu are comun decât un teritoriu, și limba internaționalizată a turistului.

Presiunea culturală sub care s-a aflat omul secolului al XIX-lea lărgită de cunoștințele aduse de secolul următor, a făcut ca noul mileniu să-

și scoată oamenii în afara zidurilor cetății, ai catedralei gotice, ca niște contraforți reci, care par să nu mai aibă legătură cu ceea ce se întâmplă în interior. Se produce astfel o ruptură aparentă între spirit și trup, cum au mai fost în decursul istoriei, dar acum e generalizată la nivelul întregului glob. Cetatea sau catedrala sunt susținute de acești contraforți umani, doar pentru că simt că e nevoie să fie păstrată integritatea clădirii și spiritului din ea, să se poată compara și să poată concura cu orice alt edificiu asemănător din alte părți ale lumii, ca identitate locală.

Dar cine mai simte azi presiunea culturii? Cine mai crede că în doar șapte sute de ani, de la Platon la Plotin s-a concentrat toată filosofia de mai târziu a lumii? Cui îi mai pasă de suita marilor filosofi germani, care au reluat întreaga gândire și-au așezat-o disciplinat în sertărașe, când informația culturală e poate cea mai marginală acum pe orice site de computer?

Literatura, arta sunt făcute din detalii. Fără acestea textul sau opera de artă e un simplu eseu, adică o încercare de cuprindere a ceva ce interesează mai mult sau mai puțin pe cineva, când știința de azi, pătrunde în cele mai neașteptate adâncuri ale detaliilor lumii și nu mai acceptă păreri generalizatoare. Dilemele rămân. Fiecare nouă descoperire dă apă la moară celor două nări curențe ce domină și azi lumea: creaționismul și determinismul material. O teorie emisă azi de un mare savant e contestată peste ani de același, fără puțința de a fi considerat un diletant. Un ceva îi spune că premisa de la care a plecat prima dată e greșită pentru că a pornit de la un detaliu neesențial.

În artă, deși pare că temele sunt mereu aceleași și doar forma lor de materializare variază în funcție de gusturile epocii, detaliul este la fel de esențial, ca și exprimarea cât mai directă și limpede. Pentru că omul de azi n-are vreme nici să citească explicațiile la o fotografie dintr-un ziar, necum să mai accepte ca o lucrare să își aibă alăturat o întreagă teorie care să așeze respectiva lucrare într-un context de meditație filosofică. Gândirea artistică a creatorului de azi, din orice domeniu, merge adesea mână în mână cu teoriile la zi, între unul sau altul dintre creatori ne mai existând acele diferențe de până mai ieri, pentru că toți au acces la același tip de informații, toți caută să treacă dincolo de ceea ce se vede imediat, toți trăiesc dilema luptei dintre spirit și materie, doar că produsul lor e unul concret, care trebuie să emane o spiritualitate.

Materie înseamnă detalii palpabile, spirit înseamnă putere de adâncire a meditației asupra condiției de ființă, cu un început și un sfârșit, într-un gol imens al universului despre care nu se știe mare lucru. Și astfel, ceea ce mintea unui om poate transforma în muzică, același lucru gândit, simțit, contemplat de un pictor poate deveni tablou, cum aceleași meditații

asupra condiției umane pot deveni literatură. Produse ce par pe moment răsărite în afara marii culturi ce a dominat spiritualitatea europeană.

SĂRBĂTORI PARTICULARE

Adevăratele sărbători ale creatorului sunt cele în care părăsește această lume și se trăiește pe sine într-una paralelă, numai a lui, unde sublimă timpul trecut, sublimă gândurile și sentimentele ce le-a avut, sublimă știutele adunate într-o viață și le transformă într-un univers concentrat. Un univers particular. E drept că aproape toți oamenii au asemenea universuri, dar numai cei ce reușesc să le anime, să le facă să existe se pot bucura de ele ca de niște sărbători.

Adeseori ne e dat să auzim semeni, de cele mai multe ori tineri, care spun că urăsc sărbătorile, că urăsc ritualurile care-i fac pe toți ceilalți să se simtă uniți într-un gând. Într-un sentiment aparte. Nu e unul ieșit din obișnuit, doar că trăiesc certitudinea unui timp ce se absoarbe din realitatea imediată, unde trecutul și viitorul se contopesc într-un punct cu o rezonanță aparte, când clipele se dilată, iar fiecare gest și sunet se încarcă dintr-o dată cu semnificații aparte, grave, fundamentale.

Părinții și bunicii, morți cândva, comunică mesaje criptice celor vii, singurelor ființe pentru care ei au rămas nemuritori, singurelor ființe care-și au deschise receptoarele sufletului către cei de odinioară. Or semnul profund al sărbătorii este tocmai această lupă măritoare a unor realități din trecut, a unor probabile realități din viitor, bănuite, dorite de sufletul omului ostenit de ritmul ritualurilor cotidiene. În sărbătoare, chiar realitatea imediată îmbracă haine aparte, deși pentru cel aflat în afara convenției totul curge ca mai înainte.

Nici religia nu poate oferi totul când ritualul ei trece în obișnuit prin repetare săptămânală, lunară, anuală, căci pentru mulți slujba duminicală sau cea pascală continuă să fie mult prea asemănătoare celei de la căpătâiul unui mort în cimitir, ori mai grav, ca a unei interminabile slujbe de pomenire, cu toate reluările poruncilor date de Dumnezeu lui Moise și transmise de acesta poporului ales, apoi întregii omeniri. Dincolo de cele zece porunci ale *Vechiului Testament* vine a unsprezecea adusă de *Noul Testament*, a iubirii apropielii ca pe tine însuși.

Această decupare de cotidian prin sărbătoare egalizează ființele pentru trei zile, doboară iluzoriu orice ierarhii ale puterii, pentru cei de la capătul de jos ale lor, realitatea mutându-se într-un respect față de trecut și

de speranță pentru viitor. Mecanismul sărbătorii, pe de cât de simplu, de identic cu sine, este în aceeași măsură extrem de complex sufletește, reușind să detașeze ființa de viața ei de fiecare zi, prin sentimentul sacrului, prin strădania purificării, unice universului uman.

Cei ce urăsc sărbătorile statornicite, deși poate că nu-și iubesc decât propria persoană mai mult decât aproapele, trăiesc într-o sumă de mici sărbători particulare ce au deschidere doar spre prezentul imediat. O victorie într-o competiție de orice fel, o partidă de sex, cumpărăturile risipitoare dintr-un mare magazin, o banală șuetă despre ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie, o cină romantică, o excursie la Paris, vizitarea Acropolei din Atena, ori a Ierusalimului, un cadou neașteptat într-o zi fără semnificații aparte, un chiolhan, o excursie la mare sau la munte sunt tot atâtea prilejuri imediate de a simți un fel de sărbătoare a eului unic, ce urăște sărbătorile celorlalți.

Între cele două feluri de sărbători se situează cele ale creatorilor, așezați, pe de o parte, în păgânitatea cotidiană, iar pe de alta în ritualurile stricte, aproape isihaste ale sale de om aparte. Înăuntrul lor ființează o lună, două, un an, sub lupa măritoare prin care vede o lume paralelă, unde se aglomerează întreaga încărcătură de știute, de sentimente, iluzii ale artistului, dincolo de care e gata să-și dea sufletul pentru universul său paralel transpus într-o lucrare de artă, o carte, o compoziție muzicală. Păgâni, creatorii se substituie ideii creaționiste a lumii, identificându-se pentru o perioadă de timp cu Dumnezeuul celorlalți. Lumea făurită de ei e însă doar o copie a celei mari, mai profundă, cu contururile riguros trasate, ca privitorul, cititorul, melomanul să culeagă înțelesuri aparte din viața lui, pe care altfel nici măcar credința lui în Dumnezeu, centrată pe binele personal, nu i le relevă.

Artiștii, păgâni cum sunt, adaugă știutelor celorlalți, textelor sacre, culoarea, sunetul și cuvântul ce dau conținut lumii create cândva printr-un joc genetic ciudat, în urmă cu vreo 60.000 de ani, când s-a întâmplat ca un animal ca oricare altul să poarte cu toată complexitatea ființei lui spre om. Un declic genetic ce ne deosebește de antropoide. Mai departe e povestea unei rezistențe în timp, a descoperirii unei lumi unde totul pare o insulă dintr-un nemăsurat pustiu, cum ne e relevant azi de telescoapele ce se rotesc fără speranță în jurul Pământului și ne dau iluzia unicității noastre accidentale. Mai departe de acest sentiment e o angoasă cosmică de care ne ferim privind doar în imediata noastră apropiere creând un univers uman, în care credem mai mult decât în cosmicitatea noastră pierdută cu fiecare nouă descoperire, cu fiecare convenție supusă legilor supraviețuirii într-o masă tot mai mare și, spunem noi, mai civilizată.

Ca niște falii în acest univers uman, se petrec sărbătorile noastre pământene, ca în urmă cu trei, patru milenii, când se murea tot la fel de ușor, în indiferența semenilor, convinși ca și atunci că singurul lucru de preț în „marele univers” — despre care nu se știau mai multe și-l populau cu toate puterile nemăsurate ale zeilor, ce nu le-au fost date muritorilor —, e propria ființă.

Doar pentru acești damnați ai creației mai important decât viața lor e propriul univers iluzoriu în care trăiesc, ca în cea mai mare sărbătoare dată vreodată oamenilor. E universul de sub lupa măritoare, populat cu imagini dintr-un joc de puzzle al cărui sfârșit nu poate să fie controlat decât de un singur om. În această lume păgână a artei, zeul și cel ce-i aduce ofrande sunt contopiți într-o singură ființă aflată într-o perpetuă sărbătoare. Marea dramă a creatorului pornește de la porunca iubirii aproapelui, pentru că de cele mai multe ori el nu e capabil să se iubească pe sine. Ori se iubește într-atât de mult încât arde totul în jur, închide mulțumit de sine ochii și așteaptă ca heruvimii și serafimii religiei lui să-i aducă osanale unicității în universul nostru mic al oamenilor. În jocul acesta sărbătoresc, cântecele de preamărire suplinesc orice sentiment de iubire. Toate celelalte zece porunci sunt doar motive ale creației lui, ale sărbătorilor lui de o lună, un an.

Un alt declic genetic trebuie să se fi întâmplat cu vreo șase mii de ani în urmă când din masa hominizilor se va fi desprins meșteșugarul ce-și va fi creat un univers cu propriile lui sărbători particulare dominate de profan întru slujirea sacrului, la mijloc, ca o imensă oglindă măritoare.

PARCUL DE DISTRAȚII

Câți nu-și pun întrebarea zilnic: De ce nu încap alții de mine, doar le-am făcut loc îndeajuns? Câți scriitori nu recunosc că scriu mai ușor decât vorbesc, fapt ce constituie azi un mare defect, pentru că îl silești pe celălalt la cazna cititului, când el vrea să comunice cu tine direct. E mai ușor să însăilezi fraze și să le spui, decât să le pui pe hârtie pentru ochii oricui de mai târziu. Să ne fi întors la vremea oralității? Probabil, de vreme ce au apărut cărți citite de alții pentru urechile grăbiților, unele interpretate chiar de actori, să ajungă mai lesne la sufletul ascultătorului de azi, cititorul împătimit de ieri.

Neînțelesul de ieri, scriitorul sărac, boem sau nu, dar liber pe cugetul său e ridiculizat de găsculițe ce dau tonul vieții cotidiene prin prostioarele lor efemere. Neînțelesul de azi e, la fel de bine, informaticianul,

matematicianul, geneticianul, astrofizicianul, chimistul, ancorăți fiecare în câte o bucată de realitate și stăpâni câțva pe ea, dar în imposibilitatea de a mai comunica direct, la cel mai profund nivel, cu ceilalți. Pentru a putea afla cei din jur despre ce a descoperit el, savantul trebuie să se întoarcă la lumina orizontului vulgarizator, să explice de acolo, cu cuvinte obișnuite, cât mai plastic, ce știe. Filozoful încearcă să se profileze la rândul-i pe domeniile în vogă, până în clipa în care nu mai poate comunica nici măcar cu un alt filozof profilat pe alt domeniu.

În vorbirea curentă culoarea dialogurilor pălește, luându-i loc un nou tip de schimburi de informații, mult simplificat, adus până la nivelul unor replici ce apar reflex, ca niște semnale prin care părțile ajung să fie cât de cât lămurite. Descrierile literare de odinioară, încă apanajul celor bătrâni și cu îndeajuns de mult timp la dispoziție pentru a încerca să vadă detaliile unui subiect, sunt înlocuite cu panoramări grăbite, ce pornesc de pe chipul unui personaj oarecare și se opresc pe chipul altuia, lăsând doar impresia unei lumi, a unui crâmpiei de natură, care s-ar afla la mijloc.

Tot ce pare „fundamental” sau „esențial” riscă să fie ridiculizat de un auditoriu atent doar la ceea ce se petrece la suprafața lucrurilor, folosindu-și din tot creierul doar puterea de speculație și asociere. Cine mai are răbdare, la jumătate de secol după apariția romanelor de 7–800 de pagini, să mai parcurgă azi asemenea tomuri, chiar dacă aparțin unui premiant Nobel? Dar cât de importantă era literatura când Nobel instituia premiile, de vreme ce muzica, artele plastice, teatrul, dansul nu au nici azi un premiu al lor. Ce reprezenta atunci o carte, și ce mai reprezintă acum?

Și totuși editurile apar ca și ciupercile, iar scriitorii încă se mai luptă pentru glorie, se urăsc de moarte și nu-și găsesc loc sub soarele chinuit al realității prezentului. Un informatician știe până la un nivel totul, câștigă bine de pe urma meseriei și cunoștințelor lui. Un specialist în informatică e mult mai departe, dar nu-l va urî pe celălalt pentru că își încasează și el stipendiul, la nivelul său. De câștigat câștigă amândoi. Dar un scriitor? Ei se întreabă uneori, în momentele de luciditate, ce altă meserie le-ar putea corespunde, și câți i-ar mai urî pentru ceea ce fac, pentru inutilitatea orelor pierdute în fața colii albe de hârtie?

Scriitorul neînțeleș de ieri e același și azi, în lumea aceasta tot mai colorată și mai diversificată, crudă și ostilă la cultură. Ostilă chiar la ideea de cultură generală, căreia nu-i mai vede rostul. O enciclopedie ține loc de bibliotecă. E de-ajuns să știi o fărâmbă pentru a putea spune ceva despre un savant, o personalitate, un artist, un filosof, un scriitor, pentru că deși lumea nu mai are nevoie de ei, continuă să trăiască prin ei, se confruntă cu spusele lor, le compară, deși realizează fiecare pentru sine că totul e inutil, că viața și bunăstarea lui nu depind de nici un studiu și că, la nevoie, o enciclopedie

în casă e mai necesară decât zece rafturi de bibliotecă. Și mai e uitarea, marele târn ce mătură totul, dar martorul rămâne: enciclopedia sau Google-ul internetului, unde totul e dat de-a gata, suplinindu-ți macularea memoriei.

Mor oameni mari de odinioară și trec în uitarea generală, iar haotic sunt recuperate figuri ale unor personaje între care nu se mai poate face nicio legătură. Cum emblematic apar din adâncul timpului simboluri cărora li se dă un alt sens și alte semnificații. Dispar eroi, sunt inventați alții, după o logică greu de intuit. Pare că cineva se joacă cu omenirea, cu memoria ei, ca înaintea unor mari încercări. Cineva șterge dintre nemuritorii de până ieri pe cei ce nu intră în canoanele jocurilor de azi. Cine pierde? Nimeni, dacă viața omului se află în pază. Teama de păcat s-a mutat în teama de Dumnezeu. Doar când acesta e o entitate difuză, o prevestire, sau ia chipiul unui om, se intră în panică. Scara valorilor recunoscută până la începutul mileniului al treilea, e bulversată. Se relativizează credințe, în vreme ce fundamentalismul devine profund de cealaltă parte.

Lumea pare pornită pe toboganul unui parc de distracții extreme. Viața în sine, ca la vreme de război sau calamități, și-a pierdut valoarea. Se naște și se moare cu ușurința cu care se construiește o istorie nouă pentru niște oameni vechi, să le schimbe biografiile, să-i arate viitorimii drept alții. Parcul de distracții își are martorii săi, spectatorii temători ce nu urcă în jucăriile periculoase, dar trăiesc alături de ceilalți senzațiile tari, comentând pe marginea nesăbuinței aceloră. Se mănâncă în fugă, se bea între două instalații rotitoare, între un riengenspiel și „trenul groazei”, iar fojgăiala continuă până la ziuă, ca mâine să reînceapă la matineu, ca un perpetuum mobile. Nimic eroic, nimic exemplar, când scara etică a pierdut noțiunile de virtute și demnitate. Nimic statornic, câtă vreme vechile credințe se volatilizează sub argumente înadins lansate să relativizeze totul.

Familia ia masca îngropăciunii individului liber. Relațiile de neam rămân dincolo de interesele meschine ale individului atomizat, gata oricând să fie aruncate ca un lest din nacela zburătoare. Și atunci unde mai e locul savantului, scriitorului, artistului în acest circ pe bani, unde cu toții sunt actorii unui happening universal? Să te descurci azi îți trebuie doar curaj, putere de rezistență și cât mai puțină problematizare, pentru că drama s-a mutat în spectatorul neputincios, care nu poate înțelege că mecanismul tuturor jucăriilor rotitoare dintr-un parc de distracții e indiferența juvenilă, păstrată până la adânci bătrâneți, și ura. Unde sunt personajele puternice, capabile să devină eroi memorabili? Unde sunt modelele, că moda existențială se schimbă de la o zi la alta? Divertismul a luat locul culturii într-o lume saturată de experimente întreținătoare ale unui tonus pozitiv.

WISELE VÂRSTELOR

În lupta cu timpul omul pierde întotdeauna. Ceea ce-l face să se simtă deasupra lui sunt numai sărbătorile, aglutinarea anilor trecuți, ai tinereții și copilăriei, când aura acestora părea să oprească scurgerea vremii, suprapunând imagini diafane, pure, sunete, mirosuri și culori, peste ceea ce trăim acum. Bucuria ritualurilor, urmarea lor cu strictețe ne face să ne simțim într-un același moment, situat undeva în afara vieții de fiecare zi. Atunci ni se pare că alegem mereu între bine și rău. În fiecare clipă alegem ceva, de cele mai multe ori greșit. Doar sărbătorile ne păstrează neschimbați, cu sufletele deschise spre ceea ce e bine. Ori poate că așa ne iluzionăm numai noi.

Dar ce mai e în sufletul unui om aflat în al treisprezecelea lustru de viață, încă nehotărât dacă a sosit vremea amintirilor peste el sau mai are destulă vigoare să-și înceapă altă viață, între niște alți oameni, care, ca și cei lăsați în urmă, vor de la el putere, ajutor, dragoste. Trebuie să fii foarte sigur pe tine, sau inconștient în clipa în care, sub iluzia unei alte vieți o iei de la capăt atât de târziu. Cine-i mai citește azi pe bătrânii înțelepți ai Eladei, poate nu mai bătrâni decât tine în ziua aceasta a marii schimbări? Ei sunt în preajmă. Ești aproape, la treizeci și trei de ani, de vârful puterii la care ajunsese Alexandru Macedon. Ești aproape, la cincizeci și ceva de ani de maturitatea lui Socrate. Ești aproape la șaizeci și cinci de ani, de nesiguranța atâtor altora, care-au lăsat în urma lor tomuri de înțelepciune, necitite azi decât poate de studentul de la limbi clasice sau teologie.

Și totuși, ca și cum timpul s-ar fi retras, aceleași gânduri te parcurg, aceeași voință te determină să mergi mai departe, aceleași îndoieli te fac vulnerabil, legând peste milenii oamenii între ei. Ceea ce a dat consistență ideii de nemurire a fost poate tocmai această conviețuire, în paralel, în interiorul culturii, a sărbătorilor, a tuturor generațiilor laolaltă, pentru că un om de șaizeci și cinci de ani e la fel cu cel de aceeași vârstă din urmă cu un secol, un mileniu, trei milenii, deși pe atunci puțini erau dăruiți cu atâta viață. Dar a fi contemporan cu cineva din urmă cu două mii de ani e posibil doar într-un sens al timpului, adică spre tine.

Sfătoșenia omului dintr-un sat de munte, înțelepciunea lui simplă, ancorate direct în realitățile locului îl poartă în memoria colectivă peste câteva generații. Apoi, pe urma aceluia rămân doar câteva pilde, rememorate cu sfințenie în prag de sărbători ale familiei, ale satului. Bătrânul de peste veac e iconarul anonim care-a îmbogățit interiorul

bisericii satului cu câteva chipuri sacre la care continuă să se roage cei de azi. Sărbătoarea egalizează vârste, egalizează suflete, făcându-le să rezoneze într-un singur fel. Aceste cor pe-o singură voce e cel ce oprește timpul, e cel ce leagă generații, e cel ce rămâne neschimbat peste veacuri, chiar dacă cei din urmă cu milenii se închinau unui zeu, mai multora și nu aveau nimic cu creștinismul de mai târziu.

Satul românesc mai păstra, în urmă cu câteva decenii, pecetea ieșirii din timp. Acolo, în anonimatul lui, moartea și nașterea apăreau firesc, chiar dacă mai conservau ceea ce azi ne uimește la popoarele primitive din Australia, Oceania sau de aiurea. Doar cine nu cunoaște lumea satului poate să creadă că antichitatea s-a petrecut cândva, printre alți oameni, de pe urma cărora ne-au rămas doar chipuri împietrite, ziduri năpădite de vegetație și biblioteci de pergamente și papirusuri. De pe urma satului nu rămâne nimic în afara unei ciudate nostalgii pe care o descoperim în clipele de reverie, fiecare. Orașenii atinși de vârsta senectuții redescoperă dintr-o dată nevoia de a se retrage într-un loc mai apropiat de natură, fără să-i mai cunoască tainele ca înaintașii lui, iar pe de altă parte caută stratul gros de pergamente ale celor ce au gândit pentru început lumea în toate ipostazele ei fundamentale, dincolo de care nu s-au mai schimbat decât straiile pe măsura noilor veniți. Psalmul lui Moise, singurul atribuit lui la care fac apel preoții când slujesc la căpătâiul unui mort e cel ce stabilește anii vieții unui om. Șaptezeci, pentru cei mai mulți. Optzeci pentru cei mai norocoși, după care este dată o lungă suferință, un sfârșit chinuit, tot mai plin de neputințe.

În al 13-lea lustru nu se mai poate începe nimic. E o vreme a așezării, o vreme a încheierii conturilor, a retrospectivelor, fără a mai face mari proiecte de viitor. E o vreme când, fără să vrei, ți se schimbă natural modul de viață, dezlegându-l fir cu fir de ceea ce a fost. Tu, de partea aceasta a balanței timpului, mulțumindu-i cuiva că te-a adus până aici, tânărul de cealaltă parte, urcând spre anii tăi. Tu bucurându-te de toate sărbătorile ce-ți ies în față, ca niște terase întinse sub cerul liber, unde poți să te simți în afara scurgerii vremii.

Bătăliile ultimului deceniu au alte dimensiuni, și chiar dacă victoriile te mint că ești deasupra anilor pe care-i ai și te îndeamnă să crezi că mai ai dreptul la o bucată de viață asemănătoare celei ce ai dus-o cândva, vei afla că totul nu e decât un foc de paie, care luminează câtva. Poate că ambițiile și voința de viață, mai cumpătate acum, au răbufniri ce-l pun pe om în posturi ridicole, când o simplă privire spre deceniul trecut poate să fie de folos pentru ducerea până la capăt a proiectelor de atunci. Dar omul refuză sfârșitul, refuză înfrângerea în fața timpului, chiar și atunci când descoperă urmele trecerii lui pe chipul său.

Fii cu neamul vârstei tale! — ne îndeamnă înțelepții antici — și caută munci și bucurii pe măsura lor. Oricine trăiește altă vârstă decât cea pe care o are va resimți înfrângerea ca pe o ghilotină care-i retează viața. Dar nu sunt puțini cei ce trec peste sfaturile înțelepților Eladei, mânați de iluzorii sfârșituri, departe de lecțiile vieții, hotărâți să câștige toate bătăliile ce le-au fost puse în față. Și ce poate fi mai stimulativ decât prezența cuiva de la celălalt capăt al vieții, o tânără sau tânăr, capabile să te determine să-ți păstrezi tonusul hiperactiv, tânăr, până la capăt. Și regelui David, bătrân și bolnav, i-a fost pusă în pat o copilă de paisprezece ani să-l încălzească. Nimic nu s-a schimbat. Atâta doar că regele David a rămas în memoria lumii prin faptele și nesăbuința lui, iar copila și-a trăit anonimatul până la plinirea vieții, fără să înțeleagă mai mult decât că a fost ultima dintre femeile unui mare rege.

Visele vârstelor se învârt după aceeași roată a timpului, fără accidente prea mari, pentru că se petrec în lumea iluziilor de noapte. Iluziile de zi arată altfel. Cineva câștigă mereu, iar alții pierd. Poate că dacă n-ar fi fost memoria, timpul devenea un spațiu mai ușor de cucerit de către omul rătăcitor, mai ușor de parcurs de sângele nomad din fiecare, ce nu îmbătrânește niciodată, ci dispare brusc, odată cu ființa.

În al treisprezecelea lustru, dincolo de toate povețele adunate în suflet, încă se mai poate învinge ceva din bucata de timp rămasă, doar dacă bătălia se duce pe terenul omului ajuns la anii aceia și cu armele pe care el le știe mânui, astfel ca fiecare victorie să aibă ceva din atemporalitatea unei sărbători.

ISTORII ȘI ISTORIOARE

Un om a vrut să citească toate cărțile dintr-o bibliotecă. Pe la jumătate a clacat. A fost tratat, dar a rămas irecuperabil. Din păcate nu e o anecdotă cu cititori, ci o realitate consemnată de agențiile de știri mai ciudate. Se știe că din întreg creierul omul folosește doar o mică parte, restul fiind într-un stand-by ale cărui taine încă nu s-au aflat. Lumea e, în multitudinea segmentelor ei de desfășurare, ca și în imaginea pe care o recepționează ochiul unei libelule: un mare laborator cu zeci de rafturi pe care sunt puse eprubete cu diferite soluții colorate ce n-au aparent nimic una cu alta, dar care puse într-o retortă să se combine pot produce reacții violente, ce pun în pericol viața alchimistului care le încearcă proprietățile, sau chiar rezistența ferestrelor și pereților laboratorului.

Într-o eprubetă sunt inginerii mecanici, în alta cei de la hidrotehnică, în alta chimiștii, în alta electroniștii, și așa, câteva rafturi cu eprubete sunt ocupate doar de ingineri. Pe un alt raft sunt medicii, cu eprubeta fiecărui domeniu de specializare, pe un altul istoricii, arheologi, medievști, moderni sau contemporani, fiecare cu coloritul său special. La acestea se adaugă și caracteristicile individuale, ce împart și mai mult substanța, în alte milioane de variante. Un dulap întreg cu eprubete e ocupat de matematicieni, un altul de filosofi, un altul de antropologi, un altul de economiști, un altul de fizicieni ș.a.

Lumea contemporană aduce în prim plan în fiecare clipă pe unul sau altul dintre specialiștii câte unui domeniu, până dincolo de limitele cuprinderii întregului de către un singur om, încât ceea ce ajunge să fie cunoscut de cei mulți despre un domeniu cu care nu au tangență directă e doar o simplă impresie vulgarizată, de pe urma căreia își trage fiecare concluziile care crede că îi convin, adică acelea ce fac casă bună cu știutele acumulate de om în cultura lui generală, spoită cumva prin anii liceului. Revistele de specialitate își reduc tirajele până la dispariție lăsând loc celor de vulgarizare, cu un limbaj comun majorității.

Ceea ce pare la îndemâna oricui e psihologia, sociologia și literatura atunci când aceasta din urmă nu e scrisă doar pentru uzul celor de la litere, a criticilor și istoricilor literari. Dispar și revistele destinate oamenilor de artă, iar cele despre cinematografie se rezumă la viața particulară a vedetelor. Superspecializarea face ca internetul și comunicarea directă dintre cercetătorii din unul sau altul dintre domenii să țină departe de descoperirile lor mare parte dintre cei doritori să afle ce mai e cu lumea asta, reală sau ficțională. Departe de ideile dintr-un domeniu sau altul, departe de voința de atotcuprindere a filosofului de tip clasic a tuturor domeniilor într-unul singur, unde se pot ilustra ideile comune. Ceea ce nu mai e la îndemâna oricui sunt din nefericire marile enigme ale omenirii, marile ei teme fundamentale: dragostea, moartea, ura, regăsirea în trecut, viitorul incert, obstinția trăirii acestui infinit al prezentului. Iluzia unei vieți paralele pe care trebuie să o trăim pentru a o compensa pe aceasta. La urma urmelor, în mijlocul acestei hale de laborator cu zeci de rafturi și sute de mii de eprubete superspecializate e viața de fiecare zi a omului, nediferențiat prin nimic în fața dramelor și bucuriilor vieții, credința lui în ziua de mâine, în binele ce trebuie să vină cumva și pe strada lui.

Ceea ce e la îndemâna oricui devine istorioară, literatură ușoară, cu autori ce dispar înainte de a li se fi epuizat tirajele cărților lor despre dragoste, ură, crimă, procreare, intrigă, supraviețuire... Cine își mai alege acum ca model un personaj de carte? Și la ce i-ar mai folosi, când viața se petrece între oamenii reali, în situații reale, mult mai contorsionate decât

cele imaginate de scriitorul devenit anonimul călugăr iconar, ce folosește „erminiile” psihologiei umane așa cum le are el trecute în memorie în urma lecturilor, spre a fi mai ușor recunoscute de către cititori, iar personajele sale sunt întruchipate în ipostaze de grație între aceleași elemente de decor sau recuzită ce le individualizează.

E un final al artei? O agonie a ei? Poate. Dar nici fără de ea omul nu va putea trăi, fără iluzia unei vieți paralele, unde binele învinge, unde forța morală reușește să se impună peste mizeria gri a realității transcrise pe hârtie de ziar ori împrăscată fără discernământ de filme și televiziune. Istoria unei ființe exemplare lipsește din manualul artistului de azi, până și din a celui ce crează desene animate destinate copiilor. Comediile sunt drame strâmbe cu netoți, păguboși, dramele sunt ecorșeuri ale unei lăzi cu resturi de viață. Eroul e un pseudomutilat, jumătate grav, jumătate iritat de înrâncenările vieții lui, cel mai adesea abulic la lumea din jur, obstinat doar de istoria ființei lui care trece spre un viitor unde se va regăsi bătrân și cu toate betșugurile vieții înfipite în trup, ca săgețile soldaților romani în trupul Sfântului Sebastian. Sebastianul catolic, de parcă martirii s-au ales încă de la începuturi între cele două mari falange ale creștinismului, cu mult înainte de anul de grație 1054 al Marii Schisme.

Dar asta e deja istorie, iar de istorie se ocupă specialiștii ei și nu ficționarii. De istorii se ocupă toți doar atunci când trebuie să intre în niște zone apocaliptice ale previziunilor. Ziariștii consemnează evenimentele diurne, interpretările date de ei sunt cu cea mai scurtă bătaie, pentru că o altă întâmplare, petrecută în clipa următoare poate răsturna teoriile imaginate de ei. Același lucru se poate spune despre orice domeniu cu mare siguranță, pentru că dacă la un moment dat ceva devine axiomatic, peste două clipe un experiment făcut în cealaltă parte a globului poate să răstoarne toată teoria elaborată și susținută de cercetătorul de aici. Ei, specialiștii, se confruntă în sesiuni de comunicări, departe de ochii și urechile lumii, iar ceea ce-și comunică e doar o parte din adevărul la care au ajuns, pentru că există teama că un altul se va folosi cândva, sau imediat, de descoperirea lui. Servicii secrete specializate fac tot posibilul să afle cât mai multe despre orice descoperire, despre orice invenție. Doar de datele privitoare la ridicarea Sfînxului și a piramidelor de la Gizeh nu e interesat cineva. Acolo funcționează istorioarele, iar unii cercetători sunt plătiți pentru a le argumenta într-un fel sau altul, pentru că marile minuni ale lumii nu mai au cum să ne influențeze viitorul în vreun fel. Ele există sau nu mai există, sunt stocate în memorie și devin apanajul culturii generale a unor oameni, care au timp să se ocupe cu așa ceva, să se minuneze de ceea ce istoricii dezbat cu fervoare de mai bine de două mii de ani, fără să ajungă la o concluzie unică.

Ceea ce nu rămâne în memoria lumii sunt istorioarele. Adică ficțiunile cu oamenii, pentru oameni, despre oameni. Fiecare dintre generații crede doar în propriile-i ficțiuni, adică în acelea scrise de contemporanii lor, în care, parțial sau integral se regăsesc, își regăsesc recuzitele și decorul specifice, imediatul istoric peste care au trecut, pe care l-au trăit, despre care știu mai mult citindu-i pe proprii lor contemporani. Și toate istorioarele acestea nu rămân pentru că ele se repetă de la o generație la alta formând un fel de mitologie orală, ca a unor analfabeți nomazi, ce-și poartă pașii dintr-o parte în alta al unui imens deșert sinait. Istorioarele acestea au comun doar reperele unei credințe neșămutate în mai bine, unul văzut de fiecare în altfel.

De curând am zărit o femeie nonagenară citind pe nerăsuflăte romanul *O lume în destrămare* a nigerianului Chinua Achebe. Credeam că citește cu atâta pasiune o carte a Sandrei Brown, ceva cu multă dulcegărie și cancan de budoar. Am rămas uimit descoperind despre ce carte era vorba, apoi m-am luminat că femeia își regăsea traversarea vieții în lumea aceea primitivă a triburilor din Africa, peste care veniseră misionarii creștini. La nedumerirea mea mi-a răspuns: „Uite-așa am pățit și noi cu comuniștii!” Și atunci care e istoria, dacă schema de lucru rămâne neschimbată? Poate că aici ar trebui să zăbovească câtva filosoful de azi, și nu să se arunce doar în abstracțiunea logicii, să ne spună și nouă de ce și cum de câteva milenii, istoriile se repetă, înconjurate de istorioare care schimbă doar vestmintele și recuzita?

Și cum fiecare dintre eprubetele-domenii devine esență în momentul în care ajunge să fie studiu tipărit, deci carte, toate acestea se adună într-o bibliotecă, publică, școlară, universitară sau academică, unde specialistul, învățăcelul sau pensionarul vin să afle ceva în plus față de aceea ce știau. Dar cum să te mai uiți la o bibliotecă atunci când un ordin al Ministerului Educației face din ea locul de penitență pentru elevul exmatriculat, care va trebui să-și petreacă zilele negre ale scoaterii din matricola școlară sub paza dirigintelui sau a profesorului de specialitate, până i se va urî definitiv de carte, de orice domeniu ce a lăsat ceva scris, de literatură mai ales, și de istorii și de istorioare și de lume, până la urmă, pentru că în toate cărțile acelea este vorba de ea. Și-atunci care mai e performanța omului care n-a apucat să citească toate cărțile dintr-o bibliotecă, și când o bună parte le ignoră definitiv?

Dacă, așa cum o spun statisticile, în România anului 2008 se tipăresc în jur de 12.000 de titluri, în majoritatea marilor biblioteci publice și universitare intră aproximativ 3.000, dintre care, o bună parte sunt editate de câteva mari edituri din țară, poate nu mai multe decât sunt degetele de la ambele mâini. Restul rămân pe pulturilor librăriilor ani în șir, deși tirajele lor depășesc arareori 300 de exemplare, iar arealul difuzării lor este unul acoperitor uneori teritoriului unui județ, poate două. Bunăoară, cărți tipărite la edituri bucureștene nu mai apucă să fie în librăriile din țară, iar dacă vrei să intri în posesia lor trebuie să te deplasezi până în Capitală să ți le procuri de acolo. Circulația cărții face ca schimburile interbibliotecare să cunoască o neașteptată evoluție. Ba mai mult decât atât, tot statisticile ne informează că aproape 60 la sută din cărțile solicitate de cititori sunt publicate înainte de anul 1990. Una dintre explicații este aceea că trei dintre cele mai importante edituri (Meridiane, Minerva și Univers) au dispărut, ori s-au reprofilat. Asta însemnând că bibliografiile cerute de dascălii universitari sau de liceu n-au mai fost reeditate din anii '80, acum ele putând fi casate după toată legislația în vigoare.

Așa se face un Baltrusaitis, un Fernand Braudel, un Duby, un Propp și o întreagă pleiadă de autori ce au interpretat simbolistica umană a civilizațiilor, istoriografia modernă a sfârșitului de veac al XX-lea, au devenit cărți rare. Aceste cărți, asupra cărora se apleacă nu doar specialiștii dintr-un domeniu, ci chiar cititorul de rând, doritor, în buna tradiție europeană, de a cunoaște din lumea în care trăiește cât mai multe, pentru a face asocieri binevenite în alte și alte domenii, au apărut înainte de anii de anii '90. Efectul: fondul de carte „învechită” al bibliotecii din România ajunge la 45 la sută, pentru că aceste cărți continuă să fie solicitate, deși pe nimeni nu mai interesează reeditarea lor. Tot la reeditări necesare, și într-o aceeași situație se află cărțile clasicilor universal, ale gândirii antice grecești, sau chiar a celei de mai târziu, germane. E știut că asemenea cărți nu se pot edita decât printr-un program coerent de subvenții din partea Ministerului Culturii și Cultelor, dar acolo nu doar că nu mai există un serviciu care să se ocupe de biblioteci, dar nici măcar de editarea de carte, de coordonarea lucrărilor ce ar trebui să intre în circuitul normal al celor existente în biblioteci. Totul e aleator. Se subvenționează titluri lipsite de interes pentru marele public, în urma unor parti-prix-uri, ce servesc doar la interesului unei persoane sau personalități culturale, tot mai vlăguită în competiția cu vip-urile zilei și prostioarele lor.

Câteva dintre statele europene care înțeleg menirea reală a culturii în conturarea patrimoniului lor național din cadrul uniunii, prin ministerele de resort, subvenționează traducerea în românește a operei integrale a unor autori (filosofi, scriitori, istorici ș. a.) pe care-i consideră neatinși de trecerea vremii sau mai puțin cunoscuți (Nietsche, Kierkegaard, Heidegger, Schopenhauer, ș. a.) în timp ce Istoria romană a lui Mommsen, rămâne în ediția de dinainte de revoluție. Cât despre marile cărți de informație culturală apărute în Editura „Meridiane”, intrate în bibliografii de masterate și doctorate, dar care nu mai reprezintă momentul cultural european al sfârșitului primului deceniu din secolul al XXI-lea, deși nu sunt depășite cu nimic, rămâne ca viitorul să le cearnă, să le aleagă pe cele mai viguroase și să le așeze în patrimoniul cultural universal, unde au stat o bună bucată de vreme.

Același lucru se petrece cu reeditarea cărților din cultura română, pe care o făcea cândva, cu două decenii în urmă, Editura „Minerva”, ele rămânând la nivelul nevoilor din școli, a elevilor și studenților, ba mai trist, în niște reeditări, compromise din start, a operelor clasice în formă rezumativă, pentru a nu da prea multă bătaie de cap celui ce e nevoit de dascălul de la școală să le parcurgă. Fără un program coerent, coordonat de o echipă de specialiști de cea mai bună calitate, detașați de orice fel de interese mărunte, aceste reeditări nu vor putea avea loc, iar cultura română va arăta ca un joc de puzzle din care vor lipsi întotdeauna piesele mai importante. Un vitraliu spart de lumina înșelătoare a Târgurilor de carte de la Frankfurt și Leipzig, unde se cumpără în 2008 toate copyright-urile best-seller-urilor anului 2007 pentru cititorul român al anului 2009, doar pentru a fi ca și alții, adică la zi cu o mentalitate informală și în mișcare, chiar și în cele mai stabile dintre culturile din lume. Dacă Balzac nu mai trebuie decât francfonilor sau studenților de la limbi moderne, Platon e necesar oricui. Dacă până și în simbolurile ancestrale apar noi interpretări, vom fi nevoiți, totuși, să ne întoarcem la cele ordonate cândva, într-o lume mai puțin grăbită și superficială de câteva minți ilustre.

Se reeditează în schimb tot felul de cărți de mână a doua, doar pentru că în epoca în care au fost scrise au avut o oarecare trecere, iar zona lor de impact este cea a divertismentului. Să fii ajuns deja la ceea ce unii contemporani de-ai noștrii acuză, anume întârzierea culturală a românilor din pricina voinței lor de cuprindere enciclopedică? Mă îndoiesc. Suntem încă în trena aceluia *uomo universale* al Renașterii, chiar dacă specialiștii din varii domenii descoperă o logică a biologicului, complet diferită de cea a matematicii, a chimiei, a fizicii nucleare, cărora le-a fost o bună vreme de folos *logica formală* învățată de la Aristotel, cu toate deschiderile spre domeniile de înțelegere a lumii ca tot unitar. Se va spune că în felul acesta

nu vom avea cercetare de vârf în acele domenii, așa cum o au multe din țările hiperdezvoltate. Dar oare fonduri pentru așa ceva avem? Pentru că după câte se pare, cu mintea nu stăm chiar prost.

Există, e drept, o transformare a studiului lămuritor dintr-un domeniu în informația luată mai ușor de accesat pe internet, mai ușor de asimilat dintr-un dicționar. Dar și mai ușor de uitat sau asociat cu alte informații trunchiate, ce duc inevitabil spre angoasa apocaliptică și oarecum la partaj cu aceasta, speculate fie în urma unor fragmente de informații despre civilizațiile vechi, scoase dintr-un context despre care nu se știe mare lucru, fie pornite de la viziunea vreunui „prooroc” modern.

Întorcerea la edițiile apărute cu ani în urmă ale operelor unor specialiști în toate domeniile culturii și științei vine să contureze confortul spiritual al omului așezat între niște certitudini și nu doar un simplu colportor de informații schimbătoare, nu de puține ori contradictorii, care duc inevitabil spre nesiguranță, efemeritate și aneantizarea ființei.

Am putea spune azi, cu mâna pe inimă, că poți cunoaște un om după cărțile pe care le citește sau după filmele vizionate, după revistele duse în tașcă sau frunzărite în tren. Iar dacă nimic din toate acestea nu se întâmplă înseamnă că omul respectiv a intrat deja în neantul pe care i-l oferă buletinele de știri de la radio și televiziuni, departe de lume, departe de un sine pe care nu-l mai crede comun cu toate ființele din jur, fără trecut, fără viitor, într-un prezent continuu, iluminat de un Soare imens, privindu-și cu obstinație doar umbra prelungită nelămurit spre apus. Fără cultură nu știu încotro ar putea să se îndrepte gândurile unui om în clipa în care rămâne singur numai cu sine. Pe cine va vedea el în oglinda acestui prezent mistuitor? Care va fi modelul de urmat în umbra căruia să-și edifice personalitatea, o personalitate vagă, plină de contradicții, neîncrezătoare în nimic? Pentru că și la cele mai înaintate vârste, e știut, chiar dacă existența te-a așezat deja pe un soclu particular, te poți regăsi părtaş la gândurile, ideile și sentimentele unei mari personalități.

Trăim undele succesive ale unui tsunami întâmplat cu ani în urmă ale cărui valuri aruncă la coș odată cu maculatura și marile cărți ale lumii, punându-le în loc, în marea grabă a afirmării efemere, nume ce nu mai acoperă nici părți dintr-un domeniu. O filosofie care s-a retras în limitele logicilor specifice, ce face imposibilă comunicarea unui hiperspecialist în matematică cu unul, să zicem, din biologie, a unui literat cu un informatician. Și Turnul lui Babel e gata.

LECTURI PARALELE

La începutul anilor '90 am publicat un articol la rubrica „Picătura de cucută” din Revista Orizont cu titlul „Sertarul european”, unde încercam să deslușesc cam cum va arăta literatura română după revoluția din decembrie, care va fi statutul scriitorului român, și locul lui într-o societate cu totul nouă. Titlul mi-a fost sugerat de multiple discuții din lumea culturală română, în esență cea literară, unde se vorbea cu mult aplomb despre „literatura de sertar” care va apărea abia acum. Din nefericire pentru scriitorul român, acea „literatură de sertar” s-a rezumat la câteva cărți ale celor în viață rămase nepublicate și la mult mai multe „restituiiri”, manuscrise ale unor scriitori morți, trecuți la index ani la rândul și uitați, ori scoși la lumină doar prin una dintre fațetele creației lor, adaptată condițiilor din vremea comunismului (vezi I. D. Sârbu, Gellu Naum, Radu Gyr ș. a.). Problema pe care mi-o puneam atunci nu era atât a „literaturii de sertar”, cât chiar a literaturii române, așa cum o vedeam noi atunci, a locului ei într-o lume în care condiția scriitorului este una marginală, și unde concurența cu celelalte mijloace de divertisment e pierdută din start pentru că, până la urmă, aici a ajuns creația scriitorului, și nu așa cum se visa, la crearea epopeii naționale, capabilă să-l substituie istoricului, jurnalistului, istoricului religiilor, psihologului, sociologului, politologului ș. a..

După ani, constat că prezența literaturii române, altminteri sigură pe propriile-i picioare, cu mari orgolii ale scriitorilor recunoscuți de defuncta societate ca notorietăți în domeniu, în contextul literaturii europene este mai mult decât subțire, ba chiar nesemnificativă în raport cu ceea ce se produce și publică pe mapamond. Argumentele ne sunt date de imensitatea traducerilor din literatura lumii apărute la editurile răsărite după revoluție ca și ciupercile, deși dintre toate întreprinderile mici și mijlocii, cele mai sinucigașe sunt tocmai ele.

Dar să vedem câteva date la zi dintre cele ce ne-ar putea pune pe gânduri, sursa statisticilor fiind Fundația pentru o Societate Deschisă, Ministerul Culturii și Cultelor și Biblioteca Națională a României.

Dacă înainte de '89, în țară erau 25 de edituri, care produceau în jur de 120 de titluri pe an, fiecare, ceea ce ar însuma 54.000 de titluri în 18 ani, adică din 1972 până la revoluție, în următoarea perioadă de 18 ani numărul editurilor a crescut de o sută de ori, ajungând la peste 2.500, iar a titlurilor tipărite la 216.000, adică de 4 ori mai multe, în tiraje însă mult mai mici. Astfel, dacă în perioada 1972 –1989 au ieșit pe piață în jur de un miliard două sute de cărți, cu tiraje de până la o sută de mii per titlu, în următoarea

perioadă de 18 ani tirajele au scăzut la mai puțin de 400 de milioane, unele titluri bucurându-se de apariții în doar două sute de exemplare sau chiar sub această limită.

Din cele 216.000 de titluri apărute în ultimii ani, doar 15 la sută sunt lucrări ale autorilor români, scriitori, istorici, medici, cercetători ș. a. Restul fiind traduceri din alte limbi, cu preponderență din engleză, franceză și germană (engleză însemnând și literatură de specialitate sau beletristică americană). Notăm că am luat în calcul doar cărțile ce sunt înregistrate de Biblioteca Națională a României prin ISBN-urile cumpărate de editori și cele date spre depozitul legal. Adică aproape 85 la sută din producția de carte. E bine, pentru că în acest fel ne-am apropiat de ceea ce era ca o continuitate în cultura europeană și mondială. E bine, pentru că am început să gândim altfel, să ne comparăm cu ceea ce credeam noi despre noi, în țarcul închis al propriei noastre genialități. E bine, pentru că abia acum avem adevărata măsură a ceea ce suntem față de locul nostru în lume, în Europa, cu asumarea riscului ca majoritatea scriitorilor de azi să se erijeze în purtători de opinii și formatori de mentalități la televizor și radio și mai puțin prin opera lor. Doar că între timp receptorul, recte cititorul s-a împușinat ca număr. Știe de Cristian Tudor Popescu, de Stelian Tănase, de Cornel Nistorescu, Mihai Tatulici și atâția alții din emisiunile de la televizor, fără să le vină să creadă că și-au început cariera vieții ca scriitori, că azi lumea scriitorilor li se pare acestora derizorie, față de giumbușlucurile politicești între care se învârt zilnic și le fac și le desfac după mintea lor.

Iar de citit rămâne doar Harry Potter și Stăpânul Inelelor. Revistele literare, conservatoare în ceea ce privește structura sumarelor, iau în vizor, ca în epocile de glorie ale literaturii române, aparițiile confrăților, băcăliile literare, sterpe și fără nici o miză continuându-și viața ca în anii '80. Din '90 încocoace s-au tipărit cam 11 cărți pe cap de locuitor informatizat, abia născut sau senil, care zac neatinse unele, în bibliotecile universitare, academice sau publice, în timp ce ciracii de școală se bat pe literatura clasicilor, bătrânii pe romanele de dragoste sau memoriile oamenilor politici sau de război, iar tinerii, sau cei de vârstă a doua devorează revistele de cancan. O întreagă literatură a anilor '45 – '90 a dispărut. Autorii mai trăiesc, unii dintre ei, cu sentimentul că nimic nu s-a schimbat în viața lor, că pedestalurile le mai păstrează statuile, fără să-și dea seama că în vârtejul vremilor de acum orașul în care trăiesc ei nu mai există, e un teren viran unde pasc în voie vitele comunității. Pentru că totul e comunitar, nu? De la câini la polițiști, de la copiii străzii la tinerele care-și duc viața după regulile cele mai exacte și neschimbate ale rasei umane.

Dar ce a mai apărut nou după '90 ? Cum face față cultura română în lupta ei de a se integra culturii europene dacă nu mondiale? Ce face un guvern pentru a-și promova valorile peste hotare, pentru a și le integra jocului axiologic european, dacă există așa ceva? Sau totul rămâne la riscul asumat de către fiecare dintre autori de a-și lua soarta în propriile mâini, și a încerca să se descurce pe cont propriu? N-avem impresari pentru așa ceva. Dar cine se încumetă să dea un salariu unui impresar când autorii își plătesc cărțile, strecurând sume editorilor doar pentru a se vedea publicați, intrați în Uniunea Scriitorilor și beneficiind de acel 50 la sută în plus la pensie, cât se vor mai da?

E o distopie enormă la care participăm cu toții, fără să o scrie nimeni pentru că un amănunt grav e că din cei 15 la sută de cărți semnate de autori români, mai bine de 65 la sută e maculatură, adică niște efuziuni mai inteligente sau nu, care mor înainte de a vedea lumina tiparului, și pe care nu le citește nimeni, în afara tezelor de doctorat publicate de profesorii universitari și date despre studiu, la prețuri convenabile, studenților doritori să-și treacă anul.

Dar altfel totul e bine. Sentimentul Apocalipsei domină majoritatea spiritelor mai citite sau nu. Personajul principal din utopiile de budoar e superman-ul, semizeul care trebuie să ne salveze măcar din angoasa pe care o ducem cu fiecare clipă de la trezire până la culcare și pe care, de cele mai multe ori, o purtăm cu noi și dincolo de pragul somnului, el însuși îndus, adesea, printr-un somnifer. Lumea e mai egală în fața morții decât în timp de război, e mai imunizată la dispariția cuiva, chiar drag, decât la vreme de molimă, deasupra tuturor plutind credința într-o voință supremă care suprimă la întâmplare pe cine dorește. Bucuria lecturii a fost înlocuită cu angoasa adrenalinică a vizionării de filme violente, cu explozii, morți, crime abominabile, și personaje justițiare care ne fac plăcerea de a încheia fiecare capitol din viața de zi cu zi cu un happy-end.

Oamenii cărților nu citesc din felurite motive. Bibliotecarii și librarii sunt saturați de prezența lor opt ore în mijlocul unei gestiuni de tăblițe scrise cu numere de inventar, editorii citesc doar cărțile pe care le publică, criticii literari doar cărțile sugerate de amicii aflați pe un pedestal mediatic, istoricii literari redescoperă niște nume dispărute la vremea lor odată cu opera pe care au scris-o, iar scriitorii citesc ce apucă, în ideea că o dată, la pensie, vor așeza cap la cap tot ceea ce au citit și-și vor găsi propriul lor loc în pădurea de cărți din preajmă. E o lume într-o dinamică ciudată, unde „ideea – om” se confundă cu existența, iar aceasta cu iluzia de confort intelectual. Ei trăind întotdeauna paralel cu lumea reală.

Și totuși, în România apar anual 12.000 de titluri. Cine le va citi, câte vor rămâne? Unde poate să ducă efortul acesta necontrolat de nimeni de a edita carte doar pentru autori și amicii sau cirecii lor?

RESPIRĂRI ÎN PARADIS

15 august 1990. Brebu Nou. Sântămăria Mare. La un pahar de țuică pe tăpșanul din spatele casei din deal, Doru Tulcan, Mimi, Rodica, eu și Gruber, misitul satului, punem la cale cum să trecem mai ușor actele pe numele nostru la un notar din Caransebeș. Gazdele noastre încă ezită dacă vor sau nu să-și vândă gospodăriile înainte de a pleca în Germania. Pemii vin de la biserică. Ne mutăm în casa de jos, de lângă primăria comunei, unde vor sta Tulcanii. Vom avea mult de lucru, dar n-are importanță pentru că asta ne-am dorit: o casă la munte, unde să pictăm, să scriem, să visăm, să ne recosmicizăm după risipirea cotidiană de la oraș. Socotelile nu ies. Gruber promite. Persuadăm și noi. Negociem nu atât prețurile caselor, cât hotărârea vechilor proprietari de a ni le vinde, cum a fost înțelesul la început. Ezitări. Apoi plecarea pemilor.

15 august 2007. Brebu Nou. Sântămăria Mare. La un pahar de suc stau de vorbă cu Doru Tulcan înaintea deschiderii expoziției de fotografii din cadrul Simpozionului „CULTURA ÎN ȘURĂ”, organizat de Fundația Artelor Reunite a căror patroni sunt Elena Minodora și Doru Tulcan. Lumea e încă la biserică. Așteptăm să vină la deschiderea fixată pentru ora 13,00. Artiști, scriitori, expozanți, câțiva localnici se perindă prin fața lucrărilor.

„În șaptesprezece ani ne-am vizitat puțin. Voi n-ați mai urcat până în casa din vârful dealului, la mine. Acolo mi-am scris cincisprezece cărți, din care am publicat treisprezece. Rodica a deschis vreo două personale de pictură cu lucrările făcute aici. Ne bucurăm de aceleași liniști cosmice, de aceleași culori calme ale amurgurilor de peste Semenice, de răsăriturile de pe Țarcu. Noi, închiși în universul nostru, voi întrepătruși cu viața orașului, a facultății, urmându-și fiecare destinul de creator”, cuget îndelung, la care Doru îmi retează orice speranță: „La vârsta noastră nu mai putem da concursuri. Nu mai participăm la competiția mare, ci reluăm doar ceea ce e deja făcut. Adâncim ce știm, mai împărtășim și altora din trăirile noastre, pentru a le deschide o ușă spre noi, spre felul în care vedem lucrurile, ne verificăm în fond pe alte generații, propriile viziuni artistice...” Să fiu rău, aduc aminte de butada unui clasic în viață, care

spunea că până la patruzeci de ani produci, apoi re-produci. Dialogul se curmă. Doru e foarte emoționat.

Simpozionul din ziua aceea — care avea să se termine târziu, în noapte, printr-o suită de filme ale lui despre Podlipny, Grupul „Sigma” și Pianul de Sus, pentru a-i pregăti privitorii prin comentarii și imagine spre finalul apoteotic al filmului desfășurat pe o structură—ecran spațială —, va continua într-o a doua parte, seara, cu un moment de lectură publică datorat jurnalistei germane, Adriana Cârceu, despre Brebu și oamenii săi de odinioară, de azi. Îmi continui discuțiile cu alți invitați, apoi rămân la o cafea cu Lucian Ionică. Vorbim despre munți, despre Țarcu, despre brebani și ciudățeniile lor.

15 august 2007. Brebu Nou. Ora 22,00. După cele trei filme ale lui Doru Tulcan a urmat proiecția unui film pe ecranul format dintr-o structură spațială octogonală, creată din triunghiuri și hexagoane translucide, pe un fond sonor realizat de Daniel Dorobanțu, ca o prelungire a cineticii apei, aerului și luminii, pe care o pot numi „Cinetica cerului” sau „Zbor”.

Text sugerat:

„Era o dimineață senină de august. Privighetorile, vrăbiile și rândunelele se treziseră cu mult înaintea oamenilor, iar gaițele, sticleții și ciorile își căutau dragostea speciilor lor. Doar oamenii cred că bucuria soarelui, pentru care-și vesteau toate păsările trezirea, era doar bucuria lor.

Omul se ridică din pat, și, după o scurtă efortare, ajunse deasupra grajdului, apoi, de acolo, peste pădurea ce îmbrăca muntele. Pluti câțva, aplecat spre lumea verde de dedesubt, umplându-și plămânii cu aerul rece îmbibat cu rășină, ce se ridica printre copaci. Vârfurile ascuțite al brazilor treceau puțin pe sub pieptul lui. Urca panta pe deasupra lor, voind să descopere vârfurile cu cinci și șase crenguțe crescute în coroană pe axul central ce împungea cerul. Imaginea de sus a pădurii de brad, drepte, îndeajuns de simetric dispusă, îi dădea sentimentul că dedesubtul lui se află toată filosofia lumii. Sub poala pădurii de brad, printre coroanele rotunde zări, pe lângă pâraie repezi, flori galbene smălțuite de piciorul cocoșului. Dacă n-ar fi zburat în dimineața aceea pe deasupra pădurii și ar fi bătut poteca, ar fi putut culege ciuperci, hribi, mânătărci și lăptuci, ce se ridicaseră ca o altă pădure sub poala brazilor, după ploile ce ținuseră o săptămână.

Avea puterea nu doar să zboare, dar să și audă la mare depărtare orice zgomot, să simtă mirosul mentei din grădină și al fânului cosit de cealaltă parte a muntelui. Purta în el toate păsările și toate plantele, și toate ființele mărunte ce mișunau pe lângă casa lui. Un taf greoi aduna laolaltă buștenii și-i căra spre un camion cu peridoc. Zgomotul motorului și mirosul

motorinei arse, ce se ridicau prin golul acela dreptunghiular îl îndepărtară spre zona alpină de la capătul de sus al pădurii, spre jepi și tufe de afini.

Se opri pe stânca ce domina locul și toate văile din jur. Încercă să-și zărească de acolo casa, să o deosebească de toate celelalte din aglomerarea ce purta numele satului părăsit. Văzu turla bisericii, crucea de pe ea și tabla zincată de pe casa parohială. Se ridică deasupra golului alpin și, cum mai departe nu se vedea nici un alt vârf, trecu ca un abur după ploaie spre casa lui, peste pădurea de brad...

O compensație de neegalat, să ai toate simțurile treze și să percepi ceea ce alții nu aud, nu văd, nu miros și nu pot descifra în aerul reavăn al dimineții: cântecul cocoșului și zumzetul albinelor și ciripitul vrăbiilor și roșul și verdele și portocaliul florilor, și mirosul fânului cosit și-al coajei copacilor înlăcrimate de chihlimbarului rășinilor de pe urma crengilor rupte, ori mirosul tare al frunzelor nucului.

A supraviețui înseamnă să știi să te bucuri de ceea ce ai..."

Undeva, deasupra capetelor tuturor celor ce-și imaginau cinetica zborului, sute de meteoriți se stingeau în apa groasă a atmosferei Pământului, veniți din centura de asteroizi a Pleiadelor, sub privirea apropiată a lui Marte, devenit de vreun an un Luceafăr de seară, ceva mai mare.

*

Text sugerat de un critic de artă:

„O impresionantă minge construită din vele, o structură de câțiva metri ancorată în pământ, ce amintește de preocupările anterioare ale lui Doru Tulcan din cadrul grupului „Sigma”. Imaginea proiectată reia teme ale jocului de lumini, umbre și culori din perioada picturilor și lucrărilor de grafică ale lui Tulcan din ciclul *Respirări*.

Descompunerea imaginii proiectate pe ecranul spațial reconfigurează dinamic alte imagini într-un joc vizual de o măreție aparte. Dansul luminii pe luciul apei unui râu de munte reface virtualitatea umbrelor proiectate de nori pe suprafața unor coline. Imaginea merelor, descompusă de suprafețe ecranului, recompune semne amăgitoare ale unor peisaje oprite de privirea panoramică, sugerând ușurința cu care de-semnul știut al unui peisaj se poate transforma în natură statică în doar câteva clipe, fluidizând ceea ce percepția umană recepționează și identifică independent, reușind să recreeze un univers aparte, unde comunicarea dintre părți duce spre hologramă. O hologramă ce repetă universalul prin fiecare detaliu al ei,

încât dorința de a identifica un crâmpei de realitate și de a-l așeza în rama unei denominări clare lasă loc bucuriei de participare la transformarea peisajului în natură statică și invers, precum jocul vântului și al luminii între frunzele coroanei unui copac.

Consecvent ideii sale din ciclul *Respirări*, de a nu opri imaginea pe o pânză, se continuă în acest proiect-experiment mult mai clar. Cinetica ascendentă și descendentă a luminilor și umbrelor, a imaginilor unor obiecte din imediata apropiere, descompuse și recompuse apoi trimite spre o atotcuprindere a unui univers uman, recognoscibil. E un adevărat eseu despre efemeritatea impresiilor noastre vizuale luate dintr-un jur-împrejur mobilat cu noțiuni independente pentru imaginile lucrurilor, ființelor, obiectelor și fenomenelor independente. Cele zece mii de nume din filosofia daoistă, născute pentru a delimita consistența și independența a zece mii de lucruri și fenomene se amestecă, trec unele în altele, se confundă în elementele lor esențiale, constitutive, ca un fel de radiografie a lumii făcută cu un aparat special, capabil să pună în evidență doar structurile moleculare și atomice ale obiectelor și ființelor din întregul univers imediat. Astfel lucrurile, obiectele, ființele și fenomenele își pierd individualitatea, identificându-se doar prin ceea ce au comun.

Octogonul-spațial al lui Tulcan, dincolo de imaginea diurnă a unui mare velier, trimite, prin proiecția nocturnă a filmului, la o esențializare a conceptului de imagine reală sau virtuală, la o relativizare totală a realității, concepută de noi după cutumele noastre, în așa fel încât să putem afla și recunoaște identitatea oricărui lucru, ființă, obiect, fenomen. Jocul culorilor, luminii și întunericului reușește să ia locul unei întregi galerii de reprezentări statice. Se relativizează astfel nu doar conceptul de pictură sau grafică, dar și de natură, prin elementele ei recognoscibile, și acelea aflate într-o dinamică proprie, coordonată de niște legi cunoscute nouă. Acestea devin dintr-o dată inutile, fiind mutate într-un alt câmp de desfășurare a regulilor, a raporturilor dintre lucruri, ființe, obiecte și fenomene, legi ce coordonează totul în fluiditatea lor fără a fi cunoscute de oricine.

Un eseu vizual care nedumerește privitorul prin descompunerea în părți constitutive a conceptelor sale și bulversează prin relativizarea raporturilor dintre imaginea fluidizată a lumii înconjurătoare, așa cum o știm, și legile ei nevăzute. Un experiment de excepție aflat la capătul unei adânci meditații asupra universului vizibil, redus la părțile lui constitutive, elementare, cum și în urma unor ani de trudă structuralistă, alături de grupul „Sigma”, a unor îndelungi experiențe plastice petrecute sub lumina rece/caldă, în perpetuă schimbare, a peisajelor de la Brebu Nou. O chintesență a unui lung șir de contemplări și meditații asupra dinamicii intime a peisajelor lumii, așa cum le percepem în decursul vieții noastre,

așa cum ni se pot releva în intimitatea lor profundă, ascunsă ochiului omului.

Ideea de film, de cinetică deconstructiv-constructivă se realizează prin jocul planurilor înclinte ale fragmentelor de ecrane translucide dispuse în spațiu. Sfera-octogon devine ea însăși, în acest fel, o sumă de imagini ascendente sau coborâtoare care sublimează o lume, un univers. Un microcosmos în plină mișcare, cât toate expozițiile cu lucrări de grafică sau pictură care au surprins clipa unui peisaj, a unei flori, a unei naturi statice cu mere. Un experiment ce poate sta la baza unei noi direcții în arta lui Doru Tulcan.

Peisajele de la Brebu Nou îmbie orice spirit la îndelungi meditații asupra timpului oamenilor, a timpului naturii, a timpului universului pe care Doru Tulcan le-a adunat laolaltă ca pe o chintesență a tuturor gândurilor și reprezentărilor artiștilor într-un octogon ciudat, ca un mic planetariu, unde se adună, miniatural, un Sistem Solar, spre înțelegerea mai ușoară a ceea ce nu se poate cuprinde cu ochiul. Așa cum Paradisul imaginat de oameni e chintesența binelui, al luminii și păcii eterne.”

CE MAI POATE ROMANUL?

Dacă mi-aș pune problema în termenii aceștia, m-aș descalifica, sau aș ieși din pielea celui ce sunt și aș intra în aceea a unui om ce trăiește pentru propria lui existență (bani, public, notorietate, politicie ș.a.). Îndoiala privitoare la viitorul romanului revine ciclic în cultura română, când numele consacrate sunt trecute în rândul din spate, iar în locul lor nu apar altele care să domine. S-a mai întâmplat în ultimele trei decenii de vreo patru ori acest puseu de neîncredere în roman, în romancier, în poveste, la urma urmelor. Și asta în timp ce cultura occidentală vorbește de „industria cărții” de o „industriă a romanului”.

Parcurgeți, spre pildă, „Book Review”, editat de „The New York Times”, care apare săptămânal în traducere și în limba română, o revistă ce cuprinde cronici literare la cele mai importante cărți ce apar în America și sunt sigur că n-o să apucați să le citiți pe toate până la apariția următorului număr din revistă. Și e vorba doar de vârfurile literaturii americane. Dar cea a țărilor din Europa, din America Latină, din China, Japonia? Din Australia și din Canada, două țări tinere cu autori deosebit de vioi în ceea ce propun cititorilor, departe de complexe culturale ale „saturației europene”, departe de căutările intertextualiste târzii ale unor scribi universitari, opriți

între sertărașele lecțiilor învățate cândva de ei, apoi transmise discipolilor lor.

Citiți doar romanele apărute săptămânal, la un preț de înghețată de la cofetăria pensionarilor — „Violeta”, în colecția ziarului „Cotidianul” și-o să descoperiți imaginea *satului planetar* al lui Mc.Luhan transpusă literar fără urmă de teamă că totul e consumat și nu vă mai rămâne timp să vegetați și să cârcotiți pe seama amatorismului cutărui sau cutărui confrate din limitata literatură română, de altminteri aproape inexistentă pe piața mondială, dar cu o seamă de nemuritori locali.

Bunăoară, Tracy Chevalier, președinta Societății Autorilor din Marea Britanie, ridică problema raptului ce se petrece cu textele autorilor ce ajung la public grație internetului, înainte de a fi puse în vânzare în librării. „Sistemul vechi de remunerare a autorilor — spune Chevalier — este o construcție care începe să crape. Încercăm să cârpim găurile prin legi și litigii, dar avem nevoie de măsuri radicale” recunoscând că pe Google *best-seller*-urile sunt accesate fragmentar. Acolo se dă bătălia în Occident, pentru că internetul subminează indirect piața „industriei de carte și beneficiile firești ale autorilor”.

Se poate pune problema așa în anul 2008 în România? Nici vorbă, de vreme ce autorul caută un sponsor să-și publice o carte și p’ormă primește cadou 20 de exemplare din propriul volum de la editor. Doar că autorul român știe și chestia cu internetul și de revistele ce-au apărut pe el, și-și publică, la fel de gratis, textele în Germania, Anglia, Franța, fără să aștepte bunăvoință a Ministerului Culturii sau a Institutului Cultural Român să-i fie propusă opera pentru traducere în alte limbi. E o mișcare la care participă și chemați și nechemăți, e drept, care ajung în paginile virtuale ale revistelor din străinătate de-a valma, dar e și asta un fel de participare la cultura mare a lumii. E o prezență a momentului, dincolo de care ea nu va mai exista decât dacă insistă. „Ce mai poate romanul?” e o întrebare la care se poate răspunde printr-o alta „Ce mai e nemurirea azi?” Or, dacă un autor își pune problema în acești termeni, cred că a greșit destinația mesajului credinței sale.

Ținând seama de aceste realități, îngurgitând săptămânal, trei, patru cărți ce se mai scriu prin lume, urmărind ideile care circulă în acest schimb necontrolat de nimeni în lumea artelor și literaturii, mă întorc la proiectul meu „Traversarea cercului”, mă întorc la manuscrisele nepublicate încă și aștept clipa marii vacanțe, când să pot fi doar eu cu mine, cu propriile personaje, idei, cu poveștile încă nescrise, pe care le târâi cu mine pe la toate ședințele funcționărești, atât de străine structurii mele, atât de îndepărtate gândurilor ce-mi dau sens în această existență, pe care mi-am dorit-o, mi-am visat-o, ba mi-am chiar pregătit-o să fie altfel, mai apropiată

de viață pe care și-o permit azi unii dintre scriitorii traduși pe care-i citesc, și în total dezacord cu ceea ce fac eu, acum.

E un soi de masochism la care mă supun de teama de a nu îmi îngroșa sertarul cu cărți nepublicate. Simt că mai am mult de scris, iar lecturile mă încredințează că această bănuită „criză a cărții” e falsă, că romanul va exista, atâta timp cât oamenii vor mai avea nevoie de povești. Chestia cu nemurirea e o prostie, la care se va renunța până la urmă, chiar dacă în vitrina viitorului nu va mai fi decât un singur volum din cele douăzeci publicate până acum.

Și, la urma urmelor ce e mai important (cel puțin pentru mine) e actul, clipele de mare tensiune în care sunt doar înăuntrul lumii cărților. De aceea îmi iubesc confrății de oriunde de pe mapamond. De aceea le iubesc cărțile și credința lor că nu fac o muncă inutilă, chiar dacă nu e totuna cu a asfalta o autostradă sau a bate un cui pentru tabloul votiv al unui prinț (și el trecător). Momentele acelea, ale creației, mă justifică față de mine, îmi justifică existența pe pământ. De aceea îi iert, chiar și atunci când uită că pe fața pământului mai există și romanul românesc. Dar știu că nu e un concurs, că nu e olimpiadă, pentru că dacă fațetele vieții sunt mai schimbătoare decât Vălul Maiei, subiecte pentru alte povești vor exista mereu, cu condiția să nu privim mereu doar ce se întâmplă în imediata apropiere, să depășim condiția de simpli spectatori didactici a ceea ce se petrece și se scrie aici, să nu-i privim ca de la catedră pe cei ce ne citesc sau ne sunt modele de personaje.

SPECTATORUL DE DVD-URI (I)

S-a scris aproape totul despre universul uman așa cum îl știm din cărțile de istorie și filosofie, așa cum îl știm din filmele de fiecare zi, astăzi, la mai mult de un secol de cinematografie. Observarea atentă a detaliilor vieții imediate, combinarea lumilor cu specificuri diferite, retrăirea momentelor de criză din existența autorului, construirea unor portrete exemplare ale unor personalități din istorie formează canavaua irealității imediate oferite de micul sau marele ecran, de filele unei cărți, pe fondul cărora se derulează, aproape imperceptibil propria viață a spectatorului. Un tumult de informații despre om, văzut în cele mai diferite ipostaze, combinând după ureche și ceva din filosofia lumii, și ceva din religiile ei, și ceva din ultimele informații științifice, în totul, mici universuri, sau doar crâmpeie din cel mare, uman, povești citite într-o zi, care îndepărtează lumea în folosul individului-personaj, în jurul căruia se învâрте totul.

Povești scrise, povești filmate, consumate în grabă de suprasolicitatul om, pentru a-i completa sau distrage atenția de la propria viață. Întoarcerea spre sine a vechilor gânditori devine pentru majoritatea oamenilor un stres în plus, grav, privit cu teamă de fiecare. Lecțiile inteligente, oferite de cărți și filme, te îndepărtează de chinul înțelegerii propriei vieți, oferindu-ți variante de soluții, variante de reacții la evenimentele imediate, îndepărtându-te de șansa unei trăiri abisale în fundătura căreia să-ți poți regăsi sufletul propriu. Trăind alături de chipurile celor de pe o pânză, unde imagini virtuale te fac să râzi, să te-ngrozești, să plângi, să te simți nimicnicit de personalitatea cuiva, de forța sau eroismul unor personaje din istorie, în loc să-ți devină modele de urmat sau de evitat îți aplatizează propria conștiință de sine, care rămâne într-o anexă a vieții, făcându-te să te simți inutil și nesemnificativ în proprii ochi.

Retrăirea vieților altora, la construcția cărora contribuie inteligența și talentul unui grup de profesioniști în meseria lor, bine informați, te împinge spre reacții copiate după modelele cunoscute de pe ecran. Propria dramă devine un subiect de film, regizat de tine, undeva într-un cotlon de creier, confundându-se cu cele văzute pe ecran sau cu visele de peste noapte. Personaje imaginate, asemănătoare androginilor, care reconstituie ființe asemănătoare ție, dar nu pe tine, oferindu-ți o perspectivă aeriană asupra tuturor vieților oamenilor, văzuți ca niște gânganii mărunte urcând și coborând scări iluzorii, printre care te afli și tu, nesemnificativ, decât poate o oră pe zi, seara, înainte de culcare, la raportul diurn. Față de acele personaje-model, mai mult sau mai puțin exemplare, te raportezi pentru a descoperi sentimentele tale, dar nu de intensitatea celor de pe ecran. Cascadorii sufletului tău sunt totuși actori profesioniști, care știu să convingă. Așa ajungi să-ți dai seama că de fapt nu te prea iubești, ba uneori te urăști de-a binelea, ca o palidă copie a ceea ce te-a convins pe ecran, prin naturalețea, spontaneitatea și libertatea de mișcare și mimică a personajului de film. Cu cărțile e altceva. Îți trebuie imaginație de regizor, deși reconstruirea personajelor din viața imediată din carte te poate face să te descoperi mai puțin confuz în raport cu sufletul tău.

Elogiul eroului se poate confunda în mintea unui spectator de DVD-uri cu unul adus brutei. Doar ea acționează din instinct în urma unui eșafodaj bine pus la punct, care nu trădează o reacție violentă. Teoreticienii-filosofi, psihologii, psihiatrii, sociologii, analiști politici mai ales, gazetarii vin să ne demonstreze că lucrurile nu sunt atât de tranșante între bine și rău, cum susțin religiile, că zonele extreme se interferă, în timp ce mesajele lansate de filme, de la cele pentru copii la cele pentru bătrâni despart cu claritate personajele căutând soluții originale pentru un deznodământ capabil să-i lase spectatorului un sentiment pozitiv.

E o manipulare a conștiințelor dibaci construită pentru a-l determina pe spectator să-și privească propria viață fără teama de păcat, fără complexe de inferioritate, într-o lume a tuturor posibilităților, care în esență se dovedesc a fi doar câteva. Curcubeul tuturor culorilor receptate de ochiul omenesc, în spatele căruia e o întreagă istorie a picturii, combină pentru ochiul văzător doar șapte culori, care dispar după apusul soarelui. Nici în viața personajelor de film sau de carte nu se nasc prea multe variante de caracter, psihologice sau de temperament, și comportamentele diverse se situează doar în zona interferențelor. Arta combinatorie este jocul fundamental al oricărui domeniu artistic. Lejeritatea gestului, improvizația de moment, sculpturile din jocul de lumini și umbre colorate sugestionează ceva deja trăit diferit de un om sau altul.

Diferențele pot apărea în receptare. Un text poate ajuta un om să iasă din blocajul psihic datorat vieții prea stresante și rutinieri, după cum același text poate înlănțui un spirit prea liber. Am fost dresați să putem conviețui în comun, atenuându-ni-se spontaneitatea, libertatea de a fi noi înșine, așa cum sunt cei tineri, pentru care capătul vieții pare aruncat undeva spre infinit. Libertatea de atunci devine un vis despre viața altcuiva, pe care-l poți reciti într-o carte sau revedea într-un film. Libertatea de atunci e filmul de pe DVD-ul cumpărat cu o sumă mică pentru a completa ceea ce nu mai avem.

Explozia de violență de pe stadioane, de pe șosele, unde competiția duce la moarte, lupta psihologică permanentă cu un timp iluzoriu cronometrat împotriva individului uman, duce la victime ale unei alienări colective, la care participăm cu toții și ca făptași. Modelele luate din filmele urmărite câte șase ore din viața de fiecare zi, se confundă unele cu altele, îndepărtându-ne pe noi de noi înșine, de omul de alături, care ar merita poate mai multă tandrețe, mai multă atenție din partea noastră, ca ființe vii, unice, întâlnite pentru un răstimp pe acest pământ. Inocularea sentimentului precarității vieții venit pe cele mai diverse căi, de la catastroficele previziuni ale canalelor de știință, la cele de relativizare a oricăror credințe și certitudini propagate de filme documentare, difuzate în baza celor mai științifice cercetări raționaliste, duce inevitabil la angoasa generală, a iminenței sfârșitului omenirii, pe care o trăiește mai bine de jumătate din lumea civilizată. Și filmele de pe DVD-uri confirmă presentimentul general, găsimu-și subiecte în chiar acest gen de previziuni. Trăim o lume care se urăște pe sine, cinică, gata să se sacrifice pentru un ideal minor; o lume unde confuzia dintre credința în zei, în semne, în date științifice raționale (deși în majoritatea cazurilor avem de-a face cu ipoteze) poate aluneca ușor spre fanatism, deși semnul de mișcare arată spre altceva.

O lume unde imaginea virtuală ține locul gândurilor proprii, a interogațiilor majore pe care, în copilăria omenirii și le puneau nu doar marii gânditori. Ruptă de drogul virtualității, viața de fiecare a indivizilor umani e cumplit de simplă, anostă, și lipsită de sens, dacă nu luăm în seamă utilitatea socială a fiecăruia. O lume ce se privește pe sine, jucând în roluri de oameni obișnuiți, fără voință de regăsire a sinelui, decât ca un fel de copie a unui model deja văzut pe ecran.

Filele unei cărți nu pot înlocui viața de fiecare zi a omului, o imagine virtuală însă da. Și totul până la un punct, dincolo de care animalul așezat în cușca propriului apartament va încerca să se elibereze, să-și trăiască un crâmpiei de viață autentică, a lui și numai a lui, dar nu va mai fi capabil decât să mimeze ceva deja cunoscut. E o alienare la care participă miliarde de oameni, imitându-se unii pe alții cu sentimentul că au ales calea cea mai sigură spre civilizație. La capătul celălalt al vieții, când anii se numără ca la început, omul descoperă că n-are prea multe amintiri, în afara partidelor de sex, și acelea suprapuse unele peste altele, confundând partenererele cu cele văzute cândva pe un ecran. Amintiri, vise, imagini virtuale, femei, bărbați, copii, bătrâni într-un iureș al trecerii grăbiți să ajungă undeva.

SPECTATORUL DE DVD-URI (II)

Bucuria înțelepciunii dispare atrofiată de sugestivele replici gândite de cinci, șase oameni, în urma unei biblioteci întregi de aforisme. Bucuria credinței se năruie sub impulsului jucătorului care-și dorește binele atunci, pe loc, imediat, încrezători în semne și horoscoape, în amulete și talismane. Se crează astfel o nouă psihologie, aceea a veșnicului parior, a celui care în fiecare dimineață își încearcă norocul, ca și cum în aceeași zi i se va termina viața, dorindu-și de la fiecare clipă totul, când de fapt, în economia acelei zile, opt ore va fi supusul unei structuri ierarhice, încercând să facă abstracție de ea, va lua o masă frugală, va flirta cu o altă persoană grăbită, la fast-food, într-un mijloc de transport în comun, în lift, în fața apartamentului său, apoi va rămâne singur, să-și umple alte opt ore cu o lume despre care știe ceva, fascinantă prin aceea că-i înlocuiește viața, voința, dorința de acțiune, și-i inoculează o cumplită repulsie față de creație, deși ceea ce vede e rodul unei creații artistice.

Surogatul de viață, surogatul de cafea, surogatul de iubire, surogatul de sentimente, toate aglomerate pe o peliculă ce se derulează pe un mic sau mare ecran. Într-un raft sunt câteva cărți. De dicționare nu are nevoie decât profesorul, elevul sau studentul, pentru că totul se poate afla de pe internet.

Un click, și date exacte despre orice personalitate sau eveniment se derulează în fața ochilor. Pe raft sunt cărți de bucate sau de medicină de familie. De romane nu are nevoie nimeni. Cele mai bune sunt ecranizate și livrate gata mestecate de casele de filme, iar celelalte nu interesează pe nimeni, în afara autorului și a unui mic grup din jurul său. Că între carte și film nu mai e nici o legătură, mereu intervenind imaginația regizorului, jocul actorului și unghiul de filmare, nu mai importă pentru că și cartea și filmul sunt făcute pentru a fi livrate „consumatorului”. De filosofie, cu atât mai puțin, iar poezia n-au decât să și-o recite autorii în fața unui public pestriț, într-o pauză de dans.

Noile habitudini ale omului modifică nu doar psihologia consumatorului, care după opt ore de filme va visa ceva dinafara realității lui imediate, ci și tonusul creatorului, alungat din atenția publicului, pus la dispoziția editorului, cel mai interesat de vinderea cărților tipărite și mai puțin de soarta celui ce le-a scris, a unui impresar interesat de propriul câștig, ca de pe urma cailor de curse. E drept că un picior sau o mână ruptă nu-i va aduce moartea autorului de cărți, dar nici fericirea. Zona de fugă a tuturor creatorilor rămâne anchilozanta, dar sigura profesie de dascăl, dacă se poate universitar, cu o audiență asigurată și cu transformarea lui dintr-un om ce gândește în ritmul scrisului, în unul ce vorbește limpede și convingător. Eșecul pentru scriitor e asigurat. Se va complăce histrionic, în a emana elocință, citind tot mai puțin și îndepărtându-se de tagma primitivă a creatorilor.

Din bun scriitor cândva, din bun pictor sau sculptor va deveni un excelent critic al celor de până la el și al celor din jur, care persistă în prostia de a-și căuta universul, de a reda lumii ce simt. I se vor atrofia sensibilitatea de a descoperi detalii nebanuite în lumea din jur, în a gândi ce se întâmplă cu el, cu lumea, fascinat de superficialitate și atent doar la ceea ce s-a produs deja, plusând pe aceleași clișee și adăugând câte ceva în nume propriu, ca auditoriul să fie epatat. Viața de dascăl îi asigură și formarea unei psihologii de catedră, care vede în toți cei din jur niște ciraci cam tâmpiți, care trebuie să fie școliți pentru a trece clasa.

Trăiriștii creatori vor coborî de pe soclu, fiind înlocuiți cu niște acrituri semisavante, capabile să găsească în orice text anost o sclipire de geniu. Scara valorilor, asigurată de câteva zeci de veacuri de cultură, se va răsturna, cum s-a mai întâmplat de nenumărate ori, până când, dintr-o eroare genetică a omenirii, totul se reia de la început. O să se spună că sunt un fan al teoriei ciclurilor și că nu văd importantul salt produs de noile tehnologii, din ce în ce mai sofisticate. Și ele vor ajunge la un prag, și asta destul de repede, cum a fost și evoluția lor, dincolo de care omul se va simți depozat de propria personalitate, și-atunci se va dumiri cât e de singur în

fața micului și marelui ecran, care i-au furat viața. Va încerca să-și reconstituie biografia și va descoperi că nu are din ce, și-atunci va inventa una asemănătoare celei pe care a crezut că a trăit-o, și va scrie cărți, va citi, va picta, va merge la expoziții, la concerte, va descoperi o lume care a trăit paralel cu el și s-a conservat, intactă. Va simți nevoia să îmbătrânească brusc, cu riscul de a-și adăuga greutatea anilor și va privi spre timpul irosit ca spre cenușarul sobei dededesubtul unui foc la care au ars zilele altora.

Semnele înstrăinării de sine sunt prea certe deja în toată omenirea, ca jocul să mai continue peste timp. Fascinația cerului a devenit o banalitate matematică, înconjurată de milioane de ipoteze. Fantasticul e la îndemâna astrofizicienilor, a cercetătorilor atomiști, a arheologilor, îndepărtându-i ca meserii unii de alții, ca universul în expansiune, și dovedindu-se tot mai greu de cuprins într-o structură unică a unei probabile filosofii. Știința și tehnologia devin secrete ale unui grup restrâns în jurul căruia, din puținul vulgarizat, mai ajunge la marele public doar atât cât să creadă în vorba Ecclesiastului: „Nimic nou sub soare”.

Aproape de viața ecranelor mici și mari, omul s-a dezobișnuit să riște. O fac alții pentru el, spectatorul lumii, cel ce acceptă cu seninătate porții de știință amestecate cu porții de viață virtuală, povești ale starurilor pe care le vede zi de zi, ale celor ce riscă pentru ei, ale celor ce trăiesc o viață de mucava, cu toate replicile unei singure zile de filmare în minte. Curând se va dezobișnui să iubească, o fac alții pentru el. Doar copiii și-i va face în silă, după ce se va fi culcat cu femeia visurilor lui din tinerețe, sau cu alta, devenită colegă de spectacol într-o ciorbă de viață reîncălzită cu fiecare nou generic de film.

Doar banii mai fac să-i tresară inima. Banii, cât mai mulți și cât mai siguri pentru zilele ce vor veni. În numele lor trebuie să riște, în numele lor trebuie să-și iubească slujba, în numele lor trebuie să învingă. Ei sunt viața lui, speranța și iubirea. Ei sunt creația și consumul existenței acesteia anoste care, pe moment, are ca pandant de echilibru micul și marele ecran, DVD-urile, de unde-și găsește subiecte bune pentru a-i fi lecții de viață. Restul i se pare de o inutilitate totală.

Dar toate trec. Limita de sus, apogeul face trecerea spre panta coborâtore, ceea ce nu înseamnă nicidecum o întoarcere la ce a fost, ci o îndepărtare de virtualitate, o întoarcere spre sinele ființei pe căile ocolite ale tradițiilor filosofice orientale, întotdeauna în consens cu cosmicitatea omului. Amalgamul produs deja în țările ajunse aproape de apogeul vieții duble a oamenilor naște căi cel puțin ciudate de revenire la un fel de normalitate a existenței individuale. Proroci descoperă semnele sfârșitului lumii și oferă varianta optimă de salvare ei. Se înmulțesc sectele ale căror

promotori sunt oameni vii, năucind grupuri de oameni cu charisma și amoralitatea celor ce le-au inventat și le conduc.

Se întrevede un Ev Mediu tulbure, incapabil să se mai raporteze la o singură religie dominatoare, care prin forța sabiei și torturii, a rugurilor și spânzurătorilor să mai pună ordine în viața și credințele oamenilor. Filmul, visul și povestea virtuală nu vor mai putea fi puse în seama vrăjitoarelor, căci lumea eresurilor este deja amestecată total cu lumea reală. Viața dublă a fiecărui om, îl face să se restrângă la sinele său cu egoism, ca și când moartea l-ar pândi dincolo de noaptea ce va urma. Trecutul devine un balast inutil, din care nu se mai poate desprinde nici o povață, iar viitorul e o ceață angoasantă, stearpă de orice speranță. Ziua de azi e cea mai importantă, pentru că nimic nu trece de barierele ființării biologice, ca un act sexual de un sfert de ceas, așa că totul trebuie trăit cu intensitate în acest moment. Semnele coborârii înspre Evul Mediu au apărut. Mulți cred că civilizația virtuală e dublată de un primitivism acut, că se trăiește pe două paliere extreme, între care se păstrează amestecul tuturor gândurilor și obișnuințelor adunate în timp. Întoarcerea brutală la antichitate, la religiile și filosofii orientale, la credințele și ritualurile uitate de vreme nu sunt decât niște paleative la disperarea individuală, nenumită cumva, nelocalizată. Până va fi pus un diagnostic, până pacientul va conștientiza starea sa, până doctorul va stabili tratamentul va mai trece un timp în care crizele se vor trata cu DVD-uri și virtualitate.

PERSONAJUL

Cei care și-au pierdut obișnuința cititului și cărora nu li se pare că biblioteca de casă e un balast de hârtii pe care nu se încumetă să-l ducă la DCA și-atunci, mai civilizat, donează cărțile unei biblioteci vor descoperi, continuând să citească, marile diferențe ce au apărut în timp între personajele cărților de la începutul veacului trecut și cele ale cărților tipărite acum. Secolul al XX-lea, dominat de gândirea lui Jung și Freud, de tragediile războaielor ce-au decimat Europa, de curențele avangardiste, se desparte prin personajele sale de veacul de dinainte, de romanticele ființe iubitoare, trăindu-și viața, ca într-un final apoteotic. Era sfârșitul vieții patriarhale, peste care a venit forța individului trăitor într-un megalopolis, izolat de semeni și indiferent la viața celorlalți. Cinismul e la mare căutare, ironia lasă loc sarcasmului, golind trupurile de pe plaje de vestminte până la impudoare – cuvânt fără prea mare rezonanță în ziua de azi.

Biblioteci întregi reconstituiau viețile, mai mult sau mai puțin exemplare, ale unor personalități reale din istoria lumii, din cultura ei, ca un fel de memento pentru generațiile ce au urmat. Alte personaje erau din lumea imediată, pentru a da culoare unui timp, unei epoci, lăsând impresia că totul e un fel de joc cu păpuși de carton pe care niște fete le îmbracă, în alte și alte costume, purtându-le prin imaginarul cititorului. Jules Verne spargea limitele imaginației tehnice ale epocii, spre savoarea tinerilor. Balzac investiga psihologia oamenilor din imediata lui apropiere, dovedind în „Comedia umană” forța proteică a creatorului ce observa cu acribie toate nuanțele comportamentului unei societăți superficiale, obosită de sațietate. Peste timp, viața lui va deveni un roman, unde Balzac creatorul devenea personaj principal. Pe rând, Zola, Dostoievski, Tolstoi și mai toți marii scriitori europeni aveau să devină personaje. Mai apoi locul lor va fi luat de pictorii impresioniști și de cei neo-impresioniști, exemplari în dăruirea lor față de artă. Necovenționali, liberi, mereu la limita riscului suprem, boemi, vii, reprezentau modele ale credinței în ceva ce sfârșitul veacului avea să ignore – sublimul creației. Goya, la rândul său, ajungea personaj pentru capricioasa lui viață, iar autorii tuturor acestor cărți deveneau, la rândul lor, niște personalități ale culturii veacului.

Sfârșitul de veac al XX-lea aducea în prim-plan personaje secundare din viața marilor oameni din istoria culturală, punând într-o lumină ciudată marile personalități. Politicul invadea teritoriul inspirației, încercând să găsească legături posibile între ceea ce a fost și ceea ce se întâmplă acum, ca dintr-o dată marile best-sellers-uri ale lumii să-i aibă ca personaje principale pe oamenii importanți din viața imediată, cu toate scandalurile aferente unei asemenea întreprinderi. De cealaltă parte, omul mărunț devine personajul cărților polițiste, unde psihologia victimei se confundă adeseori cu cea a vinovatului, sau a cărților cu caracter social, unde viața lui reconstruiește un topos, sau un tipic de personalitate. Aici variantele sunt limitate, iar autorii lor trec din prim-planul scenei culturale într-unul secundar, laolaltă cu făcătorii de cărți imagineare despre lumi imagineare aflați la vârsta pensionării. Derizoriul ia locul sclipirilor de inteligență, magmaticul de odinioară duce la confuzie, iar coșul de gunoi adună maculatură pentru o întreagă bibliotecă. Temele preferate sunt situate în zona Evului Mediu, prin combinații iscusite ale palierelor societății de atunci, cu eresurile și credințele de atunci, cu toate cutumele epocii așezate pe trama unui thriller ușor de digerat de grăbitul cititor care regăsește destule elemente comune cu epoca în care trăiește el.

Romanul autobiografic lasă loc celui de autoinvestigare, încât nu-ți mai dai seama dacă actul creației face parte dintr-o terapie de salvare a publicului aglomerat de prea multe tensiuni și angoase, nefolositoare

oricărui cititor, dornic mai degrabă să-și salveze propriul suflet printr-un divertisment. În plin veac al tehnologiilor și-al științei, personajul cel mai des căutat e vrăjitorul, dacă se poate copil, ceea ce i-a adus lui Rolling un loc important în topul celor mai bogați creatori de artă din lume. Șocul dezvăluirilor apocrife e și el în vogă lăsându-i un loc mai modest lui Dan Brown, în același top al bogătaşilor. Vâlva creată în jurul unor cărți care relativizează tradițiile culturale sau de credință, o modă a acestui început de veac, face ca ore întregi de emisiuni științifice să reia textele apocrife, să aducă argumente raționale acolo unde ele nu erau, formând o bază solidă pentru o reconvertire a lumii spre alte coordonate, anunțate de câteva cărți de mare succes. Pentru că dacă n-ar fi existat acele cărți, acele romane, n-ar fi existat șocul publicului și nevoia lui de a se lămuri într-un fel sau altul.

Puseul cultural oferit de literatura latino-americană, apărut imediat după război revigora, prin imitație, literatura europeană și nu numai. Se redescopreau zone îndeajuns de multe în lume care să se asemene cu Macondo, dar nu și scriitori de talia lui Marquez, Cortazar, Borges, Llosa. Apoi vâna a secătuit prin Coello, care face destule compromisuri pentru a fi placul europenilor. Literatura americană, dincolo de best-seller-urile care par a fi trase după scenarii de la Hollywood, deschide fereastra spre o civilizație în care europeanul nu se mai simte la el acasă, deși o adoptă în viața de fiecare zi.

Personajul de carte nu mai e luat la întâmplare pentru a acoperi nevoia de reconstituire a unei lumi. Construcția episoadelor urmează de cele mai multe ori regulile romanului polițist, iar chipul omului din rolul principal e studiat cu acuratețe aproape științifică, încât cititorul ajunge să știe dinainte ce se va întâmpla dincolo de o anumită pagină, dacă viața l-a învățat să deosebească îndeajuns de bine psihologia unuia sau a altuia dintre oamenii cu care intră în contact în fiecare zi. Cartea devine, dincolo de divertisment, un joc de șah, între autorul ei și cititor, un joc virtual, unde imaginația unuia se confruntă cu a celuilalt, ca în final să uite cine cu cine a jucat.

Astfel că începutul de mileniu găsește literatura europeană așezată pe aceleași câteva personaje: Hamlet, Don Juan, Don Quijote și Faust, cum le-a preluat de la veacurile dinainte.

Acum se scrie orice. Pana jurnalistului de investigație a câștigat teren în fața analistului psihologic, aruncat spre marginile literaturii de către critică, atentă doar la fenomenul evoluției literaturii postmoderne și total absentă la ceea ce dorește să mai citească tot mai firavul număr al oamenilor care mai pun mâna pe-o carte. Personajele sunt din lumea reală, din istoria de odinioară a bunicilor și părinților noștri, când pentru copii, un Hitler, Stalin, Lenin, Mao ș.a. au devenit ficțiune. Istoricul e flancat de

scriitorul de roman romanțat, umblând prin aceleași arhive, folosind biografii apărute în diverse țări ca documente istorice. Romanul nu mai e un puseu de trei luni de boală pentru scriitor, cât frământă lutul personajelor și situațiilor, ci un compendiu de informații așezate cu talent, să apropie cât mai mult povestea reală de o generație pentru care istoria trăită de părinți și bunici nu mai reprezintă nimic.

De cealaltă parte, puținii scriitori care continuă investigarea propriilor gânduri, pe un suport de cultură asumată, ce rămân consecvenți credinței lor în artă și se bucură cât de cât de atenția criticii literare, anchilozată în propriile-i judecăți de valoare, în propriile-i teorii ale semnului și semnificației, ale intertextualității și a analizelor sterile ale cuvântului, se bucură de tiraje confidențiale și de o audiență pe măsură din partea unui public tot mai absent la fenomenul cultural. Nu de puține ori personajul principal al acestor cărți este chiar autorul, într-un puseu de confesiune spirituală. Cu oarecare vâlvă în jurul autorului, cu un mic scandal provocat chiar de el, acesta devine mai cunoscut și intră în atenția unui cititor care, la rândul său ar putea să spună puține lucruri despre propria lui biografie, dar, în aceeași măsură, ar putea să-și inventeze una paralelă celei pe care o bănuie, devenind la rândul-i autor. Și nu sunt puțini cei care fac o asemenea întreprindere. Pentru aceștia, cele patru, cinci personaje memorabile care au traversat secolele sunt ca niște tablouri dintr-o expoziție pe care le consideră icoane, și ca atare nu îndrăznesc să le înțeleagă sensul perenității lor.

UMBRA

Se crede că omul merge spre Soare, că fața lui e luminată mereu, că în urmă i se întinde umbra, mai lungă atunci când se apropie asfințitul, mai adunată lângă picioarele lui, la prânz. Se crede că oamenii au măsura umbrei după înălțimea lor, când de fapt totul stă în jocul razelor de lumină și că în fața Soarelui toți sunt destul de ne semnificativi pentru a nu fi egali. Se crede că dimineața umbra e la fel de lungă ca la asfințit, că la capetele vieții anii se măsoară cu zilele, cu ceasurile chiar, că e mult mai ușor să treci peste prânz, când zece ani se duc ca un fulg, doar că se adună într-o umbră prelungă. Primii pași și ultimii sunt cei mai anevoioși. Dar ce umbră poate avea un copil care merge spre Soare?

Să fie destinul despre care nu știu nimic nici părinții, nici bunicii lui? Să fie suma întâmplărilor prin care va trece dincolo de adolescență? Să fie

viitorul cărat în spatele lui în acea raniță întunecată? Să fie trecutul părinților lui pe care i l-au pus în genă? Sau poate că toate acestea la un loc. Copilul merge spre Soare, tânărul merge pe același drum, bătrânul ține cu greu pasul, fără să mai ia în seamă lungimea umbrei sale care-l trage înapoi, așa cum cea a copilului îl împinge înainte. Noaptea ce va să vină va topi laolaltă toate umbrele în una singură luminată rece de Lună, ori când și ea stă ascunsă, de albastrul stelelor din Calea Laptelui, difuz, de pe tot cerul deodată, ca nimeni să nu aibă umbra aceea discretă decât sub propriile picioare.

Și munții au umbre și pădurea și copacul singuratic, și animalele de pe fața pământului, doar peștii și hârciogii și cârțițele nu au umbre, acolo în galeriile lor subpământene. Pentru râme și șerpi și toate târâtoarele pământului, umbra stă ascunsă sub pântecul lor, să nu le aducă aminte de nimic din trecutul lor, să nu le fie raniță pentru viitor. Pentru munți totul e simplu, căci pe cadranul mare al pământului umbra lor trebuie să arate ora din zi după care să-și potrivească viața toate cele vii, și copacii, și animalele, și păsările într-un joc egal până la moarte.

Doar oamenii își au propriile ornice făcute de ei și nu se mai încred în cel mare al Pământului. Doar pentru ei există trecut și viitor. Doar pentru ei, temătorii, zilele de ieri sau de demult adună toate păcatele vieții trăite într-o raniță ce se va deșerta tocmai atunci când se vor crede mai eliberați de ceea ce au făcut cu ani în urmă. Doar ei cred că dâra aceea întunecată, de care par să fugă spre Soare, și care se mărește cu fiecare an, le poate aduce în față ceva din răul făcut altădată, ceva din viața lor de odinioară, pe care vor să o uite. Doar ei se tem de propria umbră de la o vreme, și mai cu seamă atunci când cred că își trăiesc o altă viață dintr-un noian de variante posibile.

Pentru toate celelalte viețuitoare de pe fața Pământului umbra nu există. Pictorii vor descoperi că umbrele ființelor și lucrurilor sunt colorate, poate la fel de colorate ca și fețele celor ce stau în lumina Soarelui ori a lămpașului. Pictorii vor descoperi că uneori umbrele au tonuri calde, mai calde chiar decât suprafețele pe care cade lumina. Poeții vor descoperi jocuri de ape în umbrele lăsate de ființele dragi, iar compozitorii ne vor spune că între lumină și umbră sunt diferențe de tonuri și semitonuri, cu diezi și becari, pe care doar ei le aud.

Apoi din nou poeții vor descoperi că dincolo de ființa omului, în umbra sa, stă un întreg imaginar de vise și întâmplări cu ființe supranaturale, care semnifică câte ceva pentru destinul viitor, mai lung sau mai scurt, al omului, dar pentru descifrarea cărora vor trebui să fie chemați chiromanții, astrologii, necromanții, neapărat ei, pentru că în umbra fiecăruia există semnele certe ale unui transfer de vești dinspre cei dispăruți

spre cei vii, prin care-i pun în gardă când se cade sau nu să făptuiască ceva spre binele lor. În umbra fiecăruia stau deopotrivă zilele omului laolaltă cu ale părinților și bunicilor plecați de pe lumea aceasta, în propria lor umbră. Ori poate că, ne spun tot temătorii poeți, poate că umbra omului viu nu e decât o continuare a uneia ascunsă de mult neam, peste neam, sub pământ.

Doar fizicienii știu, din experiențele lor, că orice corp opac are o umbră. Vor veni din nou poeții să ne convingă că dintre toate ființele de pe Pământ doar omul nu e un trup opac, că prin rezonanța tuturor fibrelor din el, devine translucid, permițând ca întregul său corp să participe la jocul marelui și micului univers și că umbra lui nu e decât o transparență mai întunecată, colorată, cum spun și pictorii, unde se acumulează zilele vieții petrecute să se îmbine cu cele ale tuturor strămoșilor lui, ca a unui nor de vară petrecut pe deasupra dealurilor să facă mai luminoasă clipa de după trecerea sa.

Mai aproape de adevărul cugetătorilor e observația că umbra omului e o parte din noaptea ce va să vină, iar aceea un crîmpei din eternitatea de mai târziu. Și toate se leagă într-un soi de joc de ape de la marginea palpabilului, pentru că dintre toate ființele doar el trăiește jumătate în imaginar, jumătate în realitate, fără să știe niciodată când este cu adevărat el. La fel, și umbra lui poartă cu sine toate semnele unei duble existențe, așezată undeva la marginea dintre realitate și imaginar, fără de care n-ar mai fi el, ci fie un produs al propriei imaginații, fie o ființă ca toate celelalte animale și plante.

Cu umbra omului nu poți măsura timpul celorlalte ființe. El nu e bun de ornic, precum muntele. Se mișcă, fuge de umbra sa, temându-se că-l va strivi, că o ființă care-i vrea răul îl alungă de pe calea pe care și-a ales-o, îl urmărește, îl hăituiește, pentru a-l ajunge și a-l contopi în întunecimea sa, pentru că dintre toate ființele, de la un timp, singur, omul e cel care știe că trebuie să se teamă de moarte. Și nu sunt puțini dintre cei care văd în umbra omului semnele sfârșitului său. Văzută de către un specialist în contrainformații, lumea arată ca o piramidă de umbre, fiecare om avându-și propria umbră, adică o altă ființă care-l urmărește, îl spionează, îi ține seama bunelor, dar mai cu seamă a relelor pe care le face. Singur omul, prin majoritatea creațiilor sale: literatură, film, muzică sau arte plastice, face dovada dimensiunilor pe care le ocupă umbra în imaginarul său.

Și totuși continuă să se creadă că omul merge spre Soare, că doar în urma sa se întinde umbra, peste dealuri, ca un colos, deși majoritatea acțiunilor sale de taină se fac în absența luminii directe.

Oricât ar fi de pragmatici și materialişti, oamenii nu pot face abstracție de sumedenia de păsări și animale care-și petrec viața alături de ei. Bunăoară, află de la emisiunile de știință, dacă și-au petrecut copilăria între blocurile unui oraș, că păsările fac legătura dintre oamenii de pe câteva continente. Ei le zăresc doar ca niște fulgere negre ori ca pete albe pe cerul de vacanță și uită să-și potrivească ceasurile biologice după sosirile și plecările lor.

Bunicii și chiar părinții, mai romantici din fire și mai apropiați de natură, își numărau primăverile și toamnele vieții după sosirile și plecările acelor rândunele, berze și grauri, și le cântau în romane ale căror texte duioase trebuiau să le aducă aminte de sufletul lor, de trecerea anilor, de ciclurile care le vor marca trezirea și adormirea anuală a vieții lor. Pentru omul dintr-un oraș e de ajuns buletinul meteorologic pentru a ști că nu mai e vremea jocului, a umbrelei, a pălăriei de soare, dar e total absent la aceste pasări care au un ornic interior nedescoperit încă de ornitologi, pentru care dus-întorsul anual al acestora rămâne o enigmă. Vara boreală, vara australă, vremea cuiburilor cu ouă și pui, a împreunărilor, vremea călătoriei și a creșterii puilor pentru un nou ciclu.

Omul de știință se întreabă, ca și cel de odinioară, de la țară, de ce vara australă nu e prielnică împreunării lor, și creșterii puilor? De ce berzele, rândunelele, stârcii caută mereu căldura, anunțându-i pe oameni despre valurile de frig sau de căldură ce se vor abate asupra unei zone sau a unei țări? De ce și-au ales ca perioadă a dragostei tocmai vara boreală? Enigme cărora nu le dă nimeni de capăt. După cum se poate naște întrebarea de ce oamenilor nu le dictează instinctul să călătorească până în Africa de Sud și să facă dragoste acolo, apoi să se întoarcă peste un întreg continent, cu copiii lor, la casele de vară boreală?

Au existat migrații datorate gerurilor asiatiche, dar numele oamenilor acelorora s-au pierdut, odată cu amestecul dintre populații. Ființă sedentară, omul a preferat să se adapteze condițiilor schimbătoare ale vremii, să-și domesticească animalele și păsările, și să le țină pe lângă curtea lui. Ele fac legătura dintre oamenii dintr-o familie, cum și toate celelalte animale care-i dau carnea, laptele și ouăle trebuincioase supraviețuirii, și lâna, părul și pielea, să-și poată inhiba instinctul călătoriei spre țări mai calde. Pentru omul de la țară, universul este mai aproape și palpabil, cu toate aceste animale și păsări care-l leagă de un loc, cu toate aceste păsări călătoare, cu ornicul lor ascuns, care-l anunță când să înceapă semănatul și când să adune recoltele.

Pentru orășeanul înghesuit într-un apartament de bloc cu patruzeci și patru de apartamente, cât tot atâtea case dintr-un cătun, singurele animale pe care are dorința să le țină sunt pisicile și câinii. Acestea două — inutile și pentru blana lor și pentru hrana de fiecare zi a omului —, sunt purtătoarele sentimentelor suspendate dintre membrii casei. Sunt niște înlocuitoare ale tabletelor de extraveral și diazepam, de calmopant sau barbiturice. Ele preiau tensiunile dintre oameni în schimbul unui tain zilnic, cumpărat în cutii pline cu proteine, livrate de o industrie specializată în hrana pentru câini și pisici. Dacă nu era un fenomen social general valabil, nu s-ar fi dezvoltat o asemenea industrie. Mobilierul acestor animale e simplu: o cutie cu nisip pentru nevoi nocturne, o lădiță-pat, o farfurioară și un mic castron cu apă.

Mai sunt plimbările de seara și de dimineața, când stăpânul casei își face siesta ca un vajnic pensionar, urmărind fiecare tufă sau stâlp unde câinele sau pisica se opresc să-și reconstituie, cu propriile urdori, un teritoriu propriu, pe care în mai puțin de jumătate de oră îl va pierde în folosul altui participant la viața de cartier. Nimeni nu recunoaște însă că animalele ținute în apartamentul de bloc sunt semnele singurătății, semnele nevoii de afecțiune, care ajung să tensioneze relațiile dintr-o familie. Pisica și câinele sunt „mâna moartă” de la o partidă de cărți, în doi sau trei, o partidă de pe urma căreia nu are nimeni de câștigat.

Docili, emanându-și mirosurile pe care și le recunosc, își petrec rutul în singurătate, ajungând să descopere accidental, abia la bătrânețe bucuria împreunării. Până atunci sunt convinse că simpla mângâiere a stăpânului, care o face pentru a-i mai domoli chemările disperate ale partenerilor, ține loc de acuplare, după toate regulile jocului animal, urmând ca după mângâierea aceea să rămână borțoasă pisica sau cățeaua, iar după trei luni sau cât ține gestația, să nască pui vii.

Animalele de casă nu ies la pensie. Cu coxartroză în oase, fără păr își târâie zilele până când își simt sorocul. Atunci pleacă să-și caute pacea în altă parte, în vreun cotlon de balcon, pe casa scărilor, la spălătorie ori prin tufe de lângă blocul vecin. Cei din apartament constată doar absența lui. Îi caută leșul, bănuind că animalul s-a retras să moară, iar dacă îl găsesc îi fac o groapă în rondurile cu flori din fața blocului. Amintirea lui mai bântuie o vreme, până când, împinși de singurătate, cei din familie îi aduc un înlocuitor, un pui de pisică sau de câine, care va urma aceleași reguli de viață, adaptându-se tipicurilor oamenilor, ajungând să le simtă zilele tensionate și vremile de ocară, ori pacea dintre parteneri.

Doar atunci când într-o familie apare un nou membru, locul pisicilor și câinelui e luat de acesta. În jurul lui se petrec toate efuziunile afective până când copilul ajunge să fie școlar. Atunci, după anii de absență, alte

pisici sau câini vor lua locul lăsat liber dintre parteneri. Odată cu problemele de matematică și gramatică, tensiunile dintre părinți cresc, și unicul refugiu rămâne singurătatea din fața micului ecran, cu pisica pe genunchi sau câinele la picioare. Dacă apare o situație de adulter, toată furia partenerului înșelat se va revărsa pe necuvântătoarea uimită de violența stăpânilor.

În vremea aceasta, copiii se vor mira când vor descoperi că primăvara și toamna sunt anunțate de niște păsări, pe care le văd. Vor afla și asta copiii din cealaltă parte a lumii și se vor întreba cui aparțin acele păsări și de ce pisicile și câinii nu au acel instinct atât de dezvoltat să-și petreacă viața doar în veri succesive, hălăduind peste continente și nu chinuindu-se să se adapteze mereu ba căldurii, ba frigului dintr-un apartament de mai puțin de o sută de metri pătrați.

De la păsările acelea le va veni gândul să-și poarte viața după mersul Soarelui, să-și găsească în fiecare dintre anotimpuri câte o vară în care să nu-și mai schimbe hainele cu blănuri, uitând de apartamentul de bloc care se chiunuie să le aducă un fel de confort constant, vara, primăvara, toamna, iarna, plătit de părinții convinși că așa trebuie să fie. Că animalele din casă sunt niște sentimente lipsă, care au blană, și cer de mâncare și intră în călduri, și vor afară, dar nu prea departe, până la limita țarcului de semne mirositoare lăsate de ele. Se vor dumiri că lumea nu se rezumă la un cablu de internet și un televizor care îi mint virtual că se pot afla în orice clipă oriunde pe glob, când căldura le vine de la calorifer și nu de la Soarele de pe plajele din Florida.

Apoi vor îmbătrâni, uitând ani buni de păsările pe care le descoperiseră venind și plecând primăvara și toamna și vor afla că și altele vin de pe continentul american tocmai de la capătul înghețat al Canadei să-și petreacă vacanțele în zonele din sud. Și încet vor începe să-și numere primăverile, apoi toamnele, după călătoriile acelor păsări, și vor face legătura între înmugurirea copacilor și sosirea berzelor și rândunelelor. Le vor descoperi cuiburile de pe coșurile înalte ori de sub cornișele caselor în scurtele, tot mai scurtele călătorii ale lor, ori plimbându-se pe aleile parcurilor din stațiunile balneoclimaterice, unde, mai aproape de natură, ca și omul de la țară, vor ști că romanța cu rândunele care se duc, și scuturatul frunzelor de nuc nu e o simplă găselniță de rimă, ci un adevăr la care ornitologii tot nu i-au dat de capăt, cu toată tehnologia și cercetările făcute pe toate cele șase continente.

Atunci le va veni dorul de casă și de pisica sau câinele lăsate unui vecin, fără să-și dea seama că un sentiment lipsă nu poate fi dat în grija nimănui.

ASTROFIZICA VIETII

Dimineata, mai cu seamă orășeanul școlit, înainte de a merge la serviciul său, își bea cafeaua lângă fumul unei țigări, așteptând să vină ora horoscopului de la un post de radio FM. Își derulează în minte ceea ce crede că va avea de făcut la birou, ori la locul de muncă, ascultând reclame pentru mașini, reparații, benzină, uleiuri, răbdător, sperând ca măcar în ziua aceea horoscopul de la radio să se potrivească măcar cu cele pe care le va citi în ziarele de dimineață, dacă nu și cu ceea ce i se va întâmpla lui. Dacă va avea și un televizor, îl va aprinde să culeagă din gura frumuseții cu mini, pleoștită după o noapte de amor, dar machiată îndeajuns de bine să nu i se vadă surâsul fad, care sunt șansele lui, leu, taur, săgetător, balanță, fecioară, berbec, scorpion, pești, vârsător, capricorn, rac, gemeni în ziua aceea, să le compare cu cele de la radio, apoi cu cele din ziare.

Este tipicul unei dimineți de orășean, care n-a mai văzut cerul înstelat din concediul celui alt an, petrecut la o cabană. Acolo nu avusese alături pe nimeni capabil să-i arate constelațiile de pe bolta cerească, să înțeleagă și el de ce Casiopeea sau Ursa Mare nu fac parte dintre cele douăsprezece zodii ce influențează destinul oamenilor, sau cum de unei combinații aleatorii de stele de pe cer li s-a dat numele unor animale de pe Pământ ori a unor tipuri de oameni. Atunci citise într-o revistă că este imposibil ca niște aștrii de la mii de ani lumină să poată avea forță asupra unei planete mici dintr-un sistem solar de la marginea galaxiei, și mai cu seamă asupra ființelor de pe ea. Să fie convins că totul nu e decât o demonstrație rațională împotriva credințelor păstrate de la caldeeni, își notează pozițiile Soarelui și Lunii în dreptul uneia sau alteia dintre cele douăsprezece zodii, trăgând concluzia că de fapt adevărata taină a zodiacului stă în relația dintre Pământ, Lună și Soare în lunile anului. Că importantă e ora din zi la care te-ai născut, de unde vine și ascendentul zodiei.

Aceste preocupări le are aproape fiecare dintre oameni și nu prididește să citească tot ce apare în legătură cu variantele destinului său.

Sunt atomii unei molecule familiale, singuraticii, sau însingurații orășeni, cei ce cred că sunt aleșii unui întreg șir de oameni dintr-o familie, să ducă mai departe moștenirea unor gene, a unui sânge ales. Dacă ar mai ști cu precizie datele nașterii fiecăruia din acea familie mare care l-a ejectat într-un cartier de oraș și-ar da seama că ar acoperi cu ei toate zodiile, că ar avea în neam și oameni de aer și de foc și de apă și de pământ. Dar cum să

cuprinzi un întreg neam, ca o moleculă vie care se transformă în alte molecule vii și acoperă în mișcarea lor perpetuă peste un veac de istorie.

I se relevă dintr-o dată că familia patriarhală a bunicilor săi a fost o astfel de moleculă, care după un secol și mai bine s-a transformat în alte molecule prin combinarea cu alte nuclee de aici sau de aiurea, fără să poată trece în urmă mai departe de jumătatea secolului al XIX-lea. De regulă, marginile veacurilor se topesc în magma moleculelor familiale, ca niște repere pentru toate moleculele de-atunci, să poată fixa evenimentele istoriei lumii, ori ale uneia mai apropiate.

Străbunii își vedeau urmașii din a patra generație, înainte de a pleca spre eternitate cu sufletul împăcat că neamul nu s-a stins, că poteca lăsată de ei se întinde, în timp spre viitor, spre unul care nu le mai aparține. De aici și voința de a dirija destinele urmașilor lor după propriile obiceiuri și dorințe, să se asigure că peste vreme nimic nu se va schimba esențial. Ca și garanție a iluziei sau dorinței aceleia, care de cele mai multe ori se înfăptuia era transferul proprietăților casei, castelului, pământurilor, averii către urmașii aleși de ei, să le sporească, ca o continuitate în timp.

Adeseori aceste molecule consanguine opreau pentru un veac mișcarea timpului, repetând jocul din tată în fiu, până la un urmaș ieșit din rând, acea „oaie neagră” pe care orice familie a avut-o, ce risipa totul sau intra în conflict deschis cu tradiția încetățenită peste vreme. Deși se știe că de cele mai multe ori tocmai aceștia au dus lumea mai departe. Sentimentul covârșirii timpului cu prelungirile descendenților acoperea teama de viitor a bătrânilor, obsesia unui trecut despre care nu voiau să povestească urmașilor, să treacă în eternitate odată cu ei ca o mare taină, satisfăcea lucida privire asupra limitelor vieții, pe care o au oamenii trecuți de vârsta a doua. Speranța erau nepoții, a treia generație, cea care și genetic o urmează pe a bunicilor și mai puțin pe a părinților. Mai departe greutatea cădea pe generația a doua, înrudită cu a patra, iar jocul continua.

Singuraticul de la oraș, venit cândva și el de la țară, știe că satul românesc și de aiurea a conservat cel mai bine acest tip de familie patriarhală, ca și micile orașele, unde meseriile se continuă din tată în fiu, averile sporesc și totul ajunge la o curgere lină peste timp, chiar dacă istoria e potrivnică prin mersul ei dirijat de alte rațiuni, pe care omul de la capătul neamului său nu le cunoaște, nu le ia în seamă, sau le consideră străine intereselor lui. Cel mai nedorit eveniment din viața unei asemenea molecule e moartea cuiva, care întrerupe dramatic scurgerea timpului unui neam, mitologizând umbre.

O întreagă literatură are ca motiv de inspirație acest tip de familie, așezată undeva între viața tribală și marile dinastii regale, după modelul cărora s-au luat, și astfel, obsesia arborelui genealogic gâdilă încă vanitățile

oamenilor bine așezați în structuri sociale, trecuți de cincizeci de ani și din ce în ce mai interesați de trecutul neamurilor ce le-au premers, de marile figuri care le-au lăsat istoriei. Dacă e cazul. Obsesia alunecând până spre căutarea rădăcinilor de prin secolele al XVIII-lea și chiar spre Evul Mediu. Deși n-ar fi de dorit, pentru că nu știi niciodată ce surprize poți avea, căci așa cum imperiile au un ciclu de trei sute de ani de creștere și destrămare, familiile pot porni din te miri ce cocioabe nefericite, amestecându-și sângele cu toate zodiile cerului, până la unul dintre descendenți, mai luminat și așezat, care șterge trecutul neamului său și construiește o asemenea moleculă familială, pe care o împinge spre viitor.

Bunăoară singuraticul orășean descoperă într-un zodiac american că într-o viață anterioară, adică pe la anul 675, era magician și dansator, un fel ce șaman al secolul al VII-lea, pe undeva prin munții Austriei.

Vestea primită prin niște calcule sofisticate îl îndeamnă să-și descopere peste paisprezece veacuri anumite înclinații, uitând că el face parte dintr-o societate urbană, unde individul pare fără trecut și fără viitor, trăind un prezent continuu, cabrat, cu nervii întinși la maximum, într-o poziție de atac-apărare, cinic, desprins de orice panoplie a vreunui neam. Simte doar că îi urăște pe toți și așteaptă, coroborând informații zodiacale, ca viața să-i ofere șansa de a agonisi îndeajuns pentru a nu se simți într-un „no mens land”, într-un terminal de aeroport părăsit.

Dacă roșul și negrul, armata și clerul, ofereau un loc de regăsire a indivizilor pe o scară ierarhică străină celei de neam, mai bine de un mileniu, contemporanul nostru însingurat e ostil oricăror forme organizate, deși mai mult ca oricând în istorie își leagă destinul de asemenea asocieri, fie ele o catedră școlară sau universitară, un concern, o uzină, un partid, o societate secretă. Ele îi dau un sens într-o lume bulversată, aparent haotică, unde singurul lucru căutat de toți este banul, valoarea universală a zilei de azi, cu hrană, muncă, distracție și somn. Familia de odinioară e un fel de amintire după ce și-a ejectat indivizii spre viața marelui oraș.

Deși vetuste, genealogiile continuă să fie la mare trecere, dacă pot susține un individ. Concernul, școala, armata, biserica, uzina, partidul își creează propria lume de habitudini și necesități dirijate de specificul fiecăreia, închizând acești atomi din diferite molecule într-un fel de familii formate din străini însingurați, care-și privesc horoscoapele în fiecare dimineață, cu speranța mării lovituri a vieții. Înapoi nu mai privește nimeni. Spre ziua de mâine privește cu teamă, dar nu aceea a finitudinii vieții, ci una sugestionată de filmele pe care le urmărește până noaptea târziu la televizor, uitând pentru câteva ore de zodia din care face parte. Fiecare pentru sine, cu generațiile la întâmplare, ca orice atom rupt definitiv de moleculă.

SCĂRILE

Că n-avem nicio vină că ne naștem, o știm cu toții, pentru că puseul rutului îi atinge în aceeași măsură și pe cei așezați în fruntea lumii și pe cei aflați dinjosul ei, și face ca noul născut să fie de la început într-un context social și uman pe care va trebui să-l accepte, apoi să-și croiască propriul destin împotriva datului de la început.

Să zicem că viața lumii e ca un munte pe care-l urcă oamenii spre o desăvârșire a lor. Un munte la poalele căruia se află un sat, pe la mijlocul lui e un cătun, iar în vârf o cabană. Cei născuți sub umbra masivă a muntelui, aproape de izvoarele de apă și poalele pădurilor de foioase vor jindui o viață întreagă să ajungă măcar o dată în vârf, să privească lumea de acolo, să vadă perspectiva largă a cleanțurilor, până în străfundul orizontului, apoi să coboare în sat și să le povestească tuturor celorlalți ceea ce au simțit atunci când au fost pe fruntea cea mai înaltă a steiurilor. Cum în drumul lor au întâlnit cătunul cu câteva case de oameni care habar n-au de existența cabanei din vârf și doar din auzite știu de satul așezat la poale. Aceia își trăiesc viața într-un soi de cerc închis, hrănindu-se cu ce le dă Dumnezeu acolo, la mijlocul muntelui, adăpându-se cu apa unui izvor din apropiere, ca niște sihaștrii, mulțumiți de ceea ce văd dimineața, la deschiderea zorilor și în amurg, înainte de apusul soarelui, cu toate colinele munților din jur peste care tronează ca niște stăpâni ai pădurilor de brad și a jepilor de dinaintea golului alpin, unde-și pasc animalele.

Una din case, transformată în chilie, ține loc de biserică și face legătura cu Dumnezeu celor din sat. N-au nevoie de preot, dar din când în când vine în cătunul lor un călugăr care ține câte o slujbă, iar la vreme de ananghie iau de bune sfaturile celui mai bătrân dintre ei. Adeseori îi văd pe sătenii mai tineri urcând până pe vârful muntelui și nu înțeleg ce anume îi cheamă acolo. Dar, ca în orice poveste cu cătune, oamenii se cunosc bine unii pe alții, se ajută și se știu de neamuri cu toții.

În vârful muntelui e cabana iluminată feeric prin câteva sârme ce vin spre munte de la un baraj de pe celălalt versant, sârme care nu coboară nici la cătun, nici în sat. Acolo, sus, de unde se văd cel mai bine și răsăritul și apusul, iar orizonturile sunt largi, deschise spre alți munți, se pot ghici norii aducători de ploaie, furtună și ninsori. Acolo trăiesc doar câteva familii, urcate cândva dintr-un oraș să fie un fel de meteorologi. De jur împrejurul cabanei au aparatele lor de măsurat și anunță orașenii de dincolo de poale despre felul în care vor fi zilele ce vor urma. Acolo vin ninsorile mai

degrabă decât în cătun sau în sat, iar vânturile bat șfichiuitor pe lângă bârnele cabanei și printre aparatele lor de meteorologi. Ei sunt paznicii orașului. De acolo văd doar insulele de deasupra norilor când zilele sunt ploioase la poale. Cu vârfurile acelor munți din depărtare comunică, pe aceia îi privesc și știu că undeva, nu departe, se mai află o cabană pe un pisc, unde câteva familii își trăiesc izolarea pentru binele altor orașe de la poale. Pe clinul dinspre baraj este o potecă pe care urcă măgărușii și catării încărcăți cu alimente.

Cel născut pe vârful muntelui nu va dori niciodată să ajungă până în satul de la poale, și nici în cătunul de la jumătatea drumului. Visul lui e să devină pasăre, să cutureiere înaltul, să treacă printre nori, să se avânte peste toate piscurile pe care le vede la orizont în zilele senine, când perimetrul ochiului liber se deschide până la două sute de mile către fiecare dintre punctele cardinale. E lumea de deasupra lumii, care nu-l va face să-și dorească să ajungă nici măcar în așezările de la poale și nici mai departe, în aglomerația marilor orașe. El e copilul cerului senin de deasupra norilor.

Citită altfel, povestea acestei Heidi așază lumea după criteriul apartenenței la o comunitate aflată undeva pe scara iluzorie a societății. El, săteanul de la poale, născut sub umbra muntelui va trăi permanent cu dorința de a-l urca, deși poate trece câte o generație când nimeni nu ajunge sus. Cel din cătun, aflat la jumătatea drumului, mereu în ceață, se va mulțumi să-și ducă doar animalele în golul alpin, la păscut, iar cel de sus, va tânji să ajungă pasăre.

Într-o perspectivă inversă, adică asemănătoare celei din viața de fiecare zi, pe vârful muntelui se află orașul, undeva pe la o treime se află satul, în a doua treime cătunul, iar jos de tot, undeva în valea umbroasă e cabana. Nu una meteorologică, ci a oamenilor, care vin să bea și să mănânce și să petreacă împreună, departe de ochii lumii. Cele două perspective se intersectează ciudat, astfel că apartamentul celui de la oraș, sau vila, sau casa bătrânească unde se nasc oameni ca în niște cabane de pe piscuri, șansele le sunt aproape, iar perspectiva deschisă. Ei sunt cei ce vor să-și trăiască o viață de alcov undeva într-o cabană izolată de la poale. Satul din prima treime va livra mereu mâna de lucru pentru cei de sus. În vreme ce cătunul își va îngropa morții, bătrân după bătrân, până se va pustii. Doar cabana de jos va mai fi un refugiu pentru cei de la orașul din vârf.

Scara lumii e așezată în așa fel ca mereu cineva să aibă șanse, iar alții nu. Scara lumii e așezată astfel ca până la Dumnezeu să mai rămână destul spațiu pentru a nu-l vedea nimeni, dar a se teme de el. În vârf se nasc puținii cu tot norocul de partea lor, dar cu cât cobori crește truda celui ce vede și vrea să ajungă asemeni celor de acolo. Ca jos de tot să fie cei cu inima împăcată că soarta le-a fost aceea și că ar fi inutil să încerce să

ajungă vreodată dincolo de marginea pădurii. Scara lumii se termină undeva sub nori, poate deasupra lor, cât să despartă cu totul lumea cu șanse, de cea fără de șanse, cum orașul e împărțit în cartiere tot mai îndepărtate de centru, cum satul își are marginile lui... O așezare a lumii pentru care îl facem vinovat pe Dumnezeu și nu pe noi pentru că doar cei cu șanse ar trebui să se nască, iar ceilalți să se stingă precum cătunul. Inechitatea este însăși natura omului, care nu se uită în jur când dă naștere unui copil.

Ținta fiecăruia e să urce mai sus, până la o vârstă a aducerilor aminte, când începe să se teamă de anii eșecurilor, lăsați în urmă, de anii când soarta lui era suspendată deasupra unui abis. Cât a urcat, nu s-a putut gândi la viața trecută, ci doar înainte, sus, tot mai sus.

Indiferent de perspectiva muntelui, cu o cabană a aleșilor în vârf, ori cu un oraș mare, unde individul se pierde în mulțimea oficialilor, a celor avuți, care n-au făcut mare efort pentru a se menține acolo, omul tinde să urce, absurd, împins de o tainică voință de depășire a condiției sale, a condiției familiei din care provine, ca un fel de răzbunare pe anii întunecați, când credea că n-o să mai poată atinge vreodată treapta următoare a scării vieții lui. Nu e vremea întrebărilor și nici a răspunsurilor pripite, e vremea ascensiunii, când regula simplă, dar salvatoare este să nu privești nicio clipă înapoi, chiar dacă nu știi că sus te așteaptă o cabană luminată feeric, sau un moloh urban, unde să-ți pierzi identitatea. Importantă e ascensiunea, pornită din dorința aprigă de a privi lumea de deasupra ei, de la înălțimea celor mai înalte creste. Dacă atunci, fiind total nepregătit pentru aerul de acolo, pentru peisajele ce ți se deschid spre orizont, vei crede că acela e locul care ți se cuvine, te vei purta prosteste, ridicându-ți-i împotriva pe toți aceia care erau acolo prin naștere, de la început.

Te vor considera un parvenit oarecare, lipsit de importanță și ușor de dărâmat, iar împotriva ta se vor uni, să te trezească la realitate, să-ți arate adevărata față de străin și te vor atrage în capcanele puse în fața tuturor celor ca tine, de care se vor lepăda fără să le pese de ceea ce au făcut. Vei descoperi, peste ani, că locul tău e luat de altcineva, mai tenace, cu o voință mai puternică, pe care-l vor determina să-și ia singur zborul pe deasupra hăurilor din vale, să te zdrobească de stânci, ca pe orice neavenit. Înapoi nu te mai poți întoarce, și, speriat de soarta celui care a fost în locul tău, vei încerca să te retragi în singurătatea unei vieți dintr-un cartier mărginaș, ori îți vei face o colibă în apropierea cabanei, unde să știi că nu superi pe nimeni. Înapoi nu e drum, înainte nu mai ai unde merge, deși clinul celălalt al muntelui te îndeamnă să-l cobori, să te aduni undeva la poale, în satul din care ai plecat. Dar acolo nu mai e nimeni care să vadă în tine un frate, și rămâi suspendat deasupra lumii, ca o părere despre nașterea unui om.

Dacă te-ai oprit înseamnă că te temi sau că nu poți mai mult. Dacă privești înapoi înseamnă că ești în criză și scormonești după momentele din viață când te-ai aflat la răscruce de drum, să descoperi cum ai acționat atunci, să reiei jocul, să cauți momentul când norocul sau neșansa ți-au tăiat drumul, să deosebești semnele după care s-ar mai putea desluși calea de ales, pentru a putea atinge din nou momentele de mare împlinire de altădată. Doar că nimic nu seamănă cu ce a fost, iar iluzia unei clipe de fericire, chiar dacă arată ca și șansa de altădată, nu mai aduce nimic nou. Toate în viață se petrec doar o singură dată. Chiar și marea dragoste — ce duce adeseori la căsătorie, dincolo de care încep avatarurile vieții, cu străluminările puseurilor petrecute în alcovurile altor femei —, și ea are o vârstă dictată biologic pentru procreație. E perioada personajelor de basm, cu trudele lor pentru a se accepta și găsi, de a-și elimina rivalii sau rivalele, cu gelozii și împăcări pasionale.

Povestea celor șapte vaci slabe și șapte grase a fost spusă de un înțelept bătrân, ajuns la vârsta la care nu-i mai rămăsese altceva de făcut decât să privească în urmă, să socotească bunele și relele și să facă o statistică a lor, fără să le mai spună urmașilor că vișelele primelor șapte sunt celelalte șapte și că după o generație bună vine, cu obligativitate, una proastă. Așa cireada nu poate avea, după regula biblică, decât șaptezeci de vaci, unele cu lapte, altele sterpe și bune numai de carne, dar folositoare la ceva, totuși. Povestea spusă de acel bătrân ascunde și adevărul că fiecare dintre cele șapte vaci sunt mereu altele, care, chiar dacă seamănă unele cu altele, fiind de un sânge, nu sunt aceleași.

Dacă rămâi să numeri vacile, descoperi că într-o viață ai avut zece sau mai puține gospodării, ai avut mai multe identități, ai fost când mare, când mic, când victorios, când învins, ai trecut peste greutăți uneori fără să-ți dai seama de efortul depus, alteori chinuindu-te să te bucuri de ceva venit pe nepregătite, de care nu ești în stare să profiți, de parcă nu ți s-ar cuveni.

Cel de odinioară era un altul, mai sprinten, mai deschis riscului, mai nepăsător, ajutat de sângele din vine, de o vârstă la care toate par ușor de făcut. O vârstă a risipirii, pe care o regreți la bătrânețe, dar fii sigur că dacă ai fi trăit-o altfel, ai fi ajuns altundeva.

„Totul se petrece o singură dată”, o spun celorlalți chiar biologii, care știu că din cinci în cinci ani, ființa devine cu totul alta, cu alte celule și alt sânge, din ce în ce mai îngroșat, mai domolit. Dacă între timp ți se întâmplă să-ți petreci câteva săptămâni în afara lumii, absent la ea,

bucurându-te de fiecare clipă de atunci, ori pendulând între viață și moarte, cu vise obsesive, la marginea existenței, fiind convins că mai este ceva și dincolo de moarte, trebuie să știi dinainte că reîntoarcerea la cel de odinioară se face anevoios, pentru că tu nu te întorci la anii pe care i-ai avut, ci la obișnuințe de dinainte, la niște oameni pe care i-ai avut aproape, dar pe care nu mai vrei să-i revezi, dorindu-ți să începi o altă viață, într-un alt peisaj, într-un alt mediu și între alți semeni.

E ciudat sentimentul pe care-l are un sinucigaș după o tentativă eșuată. Gestul lui e o fugă de o lume care-l agresa până dincolo de marginile suportabilității. E o încercare de a-și începe o altă viață, într-o altă lume mai puțin ostilă, ca și a consumatorului de droguri sau bețivului, care atâta timp cât sunt sub efectul narcotizant, trăiesc cu iluzia descinderii într-un alt tărâm. O lume paralelă, mai apropiată de sufletul lor, mai puțin agresivă, unde-și pot dezvolta propriile gânduri pe care le pun pe hârtie, le cântă sau le immortalizează în culoare. Există în gestul creației ceva din cel al sinucigașului. O lume moare pentru a fi înlocuită cu imaginea sa dintr-o altă lume paralelă, apropiată sufletului celui ce s-a regăsit pe sine.

Chinuitoarea reîntoarcere la cei pe care i-ai părăsit vremelnice face din creator un martir al propriei sale opere, înțeleasă de fiecare diferit, chiar dacă intențiile sale sunt detectabile, dacă a reușit să traducă în întregime mesajul său din timpul actului. E un fel de sinucidere eșuată, dincolo de care cel de alături înțelege doar că are de a face cu un om bolnav, față de care nu nutrește sentimente de compasiune, ci dimpotrivă, victima se vede pe el, care trebuie să suporte toate toanele duse de la o extremă la alta, ale celui ieșit din obișnuitul vieții cotidiene. Un nebun, un arierat, un om lângă care e imposibil de trăit, imprevizibil, ieșit din rândul celorlalți, trăindu-și momentele de libertate extremă și cele de agonie la o intensitate greu de acceptat.

Ce se uită e faptul că acești oameni, care jinduiesc o viață după o existență normală, s-ar anchiloza în clipa în care totul s-ar rezuma doar la hrană, haine, convenție, divertisment. Ei ar ajunge să-și pună capăt zilelor. Paleta li s-ar întuneca, cântecele ar suna fals, iar textele scrise ar deveni banale. Convențiile își cer drepturile, fiind făcute de oameni obișnuiți. Convențiile anchilozează orice, dar nimănui nu-i pasă decât de clipa imediat următoare din viața lui. Adeseori cel de alături e doar un appendice util al ascensiunii proprii. Adeseori într-o familie, rolurile se schimbă pe parcursul anilor, femeia având ultimul cuvânt, după ce epuizează toate resursele celui de alături, îndepărtându-l de lumea lui, de credințele lui, de speranțele lui, de propriul drum pe care și l-a ales, pentru că dincolo de toată truda lui, ea așteaptă doar beneficiile care-ar putea-o așeza pe treapta de mai sus a societății.

Trăim într-o lume care-și mărește în proporție geometrică convențiile și care elimină brutal orice iese din tiparele acceptate de societate. Place jocul natural al actorilor, dar nu și viața lor de noapte, plac lucrările dintr-o expoziție, dar nu și bețiile ce însoțesc adesea actul creației pictorului, place romanul dar nu și tensiunile apocaliptice ale celui ce scrie, dorința lui de a rămâne departe de lumea căreia i-a destinat cartea. Ori poate că dintre toți acești creatori, doar actorul și muzicianul își doresc neapărat aplauze pentru fapta lor.

O criză din sufletul unui creator arată cu totul altfel decât cea a unui om oarecare din societate. Ce e cumplit, e faptul că tot mai puțini sunt cei capabili să accepte crizele acestor suflete chinuite de propriile lor reprezentări ale lumii. Dacă-și duc viața în singurătate, artiștii se disipează, trăind într-o zonă eterată a propriile trăiri, ruși de lume, evitând crizele, tot mai departe de ceea ce așteaptă poate ceilalți de la ei. Își trăiesc cu maxim paroxism îmbătrânirea, răscolesc prin amintiri după perioadele în care erau așezați deasupra lumii și se cred rămași acolo fără să realizeze vreodată că de fapt oamenii i-au uitat.

Dacă încearcă să trăiască o viață mai aproape de ceilalți, crizele interioare se țin lanț, oscilând între clipele de maximă producție și trăire și cele de angoase profunde, devenind insuportabil pentru semenii din apropierea lor. Părinții sunt cei ce suportă cel mai greu ca unul din copiii lor să iasă din rândul celorlalți și să trăiască viața cu disperarea cu care ar fi mereu în pragul sinuciderii. Soțiile acceptă câtva, apoi își iau gândul de la cei cu care s-au căsătorit, știind că n-o să-i poată schimba niciodată, dar simțind că trebuie să-și trăiască și ele viața de oameni mai aproape de toate convențiile impuse de ei.

Există și teama creatorului de a ieși din rândul celorlalți. Ea îi face pe unii, poate pe cei mai mulți dintre cei ce ar putea să devină mari personalități, să-și caute o slujbă care să le asigure o anume independență față de familie, trăind cu iluzia că pot fi și una și alta, și mari artiști și mari pedagogi, să spunem, pentru că mulți cred că învățământul școlar sau universitar e salvarea în compromisul pe care și l-au asumat. Aici se află secretul eșecului. Sinuciderea ratată. Această poziție comodă între două universuri, unul particular, tot mai erodat de celălalt, și unul al convențiilor necesare supraviețuirii în societate. Degeaba crede creatorul că dorința lui nu e de a supraviețui, pentru că pariul său e cu un fel de eternitate particulară, ori aceea ține de societatea căreia i se adresează și de cea, și mai complexă, care va veni. Un pariu în alb, care-l face să rămână și să îngroașe masa mediocrității, să creadă în breaslă mai mult decât în sine, ca într-un fel de familie înțelegătoare, care-l acceptă așa cum este, pentru că și ceilalți sunt la fel.

II. OMUL ABSTRACT

CODUL ROȘU

Fără să ne dăm seama, trăim permanent sub un anume cod, așa cum le știe toată lumea de la buletinele meteorologice și hidrologice. Minți neliniștite descoperă mistere ale lumii în tot mai adâncile cercetări ale diferitor științe, ce ajung la conștiința oamenilor prin canalele documentare ale televiziunilor americano-britanice sub forma unor probabile sau posibile avertizări, semnale alarmante ale lumii globalizate deja. O generație încă fragedă conștientizează ceea ce oamenii maturi, sau ajunși la senectute ignoră — un iminent pericol care, dacă nu va avea semnele apocalipsei finale, va duce, în orice caz la schimbarea completă a feței planetei oamenilor, așa cum o știau ei de câteva milenii.

E suficient să treci de la viața tumultuoasă a marilor orașe la calmul patriarhal al celor mai mici, ori mai departe, la liniștea edenică a marginii de sat, pentru a înțelege proporțiile diferențelor dintre nevroticii megalopolisurilor, incapabili să se mai regăsească pe ei înșiși, necum să-și recunoască neamurile sau vecinii de apartament și atoate cunoscătorul târgului de aiurea, conștient de micimea lui, de neputința lui de a mai face ceva spre binele lumii, așa cum îl știe el, și nu unul propus de cineva așezat într-un pod al omenirii.

Un psiholog contemporan specula, în dunga poziționării individului față de lumea de azi, faptul că bărbații, cu putere de abstractizare dovedită, la fel ca și provincialii, privesc lucrurile global, în vreme ce femeile, excelente observatoare ale detaliilor, privesc lucrurile în particular ca și oamenii din marile orașe, mult mai atenți la evenimentul imediat următor celui în derulare, a particularităților de suprafață ale fenomenelor, fără a trage vreo concluzie utilă, prin comparare cu altele care s-au mai întâmplat în istorie. Și cum marile aglomerări urbane adună mai bine de jumătate din populația fiecărei țări, același psiholog trage concluzia că trăim un proces de efeminare, că ne-am îndrepta nu doar către un nou tribalism, dar și către o nouă formă a matriarhatului.

E suficient să adăști doar câteva zile în liniștea unui sat de munte pentru a sesiza agresivitatea celui abia sosit de la oraș, gata să pună rânduială de unul singur tuturor lucrurilor așezate într-un fel, în incapacitate totală de a se adapta datului locului. E suficient să asculți replicile pe care le aruncă femeii lui, copiilor, celor cu care intră în contact pentru a-ți da seama că din clipa sosirii el devine legea, voința ce trebuie

respectată, ca a oricărui invadator. Se va descoperi în aceasta semnul războinicului, unul prin excelență masculin. Doar că dincolo de ieșirea nevrotică, ce se domolește printr-un somn bun sau după un chef cu dezlănțuirii orgiastice, a doua și a treia zi, războinicul de ieri devine mai blând, acceptă compromisurile cerute de tainele locului, sau pleacă. Adică semnul sigur al incapacității sale de a-și regăsi într-un fel universalitatea. Semnul sigur al rupturii făcut de viața în vacarmul civilizat, unde toate îi sunt la îndemână, dar nu și cosmicitatea simplă a conviețuirii naturale, unde capra, vaca, oaia, pomul, dealul, pădurea, marea, râul limpede și grăbit nu sunt doar niște imagini dintr-o reclamă pentru ciocolată sau apă minerală de pe micul ecran.

E de mirare că toate sfaturile celor mai în vârstă, ori ale slujitorilor bisericii sunt privite doar ca niște frâne vetuste, când chiar reprezentanții lucizi ai generației două mii își lansează mesaje disperate unii altora prin internet, dându-și seama de pragul robotizării la care au ajuns, de cinismul care le blochează orice tip de umanitate, de înțelegere a cursivității ideilor și culturii, a civilizației și preceptelor morale, deși se consideră a fi religioși.

Un cititor al anului 2008, fie ele de orice vârstă va parcurge anevoie un roman polițist de Raymond Chandler combinat cu *Ghepardul* lui Lampedusa, de parcă între cele două generații s-ar fi scurs cinci sute de ani și nu doar câteva decenii. Receptarea actului de cultură s-a modificat substanțial. Lungimile descrierilor plictisesc, dialogurile devin anoste, tocmai pentru că totul trebuie să-și păstreze nota de suspans, dar să se petreacă mai repede. E o goană în toate ființele trăitoare într-un oraș, incapabile să realizeze măcar detaliul că semaforul cu ceas, la care așteaptă nerăbdători să se facă lumina verde, măsoară secunde ce se scurg alene în pătratul cu bec roșu, dar fac parte din viața lor, după logica inconștientului: „mai bine să nu știi!”. Cum doar la auzul cuvântului „*idilic*” se declanșează un declic confuz ce trimite mai degrabă spre raportul cu o tinerică decât spre un spațiu natural, unde secunde se dilată dincolo de presiunea stresantă a oricărui cod meteorologic.

Și totuși acesta există, independent de conștiința noastră, iar oamenii de știință strigă în deșert către cei ce duc lumea în această direcție: „Opriți-vă!”. Câte o conștiință cu audiență în corul celor ce ne îndeamnă să ne urmăm calea mai departe ne pune în fața chipurilor agitate câte o oglindă în care vârstele încep să se mintă. Tânărul de patruzeci de ani are părul alb și ridurile celui de șaiszeci, adolescentul e matur deja, iar sexagenarul e o ruină. În logica simplă a comentatorului de bucătărie politică: „a crescut doar longevitatea oamenilor”. Și-atunci de ce chinezii din zone civilizate deja de pe continentul galben nu au nici un caz de

cancer, în timp ce Europa și America împing peste Stix milioane în fiecare an datorită acestei maladii? Cercetătorii spun: modul de viață. Savanții accentuează: recuperarea cosmicității.

E semnificativ și detaliul cultural al receptării culturii ce se produce acum, cititorul fiind mult mai interesat de viața unor oameni reali, pe care i-a cunoscut direct sau prin media, dar pe care-i înțelege mult mai bine decât personajele romanelor din bibliografia lor școlară, de odinioară. Ruptura dintre școală și viață, dintre ceea ce învață copiii și ceea ce văd seara la televizor, sau simt în relațiile dintre ei respectă regula diferențierilor făcute de acel psiholog, între universalul simplu de la sat, privirea detașat globalistă a celui dintr-un târg și ochiul cu vedere stroboscopică a locuitorului dintr-un oraș mare.

Codul roșu al lumii de azi, semnalat și de *Rezonanța Schumann* și-a făcut apariția doar cu câțiva ani în urmă în raportul dintre receptorul și producătorul de cultură, prea grăbiți amândoi să se mai ia în seamă.

OMUL ABSTRACT (I)

Poate fi un substantiv masculin, în gramatică, și feminin în realitate, poate fi o cifră ce anunță morți într-un cataclism, sau act terorist, sau accident, poate fi o culoare, un ADN oarecare, un sunet violent, de disperare, sau o șoaptă. Omul abstract e dincolo de persoana a treia, într-o depărtare aleatorie, o nebuloasă dintr-o abia descoperită galaxie vizibilă doar cu telescoapele spațiale, care pentru viața de fiecare zi a omului concret nu reprezintă decât o informație inutilă.

Omul abstract este cel pe care nu-l poți iubi și nici urî, este semenul de alături care-și poate da obștescul sfârșit sub ochii tăi, fără să-ți trezească vreo urmă de compasiune. E marca ilustrată a indiferenței. Cum tu, la rândul tău ești pentru un alt eu, concentrat doar pe propria-i viață, un om abstract, unul dintr-o serie de miliarde. Omul abstract e soldatul-serie care moare pe un front de aiurea, e mama care naște un copil și mai abstract pe un pat de spital sau acasă, și mai mult, e bătrânul care-și numără ultimii ani de viață cu privirea sufletului ațintită spre trecut.

Doar iubirea decupează din masa anonimă o persoană pe care și-o asumă, cu care se confundă într-o fericire dureroasă, epuizată în doar câteva minute într-un așternut. Iubirea e punctuală, de o concretețe dusă dincolo de simțurile obișnuite, într-o idealitate a prezentului fetișizantă. E punctul de la care, mai departe, se construiește o mitologie individuală, unde eul devine personajul principal, dublat de o umbră colorată, ca un fel

de abur violaceu-portocaliu, pe moleculele căruia se construiesc vieți posibile, variante de destin, castele de nisip, idealități paralele, cu început („în vremea aceea...”, deși totul se petrece la nivelul secundelor prezente), și cu final deschis, deci fără de viitor, pentru că legea inextricabilă a timpului își pune amprenta asupra tuturor deopotrivă.

În iubire te decupezi tu alături de celălalt și-l abstractizezi, și te abstractizezi într-o poveste particulară fără trecut și cu viitor incert, pentru că tot ceea ce e mai important se petrece în acest imediat al iluziei, ca într-un vis reconfortant. E idealitatea nemuririi, a vieții de după moarte, e idealitatea sufletului trăitor într-o lume imaterială a sufletelor, deși majoritatea oamenilor cred că vor duce dincolo de clipa cea cruntă și bani și case și averi și prieteni și tot ceea ce aici le corespunde stării de bine.

Omul abstract nu poate fi urât de cineva pentru că el nu există decât ca un fel de entitate extra-umană. Ura presupunând un context, ca și răul pe care-l determină, ce are puternice rădăcini în trecutul mai îndepărtat sau nu, și vizează un viitor al răzbunării, al răfuieiilor, al victoriei celui ce construiește prin fapte concrete o dreptate individuală, pe măsura unei voințe ego-centrice. „Răul sunt ceilalți” devine o constatare obișnuită într-un oraș mare, unde individualitatea se ciocnește în permanență cu stări conflictuale, pornite fie din voința de impunere a unui alt individ, fie din indiferența aceluia.

Revelația rețelei ce formează contextul unde acționează răul dă dimensiuni temporale actului urii față de semenul împlicinat sau nu, construind personajul advers milimetru cu milimetru, ca într-un roman polițist. De la ură la crimă e pasul major pe care nu-l pot face toți la modul propriu și-atunci îl fac, întru salvarea propriei ființe, prin alungarea celui de al doilea, sau a întregului anturaj al său undeva dincolo de persoana a treia, dar nu în omul abstract. Și asta pentru că dacă legăturile de iubire sunt uneori efemere, cele de ură sunt temeinic legate de amintire, putând să răbufnească oricând un reproș acid sau chiar o răzbunare pentru un fapt petrecut cu mult înainte.

Dacă iubirea e atemporală și corespunde mai degrabă unor dimensiuni spațiale prin ființarea sa într-un prezent concentrat, ura e temporală, ca un fel de a patra dimensiune, dând contur umbrelor fiecărui om. Din cele două sunt construite toate mitologiile lumii, ale acestei lumi pe care o vedem și în care trăim, mitologii repetate de fiecare dintre oameni pe parcursul unei vieți, oameni ce îmbracă hainele diferitor zei de odinioară, ca într-o piesă de teatru fără de sfârșit, cu finaluri variate, previzibile, la dimensiunile variabilelor limitate ale unei vieți.

Omul abstract e dincolo de aceste variante ale existenței umane, e SMS-ul sau informația rece de pe internet, dincolo de mitologii sau

eroi de carte sau film, în pielea cărora ne putem regăsi, dincolo de semitonurile operelor muzicale ori a compozițiilor și portretelor din arta secolelor anterioare. Și nu e dincolo de bine și de rău, pentru că nu poate fi raportat la aceste repere ale vieții, ci undeva într-un spațiu interstițial, pândindu-ne imaterial indiferența față de el. E invenția ultimului sfert de veac, când tehnologiile și descoperirile din astrofizică, fizică-nucleară sau genetică au depășit tot ceea ce se putea imagina, îndepărtând ființa de propria sa condiție păstrată peste milenii, aceea de trăitoare între niște dimensiuni utile între care să ne putem desfășura viața concretă, pentru că în ultimă instanță, pe aceasta o trăim. E informația conform căreia o narcisă are o treime din structura ADN-ului uman, iar un cimpanzeu 96 la sută, ceea ce ar trebui să ne apropie de credința creaționistă sau, dimpotrivă, în susținerea lui Darwin.

Doar că, de cele mai multe ori, omul abstract e poate unul dintre cei mai apropiați semeni pe care i-am avut, dar dintr-un motiv, adeseori așezat în zona răului, l-am alungat într-un soi de amnezie totală, pentru că uitarea presupune aducere aminte. Mergând pe acest tip de logică am putea descoperi cum oamenii de același sânge au ajuns să fie unii altora niște ființe abstracte, dispariția lor de pe scena vieții nesemnificând nimic pentru cel ce-și duce viața printre miliardele de informații utile sau inutile de pe internet. Îndepărtarea dintre oameni a fost determinată de posibilitatea creată de a comunica de la distanță, fără să se mai poată vedea „față către față”, fără să-și mai poată citi expresiile ochilor sau ale gurii atunci când spun un cuvânt, fără să-și mai descifreze unii altora tăcerile tainice și semnificative.

Omul abstract a apărut odată cu jurnalul documentar sau de informație, cu emisiunile ce pun accent pe uniformitatea destinelor umane, pe asemănările ce se pot stabili între variabilele unei vieți și ale alteia, odată cu dispariția modelelor umane exemplare. Pentru că niciodată cele oferite de religii, de exemplaritatea personajelor divine nu au determinat decât o adâncire a credinței, o aducere a ei la marginea fundamentalismului și nicidecum un model de viață, pentru simplul motiv că legea sub care au fost construite este aceea a vinovăției și păcatelor inițiale, singurele capabile să dea o explicație limitelor vieții umane, pragului dincolo de care nu se mai petrece nimic din lumea aceasta. Pe de altă parte, toate marile zeități ale lumii, așa cum le vedem noi azi, prin gesturile lor tranșante și fără echivoc, stimulează violența actului de viață și nicidecum o reconversie a lui pe măsura realității imediate în care trăiește un individ.

Doar că de pe urma zeităților ancestrale n-a mai rămas decât ceva ce știu credincioșii uneia sau alteia dintre religii, care se urăsc între ei, se neagă ca ființe concrete, în numele a ceva ce ține de destinul uman

diferențiat. Omul abstract nu e zeul de odinioară pentru că lui i se aduc ofrande și iubire, ci mai degrabă tânărul vopsit în argintiu și auriu de pe malurile Senei sau de la Amsterdam, care-și câștigă existența contorsionându-se în fața turiștilor atrași de ineditul spectacolului. E copilul uitat de iubirea părinților, e iubitul, atunci când locul din suflet este ocupat de altcineva, pentru că una dintre limitele umane e și aceea de a nu putea să duci în suflet două ființe deodată, după cum poți să urăști, în schimb, un neam întreg.

Omul abstract nu e doar cel pe care nu-l ai în față, nu-l simți, nu-i citești gândurile, ci ADN-ul la care privești ca la un tablou abstract, fără să-ți pese că e poate chiar al tău, sau al narcisei pe care o miroși, apoi o culegi pentru a o oferi altui ADN, două gesturi între care Ungaretti descoperea esența neantului. Doar că, cu cât înaintăm în cunoștințele noastre, cu cât aprofundăm mai mult informațiile cu care luăm contact, ne apropiem cu toții de acel spațiu interstițial al oamenilor complet abstracți pentru ceilalți.

OMUL ABSTRACT (II)

Dacă dragostea e la persoana întâi, pentru că îți asumi persoana a doua prin toate simțurile și ea rămâne pentru o perioadă o prezență concretă, ale cărei detalii trezesc efuziuni născătoare de iluzii ce se confundă cu o realitate imediată și pot reconstitui în orice clipă acea ființă. Dacă ura se declanșează asupra persoanei a doua, care devine extrem de concretă, cu toate detaliile sale negative ce au determinat sentimentul ce-ți răscolește toate simțurile. Dacă persoana a treia e mai îndepărtată în timp și spațiu afectiv, cantonându-se într-o zonă neutră, dar nu neapărat indiferentă. Omul abstract nu e amintirea celor de odinioară, nici amintirea propriei tinereți, nici perspectiva celui de acum văzută în viitorul apropiat, ci e, într-un fel, nimicul cuiva necunoscut, reversul medaliei ce are încrustat pe avers un chip străin de care nu te leagă nici amintirile cumulului cultural de peste ani, nici visele sau coșmarurile nopților, când îți petreci crâmpiele de moarte în niște lumi paralele.

Omul abstract e cel din prezicerile ghicitoarelor, din horoscoape, din Cartea transformărilor și poate să ia chipul oricui de pe fața pământului. E imaginea galaxiilor depistate cu telescoapele cele mai sofisticate la depărtări incalculabile, deși se afla undeva în proximitate sau aiurea, la celălalt capăt al lumii. E ființa umană cu un același ADN în spirală, care pentru grăbitul om contemporan nu reprezintă nimic, deși intuiește că dincolo de nimicul acela se află ceva. E lumea devenită secundă a celui ce

comunică prin internet, cu toate simțurile angajate rațiunii ce reconstituie mental o lume concretă.

Despre el aflăm că a născut zece copii, că a murit, fără ca aceste evenimente firești din viața fiecărui om să ne trezească vreun sentiment. El există dincolo de timpul dat vieții unui om, ca un fel de prezență repetabilă ce traversează veacurile, de la celălalt capăt al istoriei. E anonimul înecat de apele Nilului pe vremea lui Ramses al II-lea, sau cel înecat de apele Gangelui pe vremea lui Mahatma Ghandi. E permanența umană, fără de care se pot întâmpla mari evenimente, ce trece dinspre viață spre moarte și înapoi, ca într-o reîncarnare continuă. Aceasta dacă privim lucrurile între dimensiunile acceptate de cultura acumulată a lumii. Doar că în ultimele decenii, și mai cu seamă acum, s-a arătat un nou chip al Omului abstract, a omului fără de umbră, ca a unei ființe invizibile, ce îl desparte de conceptul nostru despre anonimul de pe parcursul istoriei, care-a participat la ea fără să-și lase amprenta numelui pe ceva.

El nu e nici sclavul epocilor antice, nici războinicul evului de mijloc, nici cel al revoluțiilor, nici cel al războaielor ultimului secol, ci o substanță a sufletului omului contemporan despre care nu se va pute scrie un roman, să se facă un film, să i se portretizeze chipul, ori să i se compună o melodie. O absență pe care nu o sesizează nimeni, ci ia doar notă de trecerea sa. Grav e că în haina acestui om abstract se îmbracă mai nou, în cinismul unei epoci de început de mileniu, toți oamenii pe care n-am apucat să-i cunoaștem, față de care nu avem nici cel mai mic sentiment și-a căror soartă ne e la fel de indiferentă ca și a pietrelor dintr-un grohotiș de munte.

E ciudat cum, odată cu lărgirea gamei posibilităților de comunicare dintre oamenii concreți, masa celor abstracți crește în proporții geometrice, și nu de puține ori ajungem să constatăm că de fapt cunoștințele noastre se rezumă la mai puțin de zece, uneori cu neamuri cu tot, iar a celorlalți ne inundă viața ca informații numerice. Pasul următor, făcut deja, e cel al izolării complete din mijlocul oamenilor concreți, despre care putem avea mai târziu amintiri, pentru care să putem suferi, ori să ne bucurăm, ca în final să descoperim, într-un moment de luciditate, că de fapt și noi, față de propria persoană suntem complet străini, secătuiți de orice sentimente pozitive sau negative, în imposibilitatea de a mai comunica măcar spre noi, și cu noi, ceva. E momentul în care putem fi siguri că alienarea izolării între jucăriile noastre ne-a epuizat resursele de supraviețuire între oamenii concreți.

Pentru omul acela al secolului credința e pusă în balanță mai acut cu rațiunea, puținul suflet de care mai are parte eul abstract luptându-se mai aprig ca oricând în istorie cu regăsirea unui punct de sprijin celest, exterior lumii, prin argumentele cele mai concrete date de știință și accesate de pe

internet despre unicitatea compoziției materiei din cosmos, despre asemănările izbitoare dintre toate ființele de pe pământ, despre posibilitatea existenței unor lumi asemănătoare într-un univers nelimitat, despre o rațiune unică ce dirijează continua transformare după niște legi încă necunoscute oamenilor.

E clipa în care asctul modern își descoperă propria nimicnicie, propria efemeritate, confruntându-se cu un acut sentiment de inutilitate. Lumea din jur devine pentru el la fel de abstractă cum era până nu de mult omul de alături, sau de la celălalt capăt al Pământului, despre care află rece că nu mai există. E punctul în care lupta dintre Dumnezeu lumilor, așa cum a fost păstrat el în memoria ancestrală se confruntă direct cu Dumnezeu rațiunii, în care amintirea culturală iese în afara timpului uman și intră înăuntrul unuiu matematic, la fel de abstract ca și legile corzilor definite de Howking. Efectul este același cu cel în care omul descoperea existența bacteriilor și devenea dintr-o dată obsedat de prezența lor ubicuă, îndepărtându-l de tot și de toate de teama posibilelor maladii ce le-ar putea contacta, fără să-și pună vreodată problema că acele minuscule ființe existau și înainte de a le fi descoperit el.

E clipa în care lumea se rupe în mai multe compartimente, fiecare alegându-și calea de urmat după rezistența pe care o are față de una sau cealaltă dintre posibilitățile de a percepe lumea în care trăim. Unii, aplicați existenței în societate încearcă să-și apropie avantajele concretului, trecând în plan abstract viețile celorlalți oameni, iar de cealaltă parte, puținii, furați de marile dileme ce le-au descoperit, trecându-și propria viață în abstracțiune, undeva la limita dintre ceea ce se poate considera normalitate și ceea ce trece în nebunie.

Doar că și unii și ceilalți se înscriu între oamenii abstracți ai unei lumi globalizate pentru care însăși ideea de valoare umană dispare, devine abstractă, izolată într-un spațiu interstițial, situat în limita dintre timpul prezent și unul incert, ce poartă în el atât elementele trecutului cel mai îndepărtat, cât și ale unui viitor construit mental. Singura salvare posibilă din această izolare a ființei de concretul dat de faptele celorlalți este puseul natural al speciei, încă neatins de jocurile abstracțiunii, care-și cere toate drepturile sale concrete de a-și pune în valoare cele cinci simțuri până la exces pentru a crea balonul de iluzii, amintiri, sentimente necesare traversării timpului uman.

Încă milenii, poate, dincolo de toate semnele acestei mici apocalipse a înstrăinării omului de semenii și de sinele său, petrecută sub ochii noștri, specia va continua să domine prin legile sale tot mai bine cunoscute oamenilor de atunci, trecuți deja peste șocul adevărilor descoperite despre funcționarea ei și chiar a marelui univers. Mecanismele de reglare, încă,

necunoscute nouă — și poate că mai bine așa, pentru că ar putea interveni și acolo o minte diabolică să le modifice mersul într-o direcție voită de ea —, mai poartă în ele elementele naturale ce țin de încă atât de marea enigmă a omului — viața, reintroducând în cursul firesc al trecerii atât iubirea, ce decupează ființa din contextul social, cât și ura care-o așază în mijlocul aceluiași context, punându-i în evidență multitudinea rețelilor ce interferează între oameni.

Nevoia de comunicare dintre oameni va readuce ființele „față către față”, ca din dialogurile directe să se nască conviețuirea persoanei întâi cu persoana a doua și cu cea de a treia, față de care omul abstract va deveni și el o ființă cu drept de viață în lumea gata globalizată. Poate că acum trăim doar perioada de criză, când tehnologiile și-au impus propria forță, evoluând de la sine, independent de existența individuală sau socială, ca abia mâine totul să reintre într-o normalitate pe un alt curs de istorie, redescoperind aproapele și valoarea lui umană, redescoperind creația culturală și revalorificând ceea ce s-a creat până acum.

MAESTRII ANONIMI

De câte ori n-am avut ocazia, vizitând mari muzee ale lumii, să întâlnim, alături de nume clasice ale marilor artiști din diferite perioade ale artei, lucrări sub care era notat simplu „maestrul anonim din arta flamandă a secolului al XVI-lea” sau din oricare altă perioadă sau școală națională de mai târziu. Pentru iconarul maestru din perioadele de după Cimabue ale artei bisericești bizantine, notorietatea era recunoscută doar într-un cerc restrâns, reproducerea cât mai exactă a Erminiilor fiind scopul desăvârșirii unei lucrări. Imaginarul era constrâns să se îndrepte doar într-o singură direcție, aceea a spiritului, a credinței, fără vreo posibilitate de deviere de la litera dogmei.

În arta apuseană evoluția mai liberă a imaginarii a creat maestrii, a creat notorietăți recunoscute de o cetate, un ducat, o țară, apoi de întreaga Europă. Și dacă din peste cinci mii de artiști recunoscuți în arta flamandă azi se mai știe doar de vreo cinci, e firesc că bună parte dintre ceilalți, care și-au lăsat lucrările semnate, să fie doar în atenția celor de strictă specialitate, a istoricilor de artă, iar o mare masă a creatorilor de atunci, care n-a mai catadicsit să-și semneze lucrările, să rămână anonimi. Că sunt considerați maestri este deja o problemă legată de rafinamentul artistului, de elementele comune pe care le are cu cei mai mari creatori din epocă.

Am luat cel mai la îndemână exemplu, pentru că muzeele de artă sunt vizitate zilnic de milioane de oameni, în timp ce cartea veche din marile biblioteci ale lumii e studiată doar de către câțiva specialiști din diferite domenii. E ciudat cum, dintre toate artele, literatura își are cei mai puțini maștri și cei mai mulți anonimi. E de luat în analiză și faptul că majoritatea oamenilor, milenii la rând erau analfabeți, că tiparul a apărut pe la jumătatea veacului al XV-lea, că rafturile bibliotecilor s-au umplut cu cărți tipărite abia de două secole cu ceea ce numim azi literatură beletristică, până atunci tomurile îmbrăcate în coperti de piele, sau pânză erau studii asupra naturii, filosofie, matematică, religie, și ici, colo câte un volum de poeme, un roman, o piesă de teatru, o traducere din literatura anticilor, din filosofia lor, din istoriile lor colorate despre împărați și cezari.

Două veacuri însă, literatura beletristică a dominat piața de artă umplând rafturile bibliotecilor cu cărți dintre care doar un număr limitat se pot numi memorabile. Anonimii și-au scris ofurile, poveștile vieților lor sau ale cunoscuților, au fost atrași de evenimente ciudate din viața cetății, de personaje ciudate, au repovestit evenimente istorice prin haina simplului participant la o revoluție sau un război, așezându-se mereu la nivelul celui căruia voia să i se adreseze. Două veacuri s-au scris cronici ale marilor familii ce au dominat într-o parte sau alta a continentului, familii ale căror descendenți își cer acum niște drepturi ciudate de moștenitori ai memoriei lumii. Autorii din spatele acestor tomuri, uneori în mai multe volume, chiar dacă la vremea aceea s-au aflat printre maștri și s-au bucurat de notorietate, au intrat curând în marea masă a anonimilor.

Secolul războaielor mondiale a umplut alte rafturi de bibliotecă cu amintiri despre viața de dinaintea și de după conflagrații, despre atrocitățile de care e capabilă ființa umană, despre eroismul celor ce se apărau, despre altruismul unora dintre oameni și cruzimea altora. Autorii acestor cărți sunt poate, în marea lor majoritate, uitați, dar efectul celor scrise de ei și citite de alfabetizații și școliții veacului al XX-lea au făcut ca puseurile criminale ale ființei să se atenueze, rolul modelator al literaturii scrise atunci devenind o pavăza în fața marilor excese.

Nu de puține ori scriitorul secolului trecut s-a făcut purtătorul de cuvânt al normalității, al echilibrului, al descoperirii laturilor pozitive din om spre a fi pildă altora, fără a cădea într-un didacticism vetust sau într-un dogmatism pios. Că fiecare dintre marii scriitori de atunci s-a bucurat de notorietate și, am mai spus-o, dacă dintre toate artele doar literaturii i s-a creat un Premiu Nobel, e spre cinstea celor ce au înțeles exact locul acesteia în lumea sensibilă a artelor, în rolul ei de modelare a conștiinței umane. Din nefericire, mulți dintre acești maștrii au rămas pentru generația alfabetizată de azi niște anonimi, pe care nu-i frunzăresc prin vreo

biblioteca decât dacă sunt siliți de preceptele școlare, deși toți vor să-și făcu doctorate de doi lei pentru un CV ce le va servi la nimic, în afara plăcuței de metal de pe ușa apartamentului unde, în fața numelui familiei va mai trece, spre epatarea vecinilor și un *DR*.

Marii maeștri anonimi ai secolului al XX-lea sunt citați azi doar de cei ce scriu, de puținii profesori de literatură și studenți de la facultățile de litere, asediați de indiferența tuturor celorlalte categorii de specialiști din sumedenie de domenii, aparent mult mai utile mersului înainte al societății. Se uită că fără de acești mari-maeștri, care nu de puține ori s-au apropiat de omul de rând prin pagini reflexive asupra propriei condiții, au modelat generații spre o direcție pe care lumea n-a mai urmat-o, în primul rând datorită exploziei tehnologiilor și mai apoi datorită generalizării conceptului de consumism adus de peste ocean. O globalizare în sensul umanist, visată de existențialiștii francezi care l-au apropiat pe Kierkegaard de omul de rând, n-a mai avut loc pentru că siberianul dorea și el să aibă blugi și să bea coca-cola, și să mestece gumă cu iz de mentă printre dinții înăcriți de basamak.

Lor, acestor mari maeștrii anonimi li se datorează și faptul că marile concerne de armament nu s-au putut lansa într-o altă conflagrație mondială, că echilibrul precar al lumii s-a păstrat, că tehnologiile n-au ajuns să domine într-atât încât să dezumanizeze toate ființele, că răul și binele sunt propovăduite mai pe înțelesul lumii, și nu în litera strictă a dogmelor religioase, că democrația își are regulile ei care-o apără de orice fel de excese, că n-a dispărut din oameni iluzia că nu sunt singuri în univers, ci omul știe să treacă dincolo de negreala momentelor grave și să mai spere în ceva mai bun, și-n urmă că omul crede în viitorul copiilor lui.

Și chiar dacă forța de negație a generației care au urmat a îndepărtat cititorul de literele acestor maeștri anonimi, răstălmăcindu-le cu cinism pudoarea și gândirea pozitivă, locul lor în marea istorie a spiritului uman e bine determinată. Ciudat e cum la mai puțin de două decenii de la explozia marilor maeștri ai literaturii Americii latine, continentul de nord, de dincolo de ocean își descoperă resurse ale altor scriitori, mâine și ei la fel de anonimi, ca și libera Australia, aducând în prim plan poveștile oamenilor de azi, modelați deja de istoria literaturii europene, între aceleași limite ale înțelegerii sensului exact al propășirii vieții pe pământ.

Vremea experimentelor literare ale unei culturi sufocate de propriile variante propuse pe continentul bătrân a trecut în lumea întâmplărilor necesare, apoi în uitare generală, odată cu maeștrii ei, deveniți între timp anonimi. Lecțiile lor i-au ajutat pe creatorii continentelor tinere să nu mai repete greșeli, să-și păstreze prospețimea scrisului și să se întoarcă la omul de alături căruia îi e, în fapt, dedicată o carte. Că obsesivele tragedii ale

veacului parcurs, cu toate marile figuri nu de puține ori sinistre, fac azi deliciul cititorului de istorii documentare, nu înlătură cu nimic nevoia de prospețime adusă de generațiile tinerilor scriitori din Australia sau Canada, din America sau Europa, din Japonia sau China. Asta e adevărata globalizare petrecută la nivelul spiritului uman. Și ce dacă nu mai ține minte cititorul pe autorul unei cărți care i-a rămas în memorie?

Vremea marilor măestrii a trecut. La milioanele de nume ce se vehiculează zilnic prin presa scrisă sau televiziune, din toate domeniile, e și greu să mai ții minte numele unui scriitor de aiurea, pe care-l iubești pentru că simți că te regăsești între gândurile lui. Și la ce ți-ar mai fi util, de vreme ce nu-ți folosește la nimic că ști de Bill Gates? Arta e mai la îndemâna oricui ca niciodată și poate că de aici e și voința disperată a creatorului de a nu intra cumva în rândul măestrilor anonimi, deși în realitate asta se întâmplă.

ZIUA SCURTĂ

Nu e vorba despre un nou orar al funcționarilor ce deserveșc publicul dintr-un oraș, nici de întunecarea grăbită a lunilor de sfârșit de toamnă și iarnă, ci de o stranie știre aruncată pe internet și preluată de revistele științifice prin care, după calculele unor matematicieni și astro-fizicieni, care au luat în seamă *rezonanța Schumann* noi am trăi azi cele 24 de ore ale zilei aglutinate în doar 16. Deci la fiecare oră de acum o jumătate de veac am trăi acum încă o jumătate de oră fără ca în viața noastră să se fi întâmplat nimic deosebit. Asta ar însemna să muncim doar 5 ore și 20 de minute, să ne distrăm făcând naveta spre serviciu și înapoi, cumpărături, un film, trei mese, cu prepararea lor cu tot în alte 5 ore și 20 de minute, să dormim tot atâta, iar cele opt ore rămase în suspensie să medităm asupra finalului timpului preconizat de aceleași calcule ale lui Schumann să se întâmple în anul 2012, pe data de 21 decembrie.

Evident că postată pe Google o asemenea informație a ajuns mai repede la oameni, dezobișnuiți în ultimii ani să mai cumpere ziare unde, în afara unor comentarii partizane, fie de ce parte vor fi, află totul de la emisiunile de știri ale posturilor de radio FM, care se succed din jumătate în jumătate de oră. Dacă vor neapărat să și vadă evenimentele ce se petrec în țară sau aiurea urmăresc oricare dintre canalele de televiziune, toate adunate în jurul orei 19 sau noaptea, încât presa scrisă de a doua zi, dacă nu e un tabloid cu cancanuri de budoar ale marilor figuri de azi, trebuie să se

erijeze în organe de anchetă pentru a-și mai ține alături câțiva cititori și a declanșa alte și alte scandaluri, toate terminate în coadă de pește, ca în filmele românești din epoca trecută, ca să poată înțelege fiecare ce-o vrea.

Doar că acea informație de pe Google e în urma unor cercetări descrise mai pe larg în și mai puținele reviste de specialitate, pe care le parcurg în exclusivitate doar cei interesați. Evident că pe majoritatea celor care au aflat de calculele astrofizicianului i-a lăsat rece informația, fiecare continuând să-și urmeze calea zilei pe care o are în față. Poate că vor fi reacționat la aflarea veștii câteva dintre femeile mai trecute, ce au abilități calculatoristice, și vor fi împânzit cu ele yahoo-urile altora, după modelul clasic al bârfei muieresti, să intre toate în panică, să nu le mai vină să facă nimic, să-și calculeze vârsta pe care o vor avea pe 21 decembrie 2012, și câte zile mai sunt până atunci, să acumuleze niște datorii la bănci, dincolo de orice posibilități pentru un om mediu, care odată cu „sfârșitul timpului” evident că se vor șterge, dar din banii aceia vor putea vedea lumea, își vor umple burțile cu cele mai bune bucate, vor duce viață de vedete ajungând, în cele din urmă, ca ele să aștepte ora zero, ca toate datoriile lor pământești să se stingă.

O informație ca aceasta pe săptămână e suficientă pentru ca visele oamenilor să prindă aripi, să se vadă dintr-o dată miliardari, capabili oricând să copieze viețile râvnite ale personajelor din serialele pe care le urmăresc la televizor, ori nu mai puțin râvnitele cheltuieli de care pomenesc jurnalele, că și le permit starurile sau cântăreții de muzică ușoară. Narcoza banilor e cea care a pus stăpânire pe toate continentele, încât la gândul unui sfârșit atât de apropiat primul gând al tuturor se îndreaptă spre o viață liberală, și cheltuieli inutile.

Mai puțini sunt cei care au rămas cu informația privitoare la unul dintre starurile anilor '60, Mick Jagger, care, ajuns la frumoasa vârstă de 65 de ani în luna iulie, a aflat cu stupefacție că pensia lui, dacă ar fi să se retragă din businessul muzical s-ar rezuma la doar 115 lire sterline pe lună, adică vreo 530 de lei noi românești, așa încât aici ar fi în rândul pensionarilor cu venituri mici, fără să se mai pună problema valorii punctului de pensie în Marea Britanie. Așa încât Mick va mai cânta până la moarte, deși nu se simte prea bine nici acum.

Nu știu câte ore are ziua lui Mick Jagger, cu sau fără rezonanța Schumann, dar starul n-ar fi acceptat niciodată să se retragă de pe scenă decât grav bolnav. Ceea ce mulți dintre compatrioții noștri, mult mai puțin celebrii bănuiesc că n-ar face, bucurându-se de anticipata pensionare, chiar și la limita subzistenței, la gândul că omul mai e în putere și se va descurca cumva cu expediente din care ar putea dobândi mai mult decât un salariu de bugetar, chiar dacă ar fi nevoit să-și calce pe suflet și să

facă anumite ilegalități, după care, ca slujbaș al statului ar fi deferit justiției.

Aici e probabil acea restanță de opt ore, care nu mai ies la socoteala domnului Schumann, doar că după nume, el e neamț și aceia știu să muncească fără să crâcnească exact atât cât e în program. Și o fac bine. Uităm adesea că în doar douăzeci și trei de ani după pierderea primului Război Mondial, Germania ajunsese să cucerească mai bine de jumătate din restul Europei cu una dintre cele mai bine dotate armate la ora aceea. Un alt exemplu, Japonia, un altul SUA. Și totuși ceva ne lipsește. Fatalismul trece dincolo de ideea fixă a unei mari rase, a unui mare popor, a unui viitor pe măsura dorințelor majorității oamenilor din lume. Ne e mai comod să ne gândim că mai sunt patru ani și câteva zile până la un final general, cu buni și răi, fără iluzia unei Parusii, în care putem face doar ceea ce ne dictează sufletul, decât să ne coordonăm eforturile spre un bine, chiar și particular, dar dobândit cinstit.

Printre altele mă gândesc la câte romane s-au scris la noi despre oameni aflați în perioada terminală a vieții, când știau că mai au doar câțiva ani de trăit. Cât de obsesiv apare în literatura română personajul marcat de o boală incurabilă, bătrânul aflat în ultimii săi ani de viață, capabil să facă tot ceea ce crede el că ar putea să-i recupereze toate variantele netrăite, iluzionându-se poate că duce cu sine chiar și tumultul unei existențe de tinerețe neconsumate. Puține cărți sunt despre destinul marilor sportivi, în afara unor biografii scrise de jurnaliști, fără nici o valoare literară. Dar cum trebuie să se simtă un adolescent ajuns pe culmile carierei sale la mai puțin de douăzeci de ani, care se vede dintr-o dată eliminat din societate, învins de performanțele proprii tinereți? Cum își recuperează viitorul enorm care-i stă în față? Va deveni un slujbaș al statului cu o simbrerie crescută semestrial, va urma în goană câteva școli să intre în rând cu ceilalți oameni? Mai mult ca sigur. Fostele victorii așezându-se undeva într-un trecut luminos la care nu se va mai putea întoarce decât dacă va rămâne să crească alte generații de sportivi, re trăindu-și cu fiecare dintre acestea amintirile de odinioară.

În aceeași categorie a personajelor ce părăsesc scena înainte de maturitate, ca și marii îndrăgostiți, sunt chiar mult comentații fotbaliști, poate cei mai bine plătiți dintre toți oamenii din sport. O altă categorie sunt piloții, ofițeri de tineri cu grade mari, care, mai ușor decât sportivii reușesc să-și recupereze timpul viitor prin reconversie profesională, mulți fiind ingineri. Dar ei, sportivii, polițiștii de investigație, aviatorii de supersonice sunt personajele principale ale unor filme de la Hollywood, unde scriitorii de scenarii, poate cei mai căutați dintre scriitori, sunt mai atenți la aceste categorii de oameni care-și consumă în graba primei tinereți

viața lor, după care sunt nevoiți să o parcurgă pe a doua, și poate încă vreo câteva. Nimic spectaculos și dramatic în viața lor de mai târziu. Nimic în pragul unui final tragic, decât dacă — și filmografia americană a accentuat suficient acest filon —, sunt supraviețuitorii unui război pierdut, cum a fost cel din Vietnam. Figuri bizare, escroci, traficanți de droguri sau de armament, criminali în serie, violatori, proxeneți... Subiecte grele, cu mesaj — lumea trebuie să meargă spre altceva.

De la dinamica acestor personaje la lentoarea bătrânilor și bolnavilor incurabili e un întreg spectru de variante de viață și de teme pentru scriitor, dar nu și pentru spectatorul sau cititorul de aici, bucuros că mai are doar patru ani și câteva luni de trăit bine, după care toată lumea, de la mic la mare, de la teafăr la beteag (o altă știre dată de OMS ne pune în fața unui adevăr ciudat, anume că unul din patru oameni suferă grav de o boală de nervi) vor dispărea de pe fața Pământului, în clipa în care timpul va deveni zero. Acum ziua mai are încă 16 ore, deci e încă bine.

PRAGUL INTERIOR

Aceste rânduri ar fi trebuit scrise cu un an în urmă, atunci când s-a petrecut totul, dar, cum rareori mi s-a întâmplat (cred că o singură dată), nu eram capabil să-mi pun gândurile pe hârtie cu ușurința cu care o fac de obicei, după lunga experiență de gazetar. Ceea ce scriu acum nu e nici jurnal, nici glosare pe marginea vreunei informații citită prin revistele de specialitate și cu atât mai puțin un eseu despre condiția scriitorului român de azi. Eram marcat de un blocaj interior, dublat de o cumplită viziune de noapte, când un duh dintre acelea negre, care ne bântuie uneori mi-a șoptit ca dată de ținut minte — 12 septembrie 2011, adică, am gândit eu atunci, data probabilă în care-mi voi încheia socotelile cu lumea asta.

Obsedat de idee, am calculat ce vârstă voi avea atunci și mi-a ieșit 67, adică exact anul în care erau martirizați la Roma de către Nero sfinții apostoli Petru și Pavel. O altă coincidență era că totul se întâmpla în casa mea de la munte care are tot numărul 67 dintr-o comună cu nume german Weidenthal, numită apoi de români Brebu Nou, de care-n '90, când am cumpărat-o la un preț care acum mi se pare de nimic, mi-am legat viața tuturor vacanțelor mele de vară și iarnă. Aici mi-am scris o bună parte dintre cărțile apărute în ultimii ani, mi-am făcut notițe pentru altele viitoare, am visat, am glumit pe seama rapidității mele de a scrie romane (14, 19, 25 de zile, până la un an), le-am dat speranță editorilor că sunt într-un fel ineputizabil și cu o sănătate de fier, ca dintr-o dată totul să se blocheze.

Mă vedeam la capătul unui drum anevoios, dus într-o viață de om retras, bucuros când se poate dezlănțui în lumea lui de hârtie, cu destine de oameni sau doar fantezii de glose pe marginea a ceea ce simțeam eu că se petrece acum în lume, de o inutilitate perfectă, gata să-mi aduc ziua de 12 septembrie din oracol mult mai aproape, pentru că abia când ajung aici și stau în fața clapelor mașinii de scris simt că sunt eu, că inventez lumi inutile, recunosc, dar care pot să le aducă plăcere altora, puțini, desigur, la tirajele de acum, care mă vor citi.

Un editor, care știa că orice drum al meu la Brebu înseamnă o nouă carte, mă suna să mă întrebe pe departe cam cum stau cu scrisul, de parcă aș fi avut un contract cu el pe care nu mi l-aș fi onorat. Îi spuneam că sunt într-o pasă proastă, că nu-mi mai vine să scriu, că totul pare fără de rost, într-o lume tot mai îndepărtată de literatură, tot mai pragmatică, mai mercantilă, că până și eseurile mele despre soarta creatorului, apărute în câteva dintre cărți sunt niște ieremiade pe care nu le aude nimeni. Îi spuneam că vine o vârstă în care îți simți fiecare lună care trece, că din perspectiva mersului lumii, cum îl văd eu, locul scriitorului în cetate va fi unul ca și acela preconizat poezilor de Platon.

Apoi, încet, încet s-a dezgăzuit totul prin niște confesiuni cu care am umplut aproape 150 de pagini, pe care n-am dorit să le public din pricina unor adevăruri interioare pe care încă refuz să le dau tiparului. Telefonoanele de la colegul editor au continuat, în speranța că m-a prins într-o zi nu tocmai bună, dar răspunsurile mele au fost aceleași. În fond nu-mi imaginez ce dorea, de vreme ce știu foarte bine că premiile Uniunii Scriitorilor se dau doar cărților apărute de trei edituri din România, și asta am aflat-o după ce, în două rânduri, domnii din comisia de premiere au refuzat să mi le acorde pentru simplul motiv că ambele cărți apăruseră la niște edituri de provincie.

Scriam atunci, cu un an în urmă, cam tot pe vremea asta, că pentru un om care conduce o bibliotecă mare, de aproape 800.000 de volume e greu să-și mai vadă utilitatea ca scriitor, chiar dacă toate cărțile lui ar umple un raft. Unii scriitori au lăsat în urma lor doar două cărți despre care s-au scris apoi rafturi întregi de comentarii, s-au dat doctorate, iar unii dintre comentatorii cărților acelora au ajuns mari profesori universitari, ce te tratează pe tine, micul scrib, de la nivelul siguranței lor de dascăli pensionabili după 70 de ani, cu niște salarii de pe urma cărora pot trăi trei familii.

Cât despre traduceri? Totul e la mâna unui mic grup, care mai deține și câteva edituri și gazete, încercând să impună nu doar o conduită politică, dar și un climat cultural propice ieșirii la rampă doar a anumitor scriitori, apropiați lor. Pe cont propriu totul e sortit eșecului din start. Trebuie mulți

bani, relații, adică exact ceea ce nu am, încât clipa de realism pe care o trăiam mi-a relevat perfectă inutilitate, cum și o profundă neîncredere în tot ceea ce am făcut până acum și, într-un fel, o irosire a vieții pe un tărâm în care am crezut cu tot sufletul, sub iluzia unor succese de început.

Telefoanele nu conteneau, de parcă aș fi fost dator cu acele rânduri de carte, pentru o sumă ce aș fi primit-o în avans. Or e lucru știut că dincolo de faptul că scriitorul trebuie să-și subvenționeze cărțile mai e și povestea tirajelor confidentiale, care fac din el un om complet necitit. Singura lui satisfacție e lansarea din sala mare a revistei „Orizont”, sau de la o librărie de cartier, pentru că acelea specializate pe anumite edituri refuză să te primească. Și-atunci pentru ce toată cazna scrisului? Pentru ce să se uite o familie întreagă la tine ca la un apucat doar pentru că urmezi calea unei himere într-o lume a materiei? Pentru ce ura aceasta cumplită dintre scriitori? Unde e nemurirea, promisă de gândurile bune ale scriitorilor din veacul al XIX-lea?

Am pornit cu acel jurnal apocrif, punctat mai puțin cu date culturale, care ar fi putut exemplifica paralele între textele altor scriitori și viața dusă de mine, și am continuat cu încropirea unui mic scenariu calchiat după propria mea viață.

Am ezitat să scriu povestea anilor acelora de teama de a nu ieși în fața lumii cu ceva ce ar fi supărat, deși părinții mei sunt morți, iar tatăl soției de asemenea. De fapt în toată singurătatea mea, accentuată de izolarea aceasta la munte, mai am doar doi colegi de la revista unde am lucrat douăzeci de ani după aceea, care mă caută, ca orice prieteni, doar atunci când au ei nevoie de mine, și pe sora mea, deja bătrână și plină de boli. Și ea e convinsă că steaua scriitorilor a apus. Și ea e convinsă că mi-am ratat viața jucând totul pe o singură carte, căci privesc la cei ce roiesc în jurul soției, ca studenți, masteranzi, doctoranzi sau profesori și care dau totul pentru a-și vedea copiii duși cât mai sus pe scara socială, cât mai sus pe ierarhia lipsită de valoare a catedrelor. De fapt ceea ce roiește în jurul meu prin ricoșeu sunt aceste continue jocuri de culise, care-i aduc pe cei mai neputincioși dintre semeni în rândurile cele mai din față, având în spatele lor averi, familii, bani, când la mine totul s-a petrecut fără vreun sprijin decât poate sufletesc, un fel de iluzie de dragoste în care am crezut ca și în literatură.

Toate astea ar fi trebuit scrise cu un an în urmă, când primeam telefoane de la editor, în speranța deșartă a aceluia că voi face rost și de o sponsorizare pentru a-mi edita cartea, sau în cel mai fericit caz că voi vorbi cu colegii directori de pe la bibliotecile din țară să achiziționeze cartea, ca aceasta să se vândă în tiraj integral. Pentru librării, ca de obicei, câte zece exemplare, care zac acolo ani în șir. Și-atunci la ce să mai trec pragul încă o

dată? Pentru două, trei cronici literare? N-are rost. Aș putea trăi din pensie, dar nu la pensie, pentru că o viață întreagă am fost obișnuit să muncesc și, cu toate că, am 65 de ani încă mi se pare că pot să mă mai învârt în lume, printre oamenii vii și nu doar alături de o bătrână care m-a urât o viață.

Mi-am visat să mă retrag la munte, în casa mea și să scriu. Am reușit.

ET IN ARCADIA

Copiii își descoperă orașul în care s-au născut încetul cu încetul, cartier după cartier, cuceresc centrul, apoi se retrag în zona unde au copilărit. Tinerii și maturii trec absenți pe lângă toate clădirile fără să le ia în seamă frontoanele sau detaliile, ca abia odată ajunși la pensie, să cutreiere orașul și să descopere pe rând detalii arhitecturale pe lângă care au trecut o viață. Abia atunci devin interesați de istoria lui, de vechimea caselor, află despre curente artistice care au marcat în ultimele veacuri, află despre ocupațiile succesive ale regiunii, își pun retoric întrebări asupra a ceea ce s-a mai păstrat din vechiul burg, să-și treacă timpul, făcând asocieri asupra zonelor turistice pe care le-au descoperit în decursul vremii, în lungile lor călătorii prin Europa.

Fala oricărei localități sunt ruinele, cât mai vechi dacă se poate, dar nu toate orașele sunt Atena sau Roma, și muzeele, unde turistul de azi, ca și cel de odinioară își plimbă ochii peste resturi de cărămizi, opaițe, armuri, săbii, lănci, ca în final să adaste mai mult în sălile ce adăpostesc picturi și sculpturi. Peste ani, recunoscând în albume de artă lucrări prin fața cărora a trecut cândva, se va fâli că și el a văzut Louvrul, Muzeul D'Orsay, centrul Pompidou, Muzeul de artă modernă, Acropole, Coliseumul, Muzeul Uffizi, fără să recunoască niciodată că după vizitarea a cinci, șase săli, n-a mai putut să recepteze nimic, că toate lucrările i se păreau a face parte dintr-o singură perioadă, că doar la post-impresioniști a putut delimita, cât de cât, autorii lucrărilor.

Americanii și extrem-orientalii vin în Europa cu aparate sofisticate de filmat și fotografiat neștiind dacă au sau nu voie să le folosească în interiorul muzeelor. E o nevoie imperioasă de a se immortaliza alături de ceva despre care au citit în cartea de istorie a lumii, ori pur și simplu pentru a-și avea propriile lor colecții de reproduceri de la fața locului. Ghizi electronici le explică în linii mari, la niște telefoane multilingve, istoricul fiecărei săli, detalii mai semnificative din viața artistului ale cărui lucrări sunt expuse, aglutinând timpii istoriei europene într-un tot de pe urma căruia turistul va rămâne doar cu câteva impresii, dar bucuros că a văzut

Versailles-ul sau Ermitajul din Sankt Petersburg, că a cucerit în felul său pașnic o lume atât de variată și totuși atât de apropiată în manifestările ei. Că va cugeta cândva asupra a ceea ce a aflat, că va face din asta un capăt de înțelegere a civilizației umane, după ce va fi văzut și armata celor zece mii de soldați din China, Lassa sau Orașul interzis, că va fi urcat colinele abrupte de la Machu Pichu, sau templele budiste din India sau Tailanda, Taj-Mahalul sau piramidale de la Gizeh, Teotihuakan-ul sau Insula Paștelui, depinde de omul care a călătorit atât, de cultura lui asimilată înainte de a trece pe la toate acestea din cărți, de interesul pe care-l are față de vechile sau mai apropiatele civilizații. Cert e că mai există o categorie de turiști dintre cei avizați, care se învârt doar în perimetrul unei singure perioade de timp, dintr-un fel de orgoliu local, cu fixații mai ales pe zona barocului sau Jugenstill-ului, care se erijează în ghizi informați și-și poartă grupurile pe care le conduc doar spre locurile unde se pot desfășura ei cel mai bine. Dar aceștia rămân doar cu orgoliul lor.

Se dezvoltă astfel un soi de universalitate la care participă milioane de oameni zilnic, bucuroși că pot recunoaște pe viu ceea ce știu din cărți și din albume. Lumea se trezește spre sine, depășindu-și condiția de simplu muritor, pentru că după circuitele închise ale drumurilor sale spre și dinspre serviciu, un an întreg, efortul de a se deplasa până în celălalt capăt al lumii e recompensat cu sentimentul unei dominări a spațiului terestru uman. O croazieră de o lună pe Mediterana cu atingerea coastelor Italiei, Africii, Greciei, Turciei, Spaniei e de ținut minte o viață întreagă, până la vremea când, flancați de înțelepciunea senectuții, în neputința de a mai călători, vor deschide albumul cu amintiri despre lumea aceasta, așa cum au văzut-o ei, cândva. Și sufletul le va fi mai plin decât dacă în toți acei ani ar fi agonisit bani și averi. Altfel vor înțelege ceea ce se petrece pe un meridian sau altul după ce vor fi trecut pe străzile Parisului, Istanbulului, Atenei sau Romei, după ce vor fi cumpărat, să aibă și el în casă calcarul unui coral din Cnossos, pe trei euro dintr-o dugheană cretană cu suveniruri. Altfel vor simți atmosfera cărților pe care le vor citi, știind că odată pe străduțele din Malta au trecut și ei.

O lume întreagă se va retrage într-un apartament de bloc, în sufletul unui om, cu ochii larg deschiși spre ceea ce i s-a întâmplat cândva, spre ceea ce a văzut. Documentarele de pe *Discovery* sau *National Geographic* îl vor atrage mai mult decât filmele cu polițiști și răufăcători, cu mașini explodate și case în flăcări, pentru că lumea calmă a turistului de odinioară îl face să se bucure recunoscând niște locuri pe unde a trecut, pe care le-a văzut și despre care acum, grație cercetărilor arheologilor află mai mult. Documentarele pe care le urmărește sunt ca un fel de compendiu la ceea ce știa deja, atrăgându-l și mai mult spre lumea pe care a văzut-o.

Lumea turistului e lumea fiecărui om ce știe să se bucure de nisipul deșerturilor, de apa mărilor și oceanelor, de munții pe care i-a văzut de aproape, în ultimă instanță, de lumea în care trăiește. Doar că puțini sunt cei ce merg să vadă, să se contamineze cu atmosfera de pe alte meridiane, pentru că majoritatea oamenilor încearcă să fie asemenea celor între care ajung, să soarbă cafele, bere sau vin în crâșmele și cafenelele orașelor, alături de localnici, să se simtă și ei europeni, să facă tot felul de cumpărături, fiecare după posibilitățile buzunarului său, să locuiască în cele mai luxoase hoteluri, de parcă n-ar fi toate la fel, ignorând „zidurile vechi” și muzeele și pinacotecile și marile ansambluri arhitecturalele care, zice el, oricum le vede la televizor și află mai multe despre ele.

Lumea turistului idealizat, cum l-am prezentat până acum e doar fărâma de procent pe care o reprezintă cei ce trec dintr-o țară în alta cu scopul declarat de a vedea ceva. Majoritatea circulă ca și cum s-ar afla acasă, sau încearcă sentimentul ăsta pentru a se simți mai în siguranță, mai europeni. Francezii, germanii, spaniolii cu bani caută plajele Orientului, mai exotice, iar după ei și cei din ultimele valuri de integrați în UE. Artistul european se simte mai la largul său dacă a luat urma lui Gauguin, în Tahiti, deși nu va rămâne nimic după el, decât niște amintiri bătrânoase. Orientalii vin spre Europa și America în aceleași proporții deocamdată, doar că ei sunt mai mulți și valurile vor spori. Și până la urmă ajungi să cobori croaziera culturală din idealitatea ei, turismul cultural și să te întrebi dacă nu cumva adevăratul turism e cel al afacerilor, al comerțului, al unei lumi care umblă după profituri licite sau nu, de pe urma cărora să poată sta pe o plajă din Porto Rico, ca în comediile polițiste cu borfași și polițiști tembeli.

Lumea s-a cuprins pe sine prin acești umblăreți pentru care avionul e ca și un troleibuz sau vagon de metrou, care-i scoate în stația Frankfurt sau Paris sau Milano sau Boston sau Sidney după câteva ore de somn. Călătoria turistului cultural e una de plăcere — te mai întrebi, ori s-a banalizat ca și a celor câtorva zeci de milioane de oameni care străbat cerul lumii zilnic spre o destinație sau alta? Ce poate vedea un funcționar de bancă în coloanele Partenonului? Ce poate înțelege din Panteonul parizian? El știe că merge la o tranzacție de pe urma căreia trebuie să aducă profit consorțiului pentru care lucrează. Ei, că din drum vede și Acropola sau Louvre-ul, adică zidurile exterioare, asta e normal, doar n-o să stea cu ochii închiși. Și la urma urmelor la ce i-ar folosi s-o mai vadă odată pe Mona Lisa și în original, când el o știe pe dinafară?

Însă printre aceste milioane de oameni cu țintă precisă, mai sunt câteva care visează în fața lucrărilor lui Rodin, în fața Arcului de Triumf, în Domul Invalizilor... Dar și asta, până la urmă, e tot o mare afacere de pe urma căreia unele țări au profituri enorme, căci și idealismul se plătește,

chiar dacă se face cazarea la un hotel de două stele și toată hrana de peste zi se rezumă la micul dejun.

ILOIN

Iloin era un prenume aiurea, plecat, la vremea botezului copilului, de la Ilie. Tatăl, beat și fericit s-a dus la primărie cu întreagă liotă după el, nu cu mult mai trează, cu toboșarul satului și gornistul care aduna în zori vacile pentru păscut de pe la toate casele, în mijlocul lor. De emoție și băutură, când fu întrebat de notar cum să-i pună numele copilului, acesta îi zise Iloin, că se născuse vara, în ziua Sfântului Ilie, cel cu căruța cu cai albi din nori, care-aduce trăsnete și vijelii asupra oamenilor.

Îl corectase notarul de câteva ori: „Măi, omule, zii ca toată lumea, Ilie!”, dar fericitul tată o ținea pe a lui, că trebuie să aibă un nume mai aparte, să nu fie ca toți Ilie născuți în comună. Și cum nu-i ieși pe gură un alt prenume decât Iloin, Iloin rămase să se cheme fiul său, întâiul născut, să fie deasupra tuturor celor născuți ce purtau numele sfântului din 20 iulie.

Mai târziu, când casa i se umpluse cu plozi, își dădu seama că-i vine tot mai greu să-l cheme pe numele din certificatul de naștere și-l striga Ilie, ca pe el. De la copilul ajuns la școală află mai târziu de varianta „ilion”, care venea de la numele unor oase ale bazinului și se felicită că el răsucise două vocale și-l scrisese-n acte Iloin. Adică n-a vrut el să fie ca toți Iile din sat, mulți, că erau procreați toamna, după culesul viilor, când mustul dădea în turburel și nu mai apuca să se facă vin, că-l terminau cu pastramă afumată și brânză de oi și ceapă încă înainte de a mai fi mutat în butoaie.

La vremea aceea ruginie, cu nopțile tot mai reci și zilele scurte, șurile foiau de atâta împreunare omenească, iar dacă se întâmpla ca o femeie să aibă între picioare pe careva din sat, era împăcată la gândul că bărbatul ei muncea deasupra paielor din șură cine știe pe ce femeie, tocmai în celălalt capăt de sat.

Tatăl lui Iloin se născuse, ca majoritatea copiilor de acolo, tot pe la sfârșitul lui iulie, mai aproape de zodia leului. Era un om zdravăn, purta barbă, și dacă l-ai fi îmbrăcat în sutană, ai fi zis că e popă, doar că lui îi lipsea sfințenia. Nu credea decât în semnele lui, pe care, uneori, noaptea le deslușea și în albastrul închis al cerului, printre stele. Era un om de vreo nouăzeci și opt de kile, cât apucase să afle o singură dată după ce se suise pe un cântar basculă pentru sacii cu cereale. Mai mult nu și-a mai căutat greutatea, mulțumit că pânțelele lui nu-l întrecea pe-al popii sau al primarului.

Aflase din gura bătrânelor matusalemice din casă și dintre neamuri că ziua și ora și clipa trecerii sunt date în sânge încă de la naștere, ori poate din burta mamei. Dar lui puțin îi păsa de timp. Se vedea zdravăn, cu o curte plină cu orătării și copii, cu gospodăria lui cu vaci, oi, porci, găini și găște, cu livada ce suia pe coama dealului până la capătul viilor satului, cu butoaiele pline și pivnița doldora de alimente și podul cu afumături și asta-i dădea siguranța că e cel mai puternic om din lume.

Copiii și-i dăduse la școli, să plece din viața și grija lui, păstrându-și pentru bătrânețe doar pe cea mai mică dintre fiice, dintre cei cinci copii câți avea. Bătrânele trecuseră spre suta de ani, apoi muriseră pe rând, mai întâi mama lui, apoi aceea a nevestei. Fuseseră văduve de tinere, cu câte un copil fiecare, după ce amândurora le muriseră bărbații, unul pe front, iar celălalt strivit de o benă de beton pe unul din șantierelor de început ale construcției comuniste. Rămăseseră să-și crească singure băiatul și fata, îi cununaseră, se bucuraseră că aceștia erau oameni harnici și dornici să refacă gospodăria celor bătrâni, apoi se aciuseră amândouă la casa lor.

Ilie vânduse cândva casa soacrei lui, iar pe aceasta o mutase alături de mama lui și de familia ce începuse să crească. Știa că e mai ușor de întreținut o casă decât două, deși împricinările dintre părinți și copii sunt de două ori mai mari, dacă sunt împreună.

Timpul trecut se măsura, ca în orice sat, în numărul celor vii apoi plecați, în înmormântări și parastase, ținute cu strășnicie de Lucreția, nevasta lui și mama celor cinci copii. Ea, singura, fiind convinsă că între lumea celor vii și cea a dalbilor pribegi e doar un fel da abur, un fel de membrană, prin care pot comunica unii cu alții în nopțile lungi de noiembrie ori în crugul verii, de Sânziene. Firele albe le apăruseră pe la tâmpole și lui Ilie și Lucreției, cu mult înainte de a fi simțit povara timpului.

Apoi plecaseră copiii, pe rând, băiatul și două fete, iar cele două rămase în sat își ținuseră nunțile pe rând, știut fiind după datina străbună, că mezinul moștenește casa părintească. Ilie cunoștea legea satului și o ținea cu sfințenie, cum știa că dacă nu muți multă vreme lucrurile de la locul lor, ele se fac neamuri cu cele care le înconjoară. Că toate se leagă și se dezleagă între ele doar după ce presari asupra lor clipe mai lungi decât viața unui om. Pentru el erau de-ajuns zilele și nopțile și cele patru anotimpuri să-i măsoare trecerea, erau de-ajuns râsul și lacrimile dintre un botez și o înmormântare.

Hotărât în ceea ce făcea, Ilie repara ce era de dres, iar ceea ce-și ispășise vremea arunca, ori pune pe foc, fără să aducă multe lucruri în loc. Cu copiii plecați se vedea rar, doar vara și în sărbătorile de peste an, când veneau aceia cu copiii lor să-și vadă locurile de baștină și părinții.

Uneori Ilie, în momentele lui de liniște, simțea că prin aceia cucerește orașul, zone îndepărtate din țară, pământul întreg, care pentru el se termina, oricum, la o apă mare. Așa apuca să înțeleagă mai bine ce auzea la radio sau vedea la televizor. Să-i simtă mai aproape pe oamenii de aiurea și să-și dea seama că între unii și alții nu sunt deosebiri de netrecut, care să-i facă să se lupte pentru puterea unuia asupra celuilalt, să se ucidă fără de milă, să se chinuie, doar că deasupra tuturor era o lege nescrisă a sângelui, ținută în mâini de câțiva, care oricum aveau să piară de bătrânețe sau de vreo boală și nu pe un câmp de luptă sau în caznele unei închisori. Asta nu putea să înțeleagă și vedea în Cărțile Sfinte un gălci de pricină care-i făceau pe unii să vadă doar un chip al lui Dumnezeu, iar pe alții să-i vadă alt chip și de-aici să-și caute sfârșitul unii, altora.

Cum n-avea frați și nici cumnați, singurii oameni cu care împărtășea gândurile erau niște bărbați dintre neamurile mai îndepărtate, deși, de cele mai multe ori nu vorbea, ci asculta, iar la sfârșit, după ce-și făcea propria părere, spunea o vorbă în două înțelesuri, apoi cugeta la toate, până târziu în noapte. Cu Lucreția n-avea ce vorbi în afara celor trebuincioase. Era tipul de om care iubea o singură dată, din tot sufletul, apoi, dacă simțea că omul în care investise tot sufletul îi e potrivit sau nepăsător, îl trecea în uitare. Era un fel de iertare a lui. Lucreția trecuse prima pragul acestei iertări, când se dumiri că femeile își iubesc bărbații până le cresc copiii, și, odată împlinită regula, trăiesc doar pentru progeniturile lor. Tot atunci când oscilase între a-și rechema dragostea femeii cu de-a sila și-a lăsa lucrurile să se așeze cum vor fi sentimentele femeii, se deșteptă în el gândul că marea iubire dintre doi oameni care se leagă pe viață, prin căsnicie, nu ține mai mult de trei ani, după care ar trebui ca fiecare să-și caute un alt motiv pentru a mai rămâne împreună.

Ar fi vrut să-l aibă aproape pe Iloin, să i le spună pe toate pe rând, cum făcuseră bătrânele cu ei, dar știa că așa cum ei nu ținuseră seama de sfaturile acelora până nu se loviseră singuri de viață, nici fiul lui cel mare nu, i-ar fi urmat povețele. Era o filozofie simplă asupra căreia cugetase cât ce simțise că din toată familia lui, cu două bătrâne și cinci copii, rămăsese singur, ca în Cărțile Sfinte despre care îi vorbise cândva popa din sat. Mai mult nu știa.

Odată, Iloin îi pomenise de indienii din India care obișnuiesc să pornească în bejenia bătrâneților și-a sfințeniei după ce împlinesc vârsta de cincizeci de ani, și tot el îi vorbise de unul Gengis Han care-a dat ultima bătalie a vieții lui de războinic cuceritor la vârsta de șaiszeci și cinci de ani. Ținuse minte informațiile astea ca pe niște povețe date de Iloin, care se despărțea astfel și mai mult de el.

Adeseori, la una din mesele birtului din sat le amintea celor cu care stătea de vorbă de Iloin și de copiii lui plecați. Asculta poveștile celor de la mese și pune la cale, ca la tinerețe, culesul viilor, momentul culminant al vieții din satul lor, boscorodind pe seama nunților ce vor avea loc în preajma lăsatei secului, după ce fetele ce vor fi rămas borțoase în toamna aceea se vor căsători în pripă, să aibă părinți buni copiii lor născuți pe după Sânzienne, pe care-aveau să cheme fără greș, Ilie. Când făcea glume pe seama acelora, se simțea iarăși tânăr și se mințea că e la celălalt capăt de viață și că va sparge obiceiul, turnându-și copiii odată cu venirea primăverii, ori în prag de iarnă.

La asta se gândea și când era la câmp și cosea iarba pentru fânul de iarnă al vitelor, ori trebăluia în grajd sau în livadă.

Lucreția și familia fiicei ei își vedeau de grădină, de mesele peste zi și de animalele din curte. Un străin n-avea ce să caute în viața lor. Adeseori, după ce venea de la câmp, o privea pe femeia lui să pe o soră și se-ntreba dacă nu cumva familia lor era formată dintr-o succesiune de frați, care-și au de grijă unii, altora.

Seara, după ce urca în patul lui din lemn de nuc, tăiat simplu din trunchiul copacului, scândură cu scândură și dat cu baiț, și-o auzea în celălalt pat pe Lucreția rugându-se pentru sănătatea ei, a copiilor și nepoților, se gândea la liniștea ce se așază într-o familie după moartea bătrânilor și plecarea copiilor și cum se destramă sentimentele față de cel cu oare s-a crezut cândva o singură ființă. Își zicea că sufletul omului îmbătrânește ca și trupul, ceva mai în urma lui, să-l pregătească pe om pentru singurătatea lui de dincolo de mormânt.

Nu-și putea crede ochilor când urmărea unele emisiuni de la televizor și vedea combinațiile celor de la oraș, care-ncearcă să se facă tineri și atunci când nu mai sunt. În mintea lui orașul era o adunătură de oameni bogați a căror singură obsesie în viață era să-și trăiască clipa, mințindu-se ba că sunt mai frumoși decât în realitate, ba că sunt mai tineri, ba că sunt mai bogați decât alții.

Uneori se gândea la vama numelui pe care i-l dăduse fiului său cel mare, Iloin, ca a unui cocoșat, stigmatizat de un defect fizic greu de dus, dar își spunea că acolo unde era, la oraș, hidoșenia aceea nu se vedea atât de bine între atâtea altele mult mai mari. Credea chiar că marele magnet al orașului îi atrage acolo înainte de toate pe cei cu mari defecte, între care nu se mai văd diferențele.

Iloin lucra la o mare firmă, ca inginer de sistem, câștiga cât cheltuia, dar nu-i avea grija pentru că nu cerea niciodată nimic, iar pentru el nu-i creșteau nici măcar porcul de Crăciun. Când venea acasă vorbea puțin, se simțea înstrăinat cu totul, așezat într-o altă lume, într-o altă viață, ascunsă

ochilor celor mulți, după obiceiul orașenilor. Divorțase de o femeie și o lăsase să plece cu copil cu tot, se-ncurcase cu alta, care avea un copil și trăia de la o vreme cu a treia, care era cu copilul după ea.

Și nu putea înțelege felul acesta de viață, iar când Lucreția îl făcea în fel și chip că nu-și aduce pe linia cea bună copiii plecați la oraș, se resemna, simțind-o că se îndepărtează și mai mult de el. „Ce mai înțeleg copiii mei din bucuria culesului viilor? Ce mai înțeleg ei din așezarea casei și a sufletelor din ea? Cui să dai lecții dintr-o viață pe care ei n-o mai trăiesc?” — îi zicea femeii și se amăra în neputința și neînțelegerea care-l împrejmuiau. „Cum să le schimbi traiul când ei doar așa pot să-și ducă zilele la oraș? Nu-i vezi la televizor?... Și-acuși o să-ți plece și mâta asta de-acasă, ultima, pentru că ea se simte mai atrasă de lumea aceea cu bani și ușurătate și boială pe față, decât de regula asta îmbătrânită a satului nostru... Vrea să ne vindem pământul, viile, casa, livada, să stăm strâmtorați într-o cămașă de beton dintr-un bloc... Ba io zic: Vrea să plece? Să plece, cu bărbat cu tot!...” și certurile dintre el și Lucreția continuau.

Ginerele lui, cu care locuiau împreună, prinsese ceva afaceri cu câțiva de la fostul ceapeu devenit asociație agricolă și cu niște tineri de o vârstă cu el. Lipsea tot mai mult de acasă, iar când venea o amuțea pe nevastă cu ceva cadouri luate de la shop-urile din oraș, iar pe fetița lor cu hăinuțe viu colorate și dulciuri străine.

„Auzi, măi femeie, — îi spunea Ilie, Lucreției — eu mă simt ca un vameș de hotar... Aici, la marginea satului se găte țara din care am știut că fac parte, iar dincolo e țara tuturor... Dacă din neam în neam am păzit locul acesta și l-am făcut roditor, înseamnă că atât cât oi mai trăi trebuie să-l apăr. După aceea, Dumnezeu cu mila, că și cei tineri de acum vor îmbătrâni, și-și vor căuta un loc al lor dintr-o țară care le e de pe acum străină... Că vrea Petru să vând? ... Vândă-și sărăcia lui, iar din banii aceia n-are decât să-și facă câte afaceri va vrea! ... Iloin i-o smintit pe toți... Măria e dascăliță la facultate. Câștigă bine și nu-și aduce aminte de noi decât în vacanțele de vară și când vine să-și ia porcul... Paraschiva, la fel... Ailaltă, din capul satului, ne intră-n curte când vine fratele ei de la oraș, că domnul ginere e consilier la primărie și bate toate satele comunei din patru în patru ani, când trebuie să-l aleagă musai... În rest, ce-i aia să-ți deschizi cabană din casa părinților și s-o faci casă de vacanță pentru cei ce vin în țara noastră? ... Nu ducem lipsă de nimic... Le dăm copiilor ce avem, nu ce ne prisosește... Trudim de dimineața până seara, c-așa ni-i felul nostru. Asta-i regula ce-am învățat-o, și-o ținem... Așa știm noi să trăim... Că Iloin le lasă vara pe toate și din banii pe care-i face merge în mijlocul apei, pe o insulă cu alte femei și vede lumea... Că Măria vrea să plece în Italia, să-și lase bărbatul și copiii. Ca dascăliță vede Parisul și Londra și se simte

mai bine acolo vara decât aici... Asta-i lumea în care trăim și mare-mi va fi mirarea, dacă până și bărbatul Anei, în care mi-am pus speranța să ne continue gospodăria, nu va pleca într-o zi în celălalt capăt de lume, să-și piardă urma potlogărilor în care s-a băgat... Alălalt, Mihai, soțul Firuței, nu va pleca de aici, că-i place politica și puterea, și vai de urma lui dacă întră cu belelele lui între alții, care nu-i țin spatele și nu-l cunosc! ...”

„... Vrei să bați un cui — mormăia în altă zi, Ilie — și vezi că-ți tremură mâna, n-ai pe cine să chemi în ajutor... Acuși dau bolile în noi. Cele ce se văd și se simt... Și-ntr-o bună zi ne vom duce. Fata rămâne cu casa și copilul, așa simt eu, că bărbatul ei e băgat în afaceri mari, că-l văd cu cine umblă și cine ne intră în casă, și-ntr-o bună zi va pleca în celălalt capăt al lumii. Și noi n-o vom mai putea ajuta decât cu casa și masa și creșterea copilului... Lucrețio, mi-i silă de toată viața mea și de prostia ce-am avut-o să ne iubim și să facem cinci copii... Paraschiva, farmacistă, n-a vrut să stea în sat. S-a dus după bărbatul ei la Timișoara, cică oraș mare... alte perspective... Alte perspective... Așa zic toți... Și viile, și livada, și casa și vitele și porcii și grădina?! ...”

„Lasă, Ilie! — încerca să-l domolească Lucreția — Asta e viața noastră, aia e a lor... Tu nu vezi câți copii ai celor din sat sunt plecați în Italia și Spania și ce case și-or făcut și ce mașini au? ... De ce ai noștri să nu aibă, doar pentru că nu ai tu? ... Iaca, ginerit-o are. Te duce unde vrei. Alălalt, Mihai, cât e el de consilier și politician tot te ajută cu una cu alta... Farmacista și profesoara își au casele și mașinile lor... Că Iloin e mai altfel, e drept, dar poate că e cel mai bogat dintre toți... De ce să nu te bucuri pentru ei? De ce-i vrei pe toți aici, în jurul tău? ...”

„Îmbătrânim femeie, și-ntr-o bună zi n-o să mai aibă cine să-ți aducă un pahar cu apă și o pastilă...”

„Ești prost! Cât ai fost bolnav, dacă nu le-aveai pe Măria cu toți doctorii ei de la oraș, c-o știu, că-i dăscăliță, și pe Paraschiva, care ți-a adus tot ce ți-o prescris ăla, azi erai lat!”

„Tu zici să fii fericit? ...”

„Să fii fericit, că așa cum e nu se poate mai bine, dar ți s-a pus ceața pe ochi... Eu mă bucur de toate că sunt cum sunt... Nu mai trăim altădată, demult! ...”

„Nu mai trăim nici vârsta ce-o avem... nici dragostea ce ne-a legat... Casa se va păragini, viile s-or usca... pomii din livadă n-or mai da rod... Zicea gineri-tu, că s-ar face o fermă mai mare și că ar vrea să ne cumpere via, iar dacă am vinde-o am avea cu ce trăi peste nevoia asta de pensie de ceapeu... Dar livada? ... grădina? ...”

„Mă, Ilie, pe ce trece vremea tu te uiți tot mai mult înapoi...”

„... iar tu, Lucrețio, te uiți tot mâi mult înainte... și uite-așa stăm spate-n spate și nu mai avem nimic unul cu altul și nici nevoie de celălalt!...”

Aici bărbatul bătu cu palma în masă de parcă ar fi vrut să pună capăt constatării ce-i trecuse prin minte. Era într-o zi de vară, după ce visase cu socrul lui, cel mort sub bena de beton de la Bicz.

Se culcase cătrănit după ce golise o sticlă cu vin și împinsese farfuria cu mâncare pe care i-o pusese Lucreția pe masă la cină. Stătu pe pridvorul casei până se înnoptă, petrecându-și privirea peste colinele cu vii de dincolo de sat. Adormi greu, după ce-i priveghe somnul femeii lui vreme de câteva ceasuri, până ce lumina lunii se petrecu peste paturile lor prin dreptunghiurile ferestrelor. Încerca să deslușească dacă nu cumva, cu trecerea anilor, el îmbătrânise înaintea Lucreției, ori poate că toate femeile își continuă viața prin cea a copiilor și nu se mai văd legate prin nimic de tot ce a fost între ele și bărbații ei de odinioară.

Către dimineață i se arăta în vis un fel de ceață violetă și portocalie, din care nu desluși mare lucru decât o spaimă de singurătate cum nu mai trăise niciodată, și-l văzu prin ceața aceea pe tatăl lui tânăr, așa cum îl știa din ultima lui fotografie trimisă de pe front, pe care o păstra într-o laviță cu toate actele cele mai importante ale familiei. Apoi chipul tatălui dispăru și rămase mai departe ceața aceea colorată prin care auzi clar o voce de bărbat care-i spuse: „Ilie, tu ai să trăiești până pe 20 iulie două mii unsprezece, pe când vei avea șazeci și nouă de ani împliniți, cât e numărul casei tale din sat! ... Și să știi că aici numele tău va fi altul... Și nu te vei mai numi Ilie, ci Iloin! ...”

Se trezi asudat repetând „Iloin” și-și numără zilele ce le mai avea de trăit.

BANDA DE MAȘINĂ

Am schimbat banda. E una numărul 124, din mai 1988. Pe atunci avusesem multe pe suflet. O bandă de douăzeci de ani și mai bine, care încă se vede clar și nu murdărește. Incredibil ce rezistente sunt benzile de mașină Erika, de 12. E ea cam boțită și s-ar putea să am probleme mai târziu, dar decât să o folosesc până la transparență pe cea uzată, până nu mai văd nimic din ea, mai bine una veche de douăzeci de ani. Pe atunci nu visam să ajung la bibliotecă și încă director. Lucram la filmul *Vara târzie* cu Petringenaru, Dumnezeu să-l ierte! că exact în mai mi se pare că a murit. Eu aveam pe atunci 44 de ani, iar el cu vreo zece mai mult. Era o porcărie

de subiect, cu o fabrică unde inginerul șef e luxat de director și acoliții lui, iar secretarul de partid din uzină îi ia partea celui cu inovația aducătoare de profit. Și pe atunci umbla lumea după profituri, doar că erau ale uzinelor, de unde, mai apoi, furau toți. O porcărie la care am fost împins de soție să mă angajez. Știa că un scenariu aduce bani, oareșcare notorietate în orașul fără scenariști, dar cu filme de amatori și pentru serviciile secrete. Un scenariu unde personajul principal era o femeie, Octavia, dublura feminină a fratelui lui Adrian, Octavian, care fusese dat afară de la Uzinele 23 August pentru că încercase să introducă niște soluții noi în... De fapt nici nu știu ce produceau respectivele uzine.

Trama era convențională, personaje pozitive și negative. Cei buni erau cei de rangul al doilea, iar cei răi șefii. Șase variante de scenariu până la întâlnirea cu celebru Dulea, personal, care abia după ce am citit *Loviturile de stat din România* volumul al IV-lea, al lui Stoenescu am aflat că fusese la vremea tinereții puțin cam legionar. Era un personaj de care știau frică toți. Eu, cu șpaltul volumului al doilea de la *Muflonul*, plin cu tăieturi din partea lectorului meu de carte, îl dau lui Dulea să vadă și el dacă e chiar atât de subversiv textul, cu promisiunea că voi reveni asupra scenariului, deși îmi era o silă incredibilă. De fapt m-am și blocat în ziua în care am început noua variantă, după ce Dulea a șters toate observațiile editurii și a scris sub semnătură că se va publica fără tăieturi. Compromisuri peste compromisuri. Nu-mi făceam calcule decât la banii pe care i-aș putea încasa de pe scenariu. Eram, ca și în viața de toate zilele, un slujbaș încântat că reușise cel puțin ca zona lui dragă, scrisul, să nu fie scopită de bisturiile editorilor temători pentru scaunele lor comode.

Adrian, prin moartea sa a rezolvat cazul. În toamnă a venit un regizor tânăr la mine acasă, să mă convingă să dau scenariul în forma lui finală și să intru în jocul nefericit al cenzorilor de film. L-am refuzat, pe bune, pentru că știam că toată povestea aceea sterilă, îmi fusese sugerată de Adrian pentru a-i recupera dreptatea fratelui său. Mai departe știu doar că fiica lui Adrian a plecat în America și că e scenografă la Hollywood, de unde a dat mai apoi un interviu pentru televiziunea română. Cred că prin '90. Am aflat și că Liliana, regizoare și ea la „Alexandru Sahia”, unde făcea filme documentare despre cazurile mai ciudate din cercetarea românească neconvențională, după moartea lui Adrian s-ar fi dus tot în America, după urmele unei amintiri de dragoste din prima tinerețe. Fiul lui Octavian, pe care n-am apucat să-l cunosc, deși erau programate o serie de întâlniri cu el pentru ca eu, scriitorul de scenarii să înțeleg mai bine personajul, a ajuns operator la postul național de televiziune, în zona lui cea mai dură, a politicului, unde e, probabil și acum.

Mă întreb unde aş fi acum, după douăzeci de ani dacă mi-aş fi continuat viaţa în capitală, aşa cum banda aceasta de maşină de scris a stat neatinsă, doar pentru a-mi aduce aminte de nişte întâmplări petrecute atunci. Probabil foarte sus, sau într-un cimitir, ambele variante fiindu-mi deschise permanent în acea perioadă, după cum suişurile şi coborâşurile se succedau cu o repeziciune uluitoare. Intrasem în proximitatea celei mai sensibile zone a puterii, propaganda, unde existau mulţi bani şi mulţi escroci, ca oricând. Eram în vizorul unor regizori foarte prolifici, ştiindu-se că întâmplările vieţii mele mă făcuseră ca după un debut târziu, dar fulminant, în literatură, să devin alt om, care credea că singura lui şansă de a-şi pune în valoare adevăratul chip era scrisul. Şi mai ştiau aceia că lucrez la o revistă literară, că am două licenţe dintre care una era din domeniul vizualului: artele, iar cealaltă: filosofia.

Când ți se dă importanță pe bune la 40 de ani, crezi că poți lua totul de la capăt, că toată negreala anilor de umilințe trăite s-a convertit în ceva pozitiv, că singurul lucru care-ți lipsește ar fi liniștea într-o cabană, cum erau cele de la Cumpătul, de la Sinaia, unde toate genurile artei își aveau lăcașuri de odihnă și creație. Îmi doream foarte mult să nu mai bântui prin cabane cu manuscrisele după mine, ci să-mi cumpăr o casuță, unde să pot să scriu.

Recuperasem un om tânăr de pe drumul pierzaniei și-l urcasem în trăsură scriitorilor prolifici și de viitor. Un viitor scurt, dar dens, pentru că și pe atunci, ca și acum, îmi doream să nu ajung să asist cum mi să ruinează trupul sub povara anilor, ci finalul să mă prindă scriind, călătorind printre himerele mele cele bune și cele rele din care mi-am încropit universul paralel, unde mă retrag să-mi trag sufletul. Că nu mai ține cont nimeni de asta acum, pentru că scrisul nu mai e aducător de bani, asta e deja povestea a doua. Și cum pe atunci, când mi se oferea chiar posibilitatea de intra în lumea artistică a Bucureștiului, mă fascina ideea de a rămâne acolo, încercam să fac cât mai puține compromisuri pentru a nu ajunge la cheremul cuiva. Am fost o fire independentă, așa cum Adrian m-a și simțit, atâta doar că în lumea filmului nu intrasem chiar pe poarta principală, alături de un regizor de talie europeană, și învățasem regula provincialului ardelean ajuns la Capitală care, chiar dacă dă totul, își păstrează o marjă de siguranță dincolo de ceea ce face și economisește pentru mai târziu.

Neîncrederea funciară a ardeleanului în orașul din sudul țării m-a făcut să oscilez mereu între toate avantajele ce mi să puneau pe tavă, cu condiția să rămân la cheremul unuia sau altuia. Riscul de a deveni vasal m-a făcut incomod, iar rupturile ce le-am produs, în anii aceia, adică de la scrierea scenariului *Femeia din Ursa Mare*, la *Vară târzie*, cu dispariția lui Nichita, a lui Preda, a atâtor scriitori și artiști, m-au readus la un fel de

echilibru precar, flancat de boli, internări, suspiciuni de maladii incurabile ș.a. ce m-a, scos dincolo de anul '90, sub înfățișarea ceva mai echilibrată a celui de acum.

În mai 1988, pe când a primit CTC-ul aceasta bandă de mașină de scris, eram cam tot același de acum, încă visând la casa de la munte pe care am dobândit-o, doi ani mai târziu, ca singură afacere a vieții. De atunci însă, n-am mai luat nici un ban pe cărțile pe care le-am publicat în furia timpului, majoritatea scrise aici, mult mai aduse spre lumea povestirii destinelor decât cele dinainte, în care musteau universuri criptice. Așa am înțeles eu în '94, '95 că trebuia să se scrie după revoluție, dar și pentru a mă îndepărta de șopârlele pe care mă obișnuisem să le strecur trimitând la simboluri tabu, care acum nu mai reprezentau nimic. Era o curățenie generală pe care, credeam eu, cum poate că au crezut două generații de scriitori de după mine, trebuia să o facă fiecare scriitor în textele sale, pentru a fi pe măsura „sertarului european al literaturii”. N-a fost așa. Poate că un om născut în anul 1988, în mai, va scrie pentru contemporanii săi din anul 2018, într-un limbaj și pe niște teme care să-i fie apropiate cititorului de atunci.

Cititorul de acum mai știe de numele celui ce în 1988 scria *Muflonul*, volumul al doilea, dar în 2018 nu va mai ști, cum nu-l va mai interesa ce-a mai publicat în toți acești ani.

În câteva luni din iarna de început de an scrisesem atunci, în 1988 șase variante de scenarii pentru a câștiga niște bani. Un gest normal pentru un artist de 44 de ani, cu doi copii, care avea în rezervă apariția unui roman gata de tipar, de pe urma căruia spera să mai obțină niște bani, deși nu trăia doar din scris. În 2008, după atâtea experiențe bizare de toate felurile, când e convins că singurii bani vin din simbria de slujbaș, nu mai visează decât clipa în care, ca și acum patruzeci de ani, treizeci, douăzeci, va rămâne doar cu sine la mașina de scris.

INSULA

Cu nouăsprezece ani în urmă mi-am cumpărat o mică insulă, unde mă retrag în concediile de peste vară. Nu stau mai mult de câteva săptămâni, apoi revin toamna altele două, să mă bucur de liniștea pustietății locului verde de pe un platou. Aici valurile sunt niște dealuri, iar vuietul mării e dat de foșnetul pădurilor de foioase și brad. De locul acesta se apropie doar bărcile cu motor ale mașinilor mici, câteva camioane cu lemne și materiale de construcție, iar după ce nămeții acoperă drumurile, de

mașinile de dezăpezire. Totul e circumscris unei ciclicități anuale, cu perioade în care insula se umple cu oameni, ca lungi răstimpuri să rămână pustie, așa cum mi-o doresc.

Aproape în fiecare dintre anii aceștia, regăsindu-mă mai ușor decât în tumultul orașului, mi-am scrutat trecutul, am inventat lumi, am scris un fel de eseuri pe marginea lucrurilor mai grave ce le aflasem din cărți sau pe care le simțeam, păstrând aproape tot timpul o distanță față de cel căruia mă adresam. Țin minte, cum cu aproape două decenii în urmă, scrisesem câteva reportaje pentru „Orizont” despre plecarea intempestivă a pemilor din satele acestea de munte, mânați de dorul unei patrii ce i-a primit rezervată, cum aveam să aflui de la ei mai târziu.

Știam atunci că aici îmi va fi mult mai ușor să mă despart de mine, să-mi privesc fața adevărată și să o pun pe hârtie. Doar că, uitându-te mereu spre trecut, trăind în amintire, culorile, altădată vii, ale vieții tale se combină între ele într-un nod ciudat și devin de nuanța mahonului, fără luciul mobilei din camerele bine-înstărite ale orașului. Îmi propusesem, asta s-a întâmplat cam în ultimii șaisprezece ani, să scriu zilnic măcar opt pagini de manuscris, să cresc zestrea cărților mele cu alte povești și alte gânduri, încercând să mă apropiu cât mai mult de esența lucrurilor, de fundamentul vieții, care , așa simțeam, că aici, în liniștea insulei mele se lăsau cuprinse mult mai ușor.

În timpul concentrat al vacanțelor, când nu aveam ceva reparații de făcut la casă ori nu sufeream de aripa neagră a vreunei boli, reușisem să scriu câte o carte, pe care, în grabă, în una pe care nu pot să o înțeleg nici acum, când chef de a mai ieși în lume cu „opere” în tiraje confidențiale, cunoscute doar unui mic grup de oameni din țară, lansate cu pompă mai mare sau nu, dar consemnate într-un c.v., ce nu știu la ce o să-mi mai folosească, nu doar că s-a atenuat, dar, ca în anii de dinainte de '90, când eram blocat de cenzura editurilor și a vremii, adunam manuscrise peste manuscrise dintr-o pornire fără de speranță, poate doar din dorința de a mă elibera.

Când scriu romane, îmi petrec mai bine de paisprezece ore pe zi în fața mașinii Erika, acest martor tăcut al atâtor bucurii și înfrângeri, pe care n-am reparat-o de mai bine de un sfert de veac, poate chiar de trei decenii. Paginile curg, personajele se întretaie în destinele lor, poveștile trec către finaluri acceptate de mersul literaturii de azi de oriunde. Vin de pe insulă cu sentimentul unei împliniri și pot să-mi accept condiția de funcționar în continuare, încă un an, o jumătate sau mai puțin, în funcție de apariția sau nu a unei cărți.

Când scriu eseu, cum ar trebui să fie acesta, sau un fel de amintiri, ritmul succesiunii paginilor a de 10–12 pe zi, care-mi ocupă nu mai mult

decât orele de serviciu de pe „continent”. Eliberarea e de scurtă durată, iar paginile nepublicate se aglomerează în dosare de care uit, și cum există doar un singur exemplar dactilografiat, riscul de a le rătăci e maxim. E un exercițiu de risipă care-ți menține trează condiția de scriitor, chiar dacă pentru unii acest efort inutil s-ar putea numi grafomanie. La urma urmelor nu public decât o parte a ceea ce scriu, iar dacă mie-mi face mai bine sufletului acest tip de concediu, decât să stau pe o plajă la soare cu sticlele de bere în frapieră și ochii boldiți după frumusețile de până-n treizeci de ani care-și eliberează discret nodul sutienelor pentru a se bronză uniform, nu văd ce ar putea să fie rău în asta.

La urma urmelor, adevăratul scriitor e acela care lasă zilnic câteva pagini pe hârtie, nu cel ce trăiește cu amintirile celui de altădată, din care sugerează până la epuizarea haloului dobândit cândva. E drept că dacă aș păstra ritmul și în vacanța finală, adică după ce nu voi mai suporta avatarurile slujbei pentru simbrie, și voi trăi doar din renta aceea mică dată de stat, aceste obișnuințe s-ar putea întinde pe perioade mai lungi, de primăvara până toamna târziu, iar la oraș, restul de șase luni, cu câte opt-zece pagini pe zi, cât să-mi mențin condiția fizică, aș putea publica zece cărți pe an, care-ar însuma mai bine de trei mii de pagini. E absurd să cred că are rost să public atâta, pentru că în douăzeci de ani, să zicem până la 85, aș mai publica două sute de cărți. Ori în aceste condiții e clar că m-ar paște absurdul, deși Iorga a scris mult mai mult fără să-și facă vreodată reproșuri pentru ritmul de apariție al tomurilor sale.

Marea dilemă e dacă merită să mai scrii zece pagini pe zi, trei sute douăzeci de zile pe an, să zicem, că restul sunt bolile și sărbătorile? Poate că acum mi-am format acest mod de existență pentru a mă simții util față de mine, pentru e mă justifica față de mine că am ales calea scrisului în locul celei a picturii sau filosofiei, pentru care m-am pregătit. Dar oare nu sunt atâția pictori și sculptori care-și trăiesc viața în atelierelor lor, mutându-și acolo, pe insula aceea de liniște, și casa și familia și anturajul lor de oameni ai societății? De ce un scriitor trebuie să se simtă altfel dacă în liniștea camerei lui de pe insulă pune pe hârtie culori și sunete și cuvinte și atmosferă și arome și destine umane? Cu ce e mai prejos decât muzicianul care repetă zilnic, ore întregi la instrumentul său, game, partituri, deși poate că nu e mai mult decât un simplu dascăl de muzică sau un instrumentist dintr-o orchestră?

Și ce dacă dintr-un morman de hârtii vor vedea lumina tiparului doar atâtea câte simte el că merită să facă parte dintr-un volum publicat anual, sau de două ori pe an? Important e că acolo, în hârtiile acelea se află o parte din sufletul său eliberat de mîzga vieții de fiecare zi, de tot ceea ce apasă

asupra condiției sale de om, încă naiv pentru o viață pragmatică și mercantilă cum e cea oferită de semenii săi.

E o fugă de realitate. Și pictorul fuge din calea celorlalți și muzicianul și sculptorul. Dacă ei nu sunt făcuți pentru afaceri, pentru consumismul imbecil și se mulțumesc cu puțin, dar aproape de ceea ce simt, înseamnă că sunt cinstiți față de ei, față de destinul lor mai aparte, chiar dacă toți ceilalți continuă să-i ignore și să-i considere inutili. Chiar dacă ceea ce poate să reprezinte bunăstarea pentru alții, pentru ei e un nimic de oameni izolați, dar cu privirea dreaptă, și ochii mirați la tot ceea ce văd în jur. Chiar dacă în felul lor păgân de a vedea lumea doar după semnele știute de ei, reconstruiesc alte universuri umane, care nu mai au decât puțin din ceea ce e în jur. Cândva, o minte limpede va putea descoperi în universurile acelea esența acestui conglomerat uman pe care-l reprezintă lumea de azi, ce pare tot mai greu de cuprins de către o singură minte, de către o singură regulă a jocului.

Și ce dacă dintr-un număr de trei mii și ceva de pagini scrise într-un an, în al doilea se va naște abia o carte de cinci sute de pagini? Cineva stă pe margine și arată cu degetul spre cartea aceea și spune: Atât de mult nu se mai citește azi de un singur om. Ei și? Important e că există. Important e că exilul scriitorului spre lumea esențială s-a produs. Important e că un om, măcar, din atâția care-și văd doar de viața lor ca viață, irosind pe nimic tot ce-au strâns poate în anii școlilor, s-a retras să mediteze despre iureșul lumii de azi, iar dacă-și va descoperi cineva în câteva dintre rândurile anonime, chipul sau crâmpie din propriile gânduri și se va simți alături de adevărurile sufletului său, înseamnă că nimic nu e pierdut.

Nu toți pot avea curajul de a se privi într-o oglindă fără să-și acopere ridurile ori să-și vopsească părul, să arate altă vârstă și alt chip celorlalți, să-l creadă un altul, mai viguros și mai aprig în viața de fiecare zi, să se teamă de el, deși poate că dincolo de aparențe nu e decât o fantoșă. Și-atunci de ce să ne supere când un altul, mai cinstit cu sine, spune lucrurilor pe nume? Că pentru truda aceea i-au trebuit ani de limpezire a sufletului pe o insulă cu toate vacanțele sacrificate, din punctul de vedere al majorității celorlalți, este chiar alegerea celui ce scrie, e chiar alegerea celui ce adastă în atelierul său o viață, bucurându-se de universul lucrărilor lui, ca de o altă lume în care ceilalți intră doar ca vizitatori.

Pădurea de semne de pe pereții atelierului e pădurea de litere și cuvinte din manuscritele scriitorului dincolo de care, cine va dori va putea descifra măcar ceva din toate câte s-au risipit în fața ochilor lor. Crâmpie de simboluri la care, graba vieții zilnice nu-l mai lasă să se gândească. Crâmpie de viață, ca a lui, doar că privită din depărtarea unei insule de singuratic.

Și ce dacă în fiecare om mor biblioteci întregi de gânduri și povești exemplare despre oamenii din jur? Câteva volume vor umple un raft dintr-o casă doar dacă acolo, pe insula cumpărată de scriitor se întâmplă acea inutilitate superbă a scrisului, despărțită acum, la noi cu totul și de beneficiul pecuniar, care l-ar putea transforma încet pe traducătorul de gânduri într-un meseriaș oarecare, dornic să-și rotunjească veniturile prin producțiile lui.

O insulă, un om, o mașină de scris și niște coli albe, un univers deloc static, încărcat cu greutatea pământului de dedesubt, cu lumina cerului de deasupra, încercând să descopere de ce azi ființa umană a devenit atât de rece în fața adevărurilor vieții ei, a celorlalți, de ce poate trece atât de senin peste propria condiție, doar pentru a se asemana cu alții, care au pornit pe calea existenței lor de la alte premise, mai pline de noroc. De ce această copie a lui Dumnezeu e mai străină celorlalte fapte ale creației decât a fost vreodată careva dintre strămoșii ei?

Și-n fond, fiecare pagină de manuscris e treapta unei scări dintr-un exil interior din lumea imediată. Un exil de bună voie ce nu se poate realiza decât pe o insulă, cum e aceasta, dobândită neașteptat, cu aproape două decenii în urmă. Opt pagini de manuscris pe zi sau zece. O treaptă. Cine vrea poate coborî sau urca spre sine, prin această maieutică a singuraticilor citindu-le cărțile publicate. Cine vrea poate să nu se mai simtă strivit de molohul lumii din jur, ieșind pe poarta deschisă de insular.

RELEVEURI (I)

Dubova, un sat de pe malul Dunării, în golful dintre Cazanele Mari și Cazanele Mici. Cu două decenii în urmă, una dintre zonele cele mai păzite de grăniceri. Pe aici, unde distanța dintre două țări e doar de o sută de metri pe apă, au încercat să fugă în Jugoslavia mii de oameni. Unii au pierit sub gloanțele grănicerilor, alții, puțini au reușit să treacă apele Dunării cu bărci rapide ori călare pe câte o butelie cu oxigen, care-i ducea dincolo de frontieră, sub jetul aerului eliberat cu forță, înainte să fi apucat să fie luați în cătarea puștilor. Acum, la Cazanele Mici, la capătul Dubovei s-a ridicat o biserică a martirilor, vizitată zilnic de sute de oameni, nu departe de statuia lui Decebal rex, săpată în stâncă pe banii lui Drăgan. Ieri coșmar, păzit strict de oameni înarmați, azi loc de pelerinaj.

Case noi, una și una, țigări de contrabandă, de bună calitate la tot colțul, bunăstare de pe urma încălcării embargoului din timpul războiului din Jugoslavia. Câteva bărci cu motor, o iolă, câte o barjă, vase de croazieră

strecurându-se printre stânci, fără să mai știe acum nimeni unde e exact limita dintre cele două țări. Nu e picior de grănicer. Doar la intrarea în Eșalnița o plăcuță te anunță că e o localitate de graniță, mai departe totul e într-o normalitate de parcă te-ai afla la Sălișteștea Sibiului, în mijlocul țării.

Veniți parcă de pe altă lume, un grup de pictori români, doi maghiari, cinci polonezi, cinci sârbi, încearcă să surprindă ceva din peisajul locului, din atmosfera sa mirifică, de colț de rai peste care străjuiesc de-o parte și de alta stânci verticale, pe unul dintre maluri, îngropate în verdele pădurilor și parcă zidite de o mână de uriaș, pe cealaltă parte inundate de verdeață. Printre stânci, vipere și scorpioni. Nici un pescar, în afara celor veniți, care n-au tot timpul chef de pictură și umblă cu undițele după niscai pește. Evident că inutil. E prea cald, sau e o perioadă în care peștele nu trage, ori pur și simplu nu mai e pește în tot golful Dubovei, pentru că localnicii nu ies la pescuit nici cu undițele, nici cu plasele. Știu ei ce știu.

Ca orice tolerat, pentru că nu mă apuc acum, după patruzeci de ani de la terminarea facultății să-mi încerc talentele artistice, mă strecor printre pictorii veniți, comparând ceea ce fac pe pânzele primite de la organizatori, cu ceea ce simt eu în găvanul acela de liniște și mi se pare că nu seamănă nimic. Asta ar însemna, fie că eu nu mai simt nimic pentru arta reproducerii naturii, fie că pictorii veniți vor altceva decât mine, deși toți suntem fascinați de strâmtoarea Cazanelor, de stâncăraia ce stă să se prăvale peste noi, de luciul ondulatoriu al apei. Discuții interminabile la mese între cei ce n-au chef în ziua aceea să iasă la peisaj, ba e prea cald, ba lumina sparge prea tranșant umbrele stâncilor, ba e prea bună berea... Fac schițe, în dorul lelii, ca niște începători, neștiind când să se oprească.

Oameni de toate vârstele, mame cu copii mici, scurte idile între cei rămași să păzească fetele de la bucătărie, care-am înțeles că sunt tot studente la arte, ceramiști, graficieni, artiști decoratori, sculptori, care, ca și mine, ar trebui să privească, apoi să mediteze asupra a ceea ce simt în acel loc, ca abia în final să pună în operă ideea ce le vine în urma meditației și contemplației, fiecare în materialul artistic în care sunt într-un fel maeștri. Dar nu se întâmplă așa. Acolo toți sunt pictori, de parcă pictura ar fi la îndemâna oricărui om ce termină o facultate de artă.

Sunt îmbiat și eu să mă apuc de câteva tablouri. Mi se vor da culori și pânze. Refuz cu oarecare timiditate, încă nesigur pe amintirile mele din tehnicile picturii, deși, în cele din urmă regret că nu mi-am încercat talentele, să văd ce mai știu, să văd ce gamă anume aș folosi, să aflu care anume dintre culorile curcubeului combinate între ele, corespund vârstei pe care o am. Cu atât mai mult cu cât postura de intrus e incomodă, mai ales că unii dintre pictorii organizatori ai taberei internaționale de pictură mi-au fost colegi mai mici. Prefer să-mi notez câte ceva, fără să

întru în istoricul locului, în detaliile privitoare la viața oamenilor din Dubova, pentru că, deși am fost prezentat ca ziarist și critic de artă, să mi se scuze într-un fel prezența de tolerat în mijlocul acelor artiști, n-am de gând nici să scriu un reportaj pentru revista „Orizont” despre tabără și nici să-mi dau cu părerea asupra a ceea ce pictează oamenii aceia din toate genurile artelor plastice. Mai încocorat decât mine, nemișcat de la capătul unei mese, cu un bloc de desen în față, un sculptor desenează fără să-i pese, cu un creion doar strâmtura dintre cele două maluri printre care se strecoară vasele de pe Dunăre. Credeam, urmărindu-i ductul mâinii, că e mai atras de formele stâncilor de pe malul sârbesc, de verticalitatea stâncilor inundate de verdeață ca ale munților din zonele de câmpie ale Chinei. Acei munțișori, „muncei” cum le spun cei din Bistrița, de pe valea Bârgaielor, ce se ridică vertical peste verdele copacilor de la poale dar și urcă printre fisurile stâncilor ce par imposibil de escaladat.

Un peisaj mirific, care-mi aduce aminte de Pasul Tihuța și de filmările făcute acolo la singurul meu film ajuns pe ecran, *Femeia din Ursa Mare*, de pe unul dintre Bârgaie, la Colibița, turnat în vara anului 1981 pe când, mult mai tânăr, îmi permiteam să fac creasta Făgărașului între Olt și Bârsa, cu șpaltul *Zigguratul*-ui în rucsac, gata să mă iau la luptă cu oricine s-ar fi legat de familia mea sau de ceea ce scriu. Aveam 38 de ani, vedeam lumea prin prisma puterii din mine, gata să mă apuc de o aventură amoroasă, de pe urma căreia să aflu că sunt „frumușel”, o categorie estetică inventată de Ion Iliescu, ce preda viitorilor artiști materia cea mai seacă din dunga frumosului, în care mi-am dat și eu a doua licență. Gata să bat munții fără teama că mă vor apuca durerile picioarelor, ca acum, ori că mi se va termina suflul într-o amețală soră cu moartea. Doamna din alcovul dragostei, să mă stimuleze, îmi spunea, după fiecare dintre partidele de vânzoleală, că se simte ca la optsprezece ani și credea că se va muta după mine, simțind că sunt un familist, că sunt de fapt un om cumplit de organizat, dar dorindu-și să-mi fie aproape, pentru că rezistența mea de a renunța la familie pentru o viață de scriitor și scenarist și artist la București o vedea exclusă.

Acum roata s-a întors. Femeia mea mă duce mereu în locuri unde se poate regăsi pe sine, ca acum, bunăoară, la Dubova într-o tabără internațională de pictură, printre niște străini mult mai tineri, unii studenți care-și permit să-mi sugereze că un butoi proaspăt de bere, are mai mult lichid euforizant decât unul stors deja, cu trimitere la anii mei și la femeia de lângă mine, care arată încă bine. Aici nu mai sunt nici director, nici scriitor (mi se sugerează că tabăra de creație literară e la Oravița), nici pictor, nici altceva care să le înghețe sângele în vine, după ce-mi sorb deșteptăciunea. Sunt un tolerat, ca în viața de toate zilele, un om care nici

măcar nu poate da culoare locului unde e printr-un spirit viu, care să-l pună mereu în centrul atenției celorlalți.

O simplă pată de culoare, sunată insistent de cei de la birou pentru că trebuie să fiu informat asupra a tot ceea ce se întâmplă și trebuie să știu. În acest timp, un fost pictor amator, plin de sine, student la arte la bătrânețe îi face curte profesoarei lui prin amabilități de ordin tehnic, ajutând-o să-și fixeze lucrarea pe trepied, dându-i târcoale ba pe o parte, ba pe alta. Doar că profesoara aceea e fosta mea colegă de grupă, cu care fusesem în tabere de creație cu patruzeci și șase de ani în urmă. Acum nu mai e femeia mea, ci un om cu care trebuie să trăiesc și aceste umilințe de anonim între anonimi, în contrast cu peisajul de aici, dintre Cazanele Mari și Cazanele Mici, într-o lume ruptă de lumea reală, ruptă de lumea din care provine fiecare dintre participanți.

Mă gândesc la anii când strâmtoarea aceasta dintre teritoriile celor două țări a fost o „zonă a morții” și la teritoriile ce se continuă împotriva voinței oamenilor între țările lor. Pământul nu ține cont de oameni, apele Dunării nu țin cont de oameni, iar orgoliul uman e atât de mare încât îi face să creadă că ei domină totul, natura, pământul, apele, animalele, cerul. Dar toate există independent de voința lor și-și urmează propria istorie, mult mai lungă decât viața unui singur om, decât idilele dintr-o tabără de pictură.

RELEVURI (II)

Poate dacă n-ar fi fost atât de eterogenă prezența la Dubova, în sensul că dintre toți participanții, artiști, studenți sau amatori, cum era soțul pictoriței poloneze, doar câțiva erau pictori, deși toți făceau aceleași peisaje, nu mi-aș fi pus problema aceluia procent din mine care mai e artist plastic, după mai bine de șase mii de pagini scrise și publicate. Pictura e o modalitate ceva mai simplă de a comunica direct cu lumea, deși fiecare dintre artiști vine de acasă cu propria sa concepție, cu micul său univers, cu gama sa cromatică, a sufletului, a vârstei, pe care le adaptează peisajelor pe care le vede. În doar două zile am întâlnit un sculptor ce descoperise niște pietre gata șlefuite de apă ca în lucrările lui Arp sau Moore, și își punea problema cum să mai intervină el în ceva gata finisat, pentru a-i conferi statutul unei lucrări de artă.

Unui scriitor, se lăuda un pictor cândva, îi trebuie cinci mii de cuvinte, adică vreo două pagini dactilografiate și ceva, pentru a face portretul cuiva într-o carte. Mă întreb câte cuvinte sunt necesare pentru a descrie un peisaj, sau dacă simpla culoare pusă pe pânză e suficientă pentru

a surprinde duhul unui loc, nu doar imaginea lui exterioară. Un pictor de meserie se chinuia să surprindă frumusețea unei cascade dintre stânci, când, cu ani în urmă alți pictori fuseseră fascinați de aceeași cădere de apă. Un scriitor ar consemna poate doar monumentalitatea stâncilor printre care e căderea de apă, și luându-și personajul la subsuoară l-ar preumbla mai departe, prin destinul său.

Luând așa lucrurile îmi pun întrebarea unde s-a petrecut în mine ruptura dintre cel ce vedea doar lumea din jur și cel ce încerca să o înțeleagă. Pentru că și reporterul nu face altceva decât să surprindă farmecul unui loc unde stau oameni, apoi se va lăsa impresionat de viața acelora, narând scurte povești despre viața, trecutul și ocupațiile acelor oameni, iar ca accente va folosi spre argumentare, propriile fotografii ale locurilor unde trăiesc acei oameni, așa cum se văd ele la drum de seară sau dimineată. În mine era dorința de a încerca să creez în jurul imaginilor un univers coerent, un univers cu tâlc al unor oameni despre care ceilalți știu mult prea puțin. Un univers care în felul său trebuie să devină exemplar, altminteri întreagă strădania reporterului e inutilă. Să fi fost oare prea săracă pentru mine expresia plastică pentru a cuprinde cu ea ceea ce mi-am dorit sau mult prea criptică, în simbolurile ei, decât cea oferită de pagina scrisă. Doar că atât una, cât și cealaltă necesită mai mult decât o simplă privire pentru a fi înțeleasă. Ori un tablou în ulei sau acuarelă nu-ți oferă decât imaginea unei clipe dintr-un tumult de timp. Ca și cea a impresioniștilor, când soarele cade pieziș asupra stâncilor, apoi a malurilor, a pontonului. Cum majoritatea dintre cei prezenți și predau ca profesori la facultate sau la licee de specialitate, predomină în lucrările lor explicitarea fiecărui detaliu.

Mă simțeam tolerat, întors cu jumătate de veac în urmă într-o lume pe care părinții mei au încercat să mi-o anihileze, pentru că nu era o meserie pentru un băiat, pentru că a fi artist era ceva lipsit de consistența unei siguranțe de viață. Nici scrisul nu i-a încântat, deși tatăl meu, înainte de a muri mi-a citit cartea de debut în dactilogramă și mi-a prevestit că prin ea am să ajung să fiu cunoscut în lumea întreagă. Și așa a fost. Doar că nu cartea a fost tradusă în alte limbi, ci filmul pe care l-am realizat după ea, care a participat la festivalul internațional de la Montreal.

Vizita aceasta la Dubova mi-a redeschis perspectiva pe care o va fi avut Marin Sorescu, cunoscut ca poet și mare dramaturg, când, ajuns la capătul vieții, ministru, bolnav de ciroză, își deschidea o expoziție de pictură naivă la Tokyo, spre a comunica oamenilor mai direct, prin imagine pictată ceea ce vroia să spună prin cuvinte, ori, mai complicat, prin piese de teatru interpretate de actori, puse în scenă de regizori și scenografi, înțelese într-un fel de unii, altfel de alții. Era lupta din interiorul poetului și

dramaturgului, a conducătorului de revistă și profesorului de literatură dintre cuvânt și imaginea pictată, care i se părea lui că sublimează mult mai ușor atmosfera unui loc, poate crea un univers coerent, viu, ușor de înțeles pentru privitorul grăbit al veacului acestuia. Sorescu picta de mult. Picta fără acel „violon d’Ingres” al lui.

Dilema mea de acum o va fi trăit într-un alt fel și Alecu Ivan Ghilia, poetul și pictorul, cel prezent în toate expozițiile anilor de după facultate, ca vajnic urmaș al lui Corneliu Baba, care s-a redescoperit în anii senectuții ca poet și scriitor, schimbând mijloacele de comunicare ale ideilor. Într-o discuție avută cu el într-o seară la Ipotești, în căbănuțele unde eram cazați, fiind într-un turneu al scriitorilor prin nordul Moldovei, mi-am dezvăluit și eu, cum rar am făcut-o, dubla existență, și suspiciunea unui critic oltean, care-mi cunoștea biografia, că în romanele mele ar prevala pictorul.

A râs, a zis că respectivul critic e un nenorocit de dascăl care vede totul în sertărașe și că de fapt în orice pictor zace un scriitor care dorește să comunice și prin cuvinte ceea ce face el cu pensula pe o pânză. Alegoriile abstracte pe care le gândise Ghilia pe când încă mai expunea în galeriile bucureștene se construiau inițial în cuvinte, se construiau din prea plinul unui risipitor, ce știa să mediteze asupra a ceea ce contempla în universul din jur. El nu vedea o ruptură între cele două arte, ci mai degrabă o complementaritate, fiecare dintre ele demonstrându-și limitele în felul acesta de a cuprinde universul uman în totalitatea lui.

Era punctul de vedere al unui om aflat între două arte de pe urma cărora reușise să-și dobândească notorietatea, deși în momentul de față nimeni nu mai știe de el decât ca scriitor. Știa asta și puțin îi păsa. Credea că fusese mult mai important pentru el să-și poată da frâu liber imaginației, să se simtă mulțumit că reușise să cuprindă în cuvinte ceea ce pe o pânză ar fi fost mult prea criptic și la îndemâna doar a câtorva inițiați, or arta nu e pentru inițiați, ci pentru public, arta e un mijloc de comunicare cu ceilalți, e un fel de a le arăta chipurile, lumea în care trăiesc și eventual crâmpiele din ceea ce vor fi. Era împăcat cu sine. Cu traiectul pe care-l urmărea destinul său. Nu avea crisparea de care dau dovadă eu, nici dramatismul opticii asupra destinului de artist. Recunoștea că i-ar fi fost peste mână să fie pictor și muzician, dar între scriitor, pictor, cineast, regizor, chiar actor, toate se leagă într-un tot.

Îi spuneam că la viața mea, una marcată de muzică, am încropit cândva și melodii, care m-au obsedat apoi ani la rând. S-a apărut spunând că artele cuvântului și ale imaginii vizuale sunt mai legate între ele toate decât aceea abstractă, a sunetului, deși este complementară la artele sincretice ale teatrului și filmului, mai cu seamă.

Când totul se petrece natural, când nimic nu e marcat de stridența făcutului și a ipocriziei, a snobismului de oraș mare sau mic, când preceptele învățate la școală pot fi trecute în operă fără să se simtă didacticismul și urmele lecției dinainte învățate, când simpla prezentă într-un mediu poate să-ți stimuleze imaginația și dorința de a transforma totul într-o lucrare, nu mai are importanță care anume dintre arte îți sunt mai la îndemână pentru a te manifesta, pentru că, la urma urmelor, nimeni nu are scris pe frunte că e ceramist, pictor, scriitor, actor, regizor sau muzician.

Astea toate sunt meserii ce se învață la școală, cu toate amănuntele lor și efectele ce se pot obține pentru a sugera un lucru sau altul. Doar meseria de scriitor se învață la mașina de scris și cu stiloul în mână. Puțini dintre absolvenții de filologie, după ce devin profesori de română sau limbi străine, după ce au îngurgitat istoriile literaturii române sau universale se mai simt în stare să concureze cu maeștri pe care i-au studiat. E o saturație de informație care-i inhibă și-i transformă în buni critici literari sau istorici, dacă au citit mai mult și au darul sintezei.

Toate celelalte arte au școli în care se învață meseria respectivă. Artă țesutului pe război vertical sau orizontal, arta ceramicii, cu subtilitățile artei sticlărilor, arta picturii, sculpturii și graficii, arta computerului, arta regiei sau actoriei, arta muzicii. Deși din aceasta de pe urmă puțini ajung creatori, marea majoritate rămânând la nivelul meseriașului interpret, cel mult dirijor. Doar scriitorul rămâne un *self made man* până la capăt. Meseria lui e în el, în ce a citit, în puterea de a transforma în cuvânt o idee, o temă, o compoziție, în forța de a depăși limitele pragurilor expresiei, pentru a trece dincolo de o simplă comunicare.

CULOAREA CUVÂNTULUI (I)

E ciudat ce scară a valorilor, evident nescrisă, se crează între artiștii dintre diferitele domenii. Chiar printre plasticienii din imediata apropiere există câțiva care s-au încercat, cu sau fără de pretenții și prin scris. În discuțiile cu ei, din felul lor de a se manifesta e evident că adevărata lor împlinire e dată de lucrările plastice pe care le realizează, chiar dacă sunt manierști, și abordează fie arta portretului, fie compoziția, unde repetă teme din viața imediată, văzută ca interpretare teatrală, cu recuzitele aferente unei mari comedii umane la care participă sau sunt martori.

Vernisajele lor sunt momentele de glorie, când critici importanți în urbe, printre artiști, și nu mai puțin dascăli la facultate, după experiențe de muzeografi fără de pretenții, ori de dascăli pierduți în catedrele de la

București sau Cluj, vorbesc despre opera de pe simeze ca despre cea mai mare realizare a timpului. Între ei nu există diferențe valorice, ci doar de interpretare a temelor și felului de abordare. Sălile de expoziție sunt pline de amatorii de vin și pișcoturi și mai puțin de colegi de breaslă, de sofisticăți sau snobi, gata să se dea pe spate pentru orice lucrare, dacă cel ce vernisează expoziția atrage atenția asupra tâlcurilor ascunse în simbolistica abordată de autor. Un joc inutil, pentru că în realitate colegii de breaslă au o scară clară a valorilor, unde ei sunt pe primul loc, după care îi recunosc pe unul sau altul, pentru picturalitatea lucrărilor, pentru cromatica abordată, și nu în ultimul rând, pentru temele compozițiilor și realizarea lor.

În realitate toți se urăsc, deși își intră în ateliere, beau împreună sau filosofează pe diverse teme colaterale picturii, cum sunt numărul lui Fibonacci sau proporția de aur. În particular descoperă că X nu știe desena un cal, iar Y nu mai știe face un portret, ci toate îi ies ca niște șarje. Discuțiile lor nu sunt despre pictură sau sculptură, ci mai degrabă simple schimburi de informații, capabile să-l impună pe unul dintre artiști în fața celuilalt prin noutatea știrii pe care o deține. Experimentul post-modern, inutil ca însăși denumirea improprie a acestei perioade din arte, care nu se știe când a început și cât va mai ține, introduce scrisul, cuvântul, sugestia literară din conținutul lucrărilor, spre epatarea privitorului tot mai derutat de imixtiunile dintre arte.

Și dacă la vernisaj sala de expoziție e plină de lume, mai avizată sau nu, două săptămâni, cât durează expoziția pentru public, nu mai intră pe acolo nimeni, decât cârcotașii colegi, adică tocmai cei ce n-au onorat deschiderea oficială. Cât privește orgoliile, ele nu sunt mai mici în nici unul dintre domeniile artei, deși cu toții se simt concurați peste măsură de artele sincretice, unde publicul ar fi atras de nou, de numele actorilor și al regizorului, de calitatea oferită de această artă. Doar că atât teatrele, unde publicul e numărabil pe degetele unei mâini, pentru că experimentele pe care le încearcă regizorii sunt înțelese doar de critica de specialitate și de câțiva inițiați, cât și arta filmului, unde nu sunt cu mult mai mulți spectatori au intrat într-un impas. Televiziunea și dvd-urile de apartament au luat locul artei în public și cu public.

Bibliotecile au din ce în ce mai puțini cititori, muzeele sunt vizitate doar când se crează o acțiune internațională cu lucrări ale unor artiști recunoscuți de toate dicționarele cu personalități, iar opera, deși continuă un repertoriu de ani de zile neschimbat, își are proprii spectatori, care fie vor să-și etaleze ultimele achiziții în domeniul vestimentar, fie vor să asculte vreo personalitate a muzicii clasice, în cel mai bun caz, fie s-au obișnuit să vadă aceeași și aceeași operă, care le aduce aminte de viața lor

de odinioară, totul scufundat într-un timp oprit, ca al bolnavilor de alzheimer sau al senililor.

N-am să uit cu câtă importanță eram prezentat la Belgrad, la o întâlnire cu scriitorii de acolo, într-o sală plină cu tineri, ca director de bibliotecă. Era în plin război, dar calitatea instituției în scara valorică a sărbilor o situa printre cele mai importante din cultură. Era o continuitate în tot ce făceau și ce fac, saloanele de carte de acolo bucurându-se de un succes extraordinar. Noi, care ani de zile am confundat cultura cu propaganda, când am renunțat la cea de a doua, sau am despărțit-o de cultură, din prima n-a mai rămas nimic.

Satisfacția artistului plastic, care mai și scrie, e dată de lucrul cu materia primară. Însălilarea cuvintelor într-o proză sau eseu considerând că e la îndemâna oricui. Arta cuvântului fiind cea mai comună dintre arte, care nu are concretețea lutului, pietrei, pastei de culoare, nu are trimiterea directă la simțuri cum e arta muzicii, ci e mediată de citit, un efort care presupune o obișnuință, o imaginație bogată, capabilă să transforme literele în imagini vizuale, acustice, olfactive, de atmosferă, adresându-se, în aceeași măsură și cunoștințelor din varii domenii. Arta actoriei presupune, pe lângă talent, puterea de a te detașa de tine ca ființă unică și a deveni oricine, oricând, în așteptarea aplauzelor. E o artă a transpunerii directe în materia ființei tale a unui personaj dintr-un text. O artă a înțelegerii psihologiei umane, deși fiecare dintre actori se pretează doar unuia dintre genurile dramaturgiei, corespunzător fizionomiei actorului și psihologiei lui, corespunzător chiar personalității lui umane, dincolo de care nu poate crea personaje tragice, dacă firea sa e jucăușă.

Muzicianul lucrează cu sunete ce sunt transmise direct sufletului ascultătorului, bine-dispunându-l sau trimițându-l în zonele meditative. Pentru că puțini mai participă la variațiile părților dintr-un concert sau la diversitatea ariilor dintr-o operă. Majoritatea apreciază calitatea interpretării. În felul lor sunt apropiați de artiștii plastici, pentru că lucrează direct cu materia, fără intermediari, însă foarte puțini dintre muzicieni, în afara celor care au adunat la viața lor o cultură, au fost mari dirijori și, nu în ultimul rând, profesori, se apropie de arta scrisului. Pentru ei aceasta e surdă, afonă, abstractă, ca și estetica învățată la facultate sau ca filosofia, de care nici nu se apropie.

În anii din urmă am citit cărțile unui sculptor din generația mea, și ale lui Vlasiu, care era în același timp și artist plastic și scriitor. În prima dintre cărți sculptorul își explică tot ceea ce nu trădau lucrările sale în lemn sau piatră. Erau eseuri despre penetrarea materiei și jocurile umbrelor și luminilor după ce mâna cu daltă căutase formele cele mai sugestive ale valorizării acestora prin plinuri și goluri ce trebuiau să sugereze ceea ce

lucrările încercau să o facă. Uita un singur lucru, că pentru consumatorul de artă de azi, să-i apunem consumator, deși nu face asta, ci asistă doar la un act pe care nu încearcă să-l înțeleagă, arta e ceva la care te uiți ca un turist grăbit gata să afle tot mai multe despre un oraș, despre zidurile lui, ca în final să rămână doar cu povestea unui mare ctitor care ar fi sacrificat toată averea lui pentru ridicarea respectivei cetăți sau clădiri. E povestea pe care o au în minte cei ce părăsesc după o zi de vizitare Versailles-ul, orașul creat pentru a concura Parisul. Orașul cetate de la sudul Parisului unde se întâmpla toată politica Franței, cu cancanurile și loviturile de teatru aferente politicului.

Cea de a doua carte a sculptorului era războiul lui cu toată lumea asta atât de oarbă și insensibilă, gata să-și ia viața pentru niște pricini materiale sau politice pe care istoria le va șterge din memoria ei, dincolo de toate rămânând doar cancanul și aici. Era războiul unui singuratic care, după ce și-a explicat gândurile ce l-au determinat să creeze lucrări de un anumit tip, și-a dat seama că lumea nici măcar nu i-a citit explicațiile la lucrări, explicațiile la textul anterior și-l ignoră cu nepăsarea consumistului, gata să cumpere dintr-un târg de carte mai degrabă jucării pentru copiii lui decât un volum de povești pe care să-l citească celor mici la pat, înainte de culcare. Stupoarea celor ce editează, pentru a păstra paralela între cele două drame e că nu mai trec nici măcar cărțile cu ilustrații pentru colorat, totul putându-se face direct pe calculator.

Am făcut aceste paralele într-o acoladă mare, pentru a-mi explica de ce, după ce unul dintre pictorii sârbi prezenți la Dubova a întrebat cine sunt eu, și i s-a spus de către organizatori că sunt critic de artă, ziarist și scriitor, am sesizat că nu mai prezentam un interes pentru el, ci o anume distanță rece, care în cele din urmă s-a materializat prin plecarea lui de la respectiva tabără. N-avea nevoie de critici.

CULOAREA CUVÂNTULUI (II)

În zece zile, cât durează o tabără internațională de pictură e timp să realizezi o expoziția întreagă dacă ai destule culori și pânză, dacă starea ta e una pozitivă un timp atât de îndelungat, și, evident, dacă timpul ține cu tine, adică e frumos, pentru că se pictează în natură. E ceva din urma impresioniștilor în toate taberele acestea, deși unii dintre artiști pot fi stimulați de o crevasă, un fel de diedru dintr-o stâncă, ce le poate aduce aminte sau sugera, un organ feminin pe marginea căruia să brodeze tot felul de compoziții abstracte. Cum cu ani în urmă, într-o expoziție dintr-un

spațiu privat, un important artist din pleiada ultimilor mari dascăli de pictură de la București, pictase organ feminin lângă organ feminin pe o pânză cât un perete și-i dăduse titlul poetic: *Flori*. Trimiterea era însă prea directă pentru a mai lăsa ceva dubii.

E ciudat cum, în această mare dilemă în care am fost pus, mergând la o tabără de pictură, să constat că de fapt toate vacanțele mele la Brebu, de nouăsprezece ani încoace, nu sunt altceva decât niște tabere de creație, duse în liniștea unei camere descrisă în amănunțime în debutul romanului *Marii fericite*. O tabără cu un singur participant, fără chiolhanuri până la ziuă, fără sponsori importanți, care să facă o afacere din asta, fără de speranță uneori, curățindu-mă de tot balastul adunat de peste lunile anilor, sau poate doar o modalitate de a nu sta în gura femeilor, care și-au dorit toată viața un om gospodar, permanent cu ciocanul și cuiele în mână, gata să dreagă orice săr mai deteriora pe la casă. Dezamăgire totală. Eu nu fac așa ceva decât în silă, după cum nu știu să mă mai bucur de pe urma scrisului meu. Ba mai nou, nici nu-mi mai doresc să public. Fac o muncă pentru a mă feri din calea zgurii acumulate.

Poate că mulți dintre artiștii prezenți la Dubova fugeau la rândul lor din calea vieții de fiecare zi, să se regăsească într-un peisaj, într-o lucrare realizată cu tot sufletul acolo, știind doar că la sfârșitul taberei se va deschide o expoziție cu toate lucrările, și astfel efectul de împlinire al unui act creator e realizat. Un sculptor îmi povestea mai ieri ce afacere mare e pentru un sponsor organizarea unei tabere de sculptură cum fusese una nu de mult chiar în Brebu. Sponsorul dă, să zicem, 10.000 de euro pentru masă, materiale și câte o mie, imposabil celor cinci participanți. Lucrările finite intră în patrimoniul urbei sponsorizatoare și sunt evaluate fiecare la câte 30.000–80.000 de euro. Dintr-o dată beneficiul e de peste zece la unu. Suma e virtuală, prezentă doar în ceva acte, dar cu care sponsorul poate gira, mai departe împrumuturi la bănci pentru alte afaceri. Nu știu care e chichița unei tabere de pictură, cert e că lucrările, câte două, rămân la sponsor, care le poate evalua cât crede el și vinde pentru a-și recupera banii.

În mica mea tabără de la Brebu, nu ia nimeni nimic, după cum știu că din casa asta o să mă mut în cea de la bloc, unde viața își va urma traseul diurn, până la o pensionare amânată mereu din varii motive. Cei din imediata apropiere, deși nu au cine știe ce beneficii materiale directe, vor să mă țină în poziția socială de director, pentru niște avantaje colaterale, expoziții la secția de artă, faxuri, e-mail-uri, plus un statut privilegiat. Activ, într-o lume aflată în viteza facerii și cheltuirii banilor. Ce va fi în sufletul liber al unui pictor care pe parcursul unui an trece dintr-o tabără în alta, reușește să-și facă relații, ba mai și vinde lucrări și deschide expoziții

în străinătate, pentru care e invidiat de toți confrății? Doar că c.v.-ul lui nu-i folosește la nimic, iar cele zece lucrări, care-i rămân lui după toate taberele, sunt insuficiente pentru a-și deschide o expoziție personală. E drept că poate astfel participa la toate cele de grup sau bienale, că poate intra în tot felul de cataloage, scoase cu generozitate de toți sponsorii ce dau bani pentru artă, pentru o artă din care, de cele mai multe ori nu înțeleg mare lucru. Așa e de bon-ton, așa fac și sunt apreciați și de artiști și de publicul din ce în ce mai absent la producția artistică.

Un critic de artă, cum am fost trădat la Dubova a fi, e omul cu potul cel mare, pentru că el poate lega și dezlega nu doar bani, ci chiar destine de artiști, cum un editor așezat în conducerea Uniunii Scriitorilor, poate să creeze scriitori pe bandă, după ce le publică cărțile pentru niște avantaje materiale. Nu de puține ori, tinere își scriu mai întâi pe cearșafurile din alcov poeziile înainte de tipărirea unei cărți, cum tot pe pânza cearșafurilor pot să-și scrie masterate sau doctorate în pictură sau grafică, să devină membre ale unei uniuni de creație, și, fără să se gândească, să beneficieze peste ani, de un surplus de 50 la sută la pensie.

Femeile au avantajul că sunt dorite de toți, dacă știu să-și dozeze nuri și să-i împartă unde trebuie, când e nevoie. Bărbații, ca în orice domeniu trebuie să apeleze la bani, la avantaje materiale, la facilitări ale unor beneficii pentru editor, să se poată bucura de un același statut. Poate de aici și diferențele incredibile dintre cele două sexe atunci când e vorba de ascensiunea lor pe scara valorizărilor artistice, în lumea câinoasă a literaților, unde poți să rămâi pe dinafara tuturor dacă ajungi să fii bănuțit că nu faci parte din nici o grupare cu interes aducător de onoruri și bani.

În artă, și asta se vede cel mai bine într-o tabără de creație, au avantaje mari intuitivii, cei ce simt dinainte ce e bine și ce nu în relația cu ceilalți. Doar cei bolnavi, victime ale unei sănătăți precare sau a unei vieți prea boeme, sunt tratați cu mai mare grijă de către ceilalți. Raționalii n-au decât să stea la catedră, la birou, să calculeze ce e bine și ce nu, să încline într-o direcție sau alta balanța voinței lor, să-și adune parcimonios toate cele de pe urma cărora pot beneficia. Raționalii însă nu ies în plin aer să picteze. Locul lor e în laboratorul de acasă, unde studiul unei fizionomii sau o natură statică pot să le acopere golul de inspirație, printr-o descriere naturalistă.

Traseiștii taberelor sunt boemii fără obligații familiale care-și pot permite să se mute dintr-un loc în altul, să ducă veștile despre unul sau altul, să vadă ce fac cât mai mulți, și, dacă au un minim de bun simț artistic și o conștiință pe măsură, să-și găsească locul lor în puzderia de manifestări ale colegilor. Avantajul lor e unul imens, pentru că pot vedea la lucru zeci de artiști, pot înțelege, dacă au paciență, modalitățile de realizare ale

operelor, pot fura meșteșuguri, doar dacă nu sunt puși doar pe șotii, pe ghidușii, pentru a le deveni tuturor simpatici.

În camera aceasta de la Brebu n-ai de unde să furi nimic. N-ai pe cine să copiezi, iar dacă mai crede cineva că un pictor mai poate merge într-o tabără și la 76 de ani, să știe că taberele de creație pentru scriitori sunt destinate doar tinerilor. Capul de afiș e întotdeauna un consacrat, care dă sfaturi, îndeamnă la cumpătare a descrierilor și dă o direcție pe măsura talentului și creației sale. E un fel de dascăl, iar tabăra e un fel de școală de ucenici care-și citesc unii altora creațiile și-și dau cu părerea. N-o să poți scrie un eseu sau un roman într-o tabără de creație. O să faci poezii, descrieri de natură, de fizionomii, adică un fel de portrete, dar niciodată compoziții cu figuri umane, ce necesită o aprofundare de laborator, de atelier, pentru plastician, de birou pentru scriitor. Că și aceste gânduri despre creație în multiplele ei fațete poate să fie o temă de dezbatere, nimic mai adevărat, după cum transcrierea ei direct la mașină, ca lucrare finită, poate să reprezinte un punct de vedere asupra căruia, odată publicat, deci mediat de o revistă poate deveni subiect de contestare sau critică.

Cum nu văd posibilă o tabără pentru actori, sau pentru muzicieni. Ce să facă ei acolo? Să bea, să-și cânte unul, altuia, să se confrunte în arta mimicii, să se etaleze ca și mari artiști, lângă care va trebuit să fie un ziarist de specialitate, un critic sau un scriitor, care să le comenteze producțiile lor realizate acolo. Adică exact ceea ce n-au nevoie pictorii într-o tabără a lor. Ce discută între ei? Fleacuri sau schimbă păreri asupra materialelor folosite. Doar că fiecare tabără e un laborator numai pentru cei ce vor să se elibereze pe ei prin actul creației. Că eu îl fac în camera asta, e problema taberei mele.

REALITATEA DINAMICĂ (I)

Puțini sunt oamenii care mai pot fi atrași de o reproducere după natură, de un peisaj sau un portret, dacă omul imortalizat nu face parte dintre cei cunoscuți. Bucuria estetică a compoziției, frumusețea coloritului sau tușele ce conturează portretul îi lasă reci pe privitorii artei, rămasă apropiată de realitatea imediată. El are la îndemână aparatul fotografic, mai mult sau mai puțin performant, c.d.-urile pentru aparatul de filmat, cu care poate panorama un spațiu pe unde a trecut și l-a impresionat în mod special, ori reprezintă o atracție turistică, trimițând la istoria îndepărtată, lângă care se imortalizează, pentru ca apoi să poată vedea imaginea pe ecranul televizorului.

Arta abstractă, care presupune pentru înțelegerea ei o cultură de specialitate și o profundă meditație asupra a ceea ce vede, e refuzată de majoritatea oamenilor de azi, în afara celor ce fac tapaj de stratul subțire de informație în domeniu pe care-l dețin. Nici măcar suprarealismul, apropiat imaginilor din visele și coșmarurile lor de peste noapte nu se mai bucură de o atenție deosebită. Totul pare static pentru un om obișnuit să-și trăiască viața în iureșul vieții dintr-un oraș, în ambuteiajele sâcâitoare de pe toate străzile, gata în orice clipă să producă un accident, să omoare prin imprudență un om, să lovească colțuri de ziduri sau alte mașini.

Ritmul vieții omului de la oraș s-a modificat enorm. Pentru el timpul se măsoară în viteza cu care reușește să ajungă dintr-un loc în altul, când, din goana mașinii, nu sesizează decât petele de culoare ale celor de pe trotuare, ale clădirilor ce rămân în urmă, ale mașinilor ce trec în sens invers. El e concentrat doar pe mișcările pe care le face mașina din fața lui, pe semnalele luminoase pe care le emite, indicându-și din timp intențiile direcției de mers. Ajuns la capătul drumului continuă să fie în trenea agitației străzii, să privească lucrurile din jur ca pe niște accidente de culoare, concentrându-se doar pe scopul direct al activității lui.

Unui asemenea om îi poți trece prin fața ochilor albume întregi de artă, pentru că va rămâne rece, dacă nu te va privi cumva ca pe un retardat. Hotărârile le va lua în pripă, de parcă ar fi la o curbă în depășire, fericit, în cele din urmă, că din sens opus nu i-a apărut nici un alt autovehicul. Postul de radio din mașină, cu predilecție unul FM, cu muzică antrenantă, îi stimulează și mai mult adrenalina și-l îndepărtează de orice imagine sau eveniment ce se desfășoară cu lentoare. Pare că nu mai are timp nici pentru a înțelege replicile cuiva dintr-un dialog pe care, ca orice om dintr-un mediu social, trebuie să-l poarte. Peisajele trec pe lângă el, ființele vii, oamenii trec și rămân undeva în urmă, iar pentru a-i recupera în sufletul său ar trebui să meargă pe jos, sau cu o bicicletă.

Nu are vreme nici să regrete o vorbă aruncată cuiva, nici să se gândească prea mult la propria-i casă, lăsată în urmă. Totul e concentrat pe clipa ce urmează imediat, pe întâlnirea cu unul dintre mării lui, pe activitatea ce urmează să o desfășoare până la terminarea serviciului. Relațiile cu colegii sunt intempestive, trecând în goană peste expresiile chipurilor acelora, peste frazele ce i le spun, concentrat doar pe elementele de discuții care-l vizează direct, îi afectează mai cu seamă prestigiul, sau, mai grav, beneficiile materiale asupra cărora și-a făcut calculele cu o seară înainte, în răgazul de dinaintea culcării.

Relațiile de familie se subțiază, celălalt devenind pentru ore în șir o persoană abstractă, față de care nu simte vreun sentiment aparte, ci doar obligațiile diurne. Dacă întâmplarea face ca omul cu care trăiește, în

condițiile unei căsnicii, e cumva bolnav, simte că acela e vinovat pentru că-i tulbură lui goana aceasta după clipa următoare dintr-o carieră în ascensiune, că i se opune înaintării lui, pusă sub pecetea vitezei mașinii. Altruismul devine un act de milă, care-i repugnă din start, ca oricărui sportiv aflat în cursă pe pista de formula 1, de parcă acela, prin suferința lui i-ar pune în fața propriei vieți, pietre, butoaie, lăzi, scânduri, care să-l accidenteze, să-i aducă moartea violentă.

Văzută așa, lumea mașinizată de azi reduce membri unei familii la niște adversari aflați mereu în conflict. Nimeni nu mai are răbdarea să-l înțeleagă pe celălalt, iar dacă face efortul simte că totul are o doză de silnicie. Încet, postura de șofer aflat în trafic ia locul omului de odinioară, exersându-i permanent reflexele, acuitatea vederii, singurătatea lui de individ supus regulilor de circulație, care ține la viața lui, care trăiește doar pentru sine, riscându-le în orice clipă viețile celorlalți din mașină. Amprenta acestei psihologii e pusă atât la serviciu, în relația cu patronul sau superiorul, cu colegul de alături, cât și în familie, unde cel ce conduce autovehiculul e cel care trebuie să aibă ultimul cuvânt. Lui trebuind să i se supună voințele și dorințele celorlalți.

Distanța dintre membri unei familii crește odată cu independența dată de posedarea de către fiecare a unei mașini sau a unui carnet de conducere. Adulterul e o simplă acroșare a cuiva pe trecerea de pietoni, care se termină printr-un pact de înțelegere dintre părți. Divorțul e un accident, ceva cu mașini avariate și mai grav, cu victime de ambele părți, cu deteriorarea caroseriilor, toate rezolvabile printr-un CASCO plătit la timp, cum cardul de salarii mărește distanța dintre director, contabil șef și angajați, lăsând iluzia că totul nu e mai mult decât un drept la independența omului de a trăi în singurătate.

După câteva ore de condus, omul nu mai e capabil să comunice cu cel de alături decât lucruri legate de drumul parcurs, de ora la care a ajuns la destinație, indiferent dacă cel de alături e chiar soțul sau soția, unul sau altul dintre copii, părinții, știut fiind că e de dorit ca în timpul mersului conducătorului auto să nu-i fie deranjată atenția cu problemele grave ale familiei, pentru că l-ar face agresiv și imprudent. Ajunși la destinație, după operațiunile de încărcare și apoi de descărcare a portbagajului, membri familiei se vor pune la televizor să urmărească filme de acțiune, cu mașini care se ciocnesc, cu explozii și cascadorii, cu urmăriri ale infractorilor de către poliție și multe gloanțe trase direct spre ținte vii, ca un fel de refulare a riscurilor prin care a trecut el, conducându-și mașina.

Du un asemenea om într-o expoziție cu peisaje realiste din niște zone bucolice, și-o să-l vezi că pleacă de acolo imediat. Ruptura cu ce simte el e prea mare să suporte trecerea la așa ceva. Cum la fel de inoportună ar fi

lectura unei cărți sau vizionarea unui spectacol de teatru, audiția unui concert. Violența cere violență, iar locul contemplației și meditației face parte dintr-o altă lume, a oamenilor așezați, pentru care istoria își are locul ei, filozofia un altul, artele stau să se concureze între ele pe niște scări valorice păstrate neschimbate de mii de ani. Literatura e compendiul de retrăire a ființelor umane ca și psihologii concrete, ca evenimente concrete, ce stimulează înțelegerea mai bună a celui de alături prin jocul dintre imaginație și simțire estetică.

Doar că lumea receptorului de cultură, care impropriu se numea cândva „consumator” de cultură, nu e cea a oamenilor așezați, ci a omului aflat în trafic. Între cele două categorii, a creatorilor de artă și a receptorilor s-a produs o crevasă psihologică, pe care cei dintâi nu o pot realiza, iar ceilalți sunt complet indiferenți la asta. Arta își continuă mersul ei într-o evoluție istorică, după toate acumulările sale de peste timp, indiferent de genul în care se manifestă, continuând să se raporteze doar la sine, în vreme ce receptorul se gândește doar la ambuteiaje, bujii, trafic, relații superficiale interumane, beneficii materiale, consumism. Pentru el un concert de Mozart e la fel de strident ca zgomotul eșapamentului unei mașini, și nu le poate suporta pe niciunul. Cărțile lui Nietzsche despre supra-om îl deranjează, fără să simtă că undeva în sinea lui e aproape de modelul filosofului german.

Și-atunci singurul gen de artă acceptat de omul de la volan e filmul, imaginea în mișcare, povestea reală a unei drame de familie cu oameni teferi, cu multe mașini, cu elicoptere, ce oferă imagini panoramice dintr-o realitate dinamică ce nu are nimic comun cu vetustele arte clasice care-și urmează evoluția, fără să țină cont de gusturile și dorințele receptorului. Neînțelegerea dintre cele două lumi a deschis crevasa ce separă acum fără putința de împăcare pe artistul, tot mai apropiat de himerele lui, de celălalt.

REALITATEA DINAMICĂ (II)

Ruptura produsă între receptorul de artă, devenit un fan al mașinilor, al tehnologiilor, al lucrului exact, și creatorul de artă, rămas undeva în proximitatea ultimelor întâmplări din domeniu, încărcate cu semnificații pe care celălalt nu poate și nu are nici un interes să le descopere, face ca acesta să se simtă izolat, rămas cu două secole în urmă, pe vremea trăsurilor și a străzilor înguste, cu ancadrame sofisticate la ferestrele baroce sau cu imaginea feronieriilor Jugenstil-lului.

Filmul de artă, la rândul său, încărcat cu simboluri și lungimi semnificative, cu accente puse pe o replică sau un portret, rămâne apanajul

unul grup restrâns de oameni, încă atenți la diferențele dintre o dramă și o melodramă, dintre serialul cu familii hiper-bogate care își duc viața la niște niveluri ce sunt repede luate ca model de hiper-bogații de acum și cel cu adevărat apropiat de realitatea umană și socială de azi, marcată de o superficializare a relațiilor interumane. E o zonă a consumatorului de artă, a neproductivului inhibat de industria artistică, ignorându-și propria chemare și, faptul că, la fel ca în viață, și în artă totul e posibil.

Informația culturală, informația economică, informația istorică rămân la un nivel de suprafață, ca un flash ușor de reținut și comentat în stil propriu, față de o carte ce dezbate poate aceleași probleme, analizându-le până în detaliu. Dialogul se rezumă la schimburi de asemenea informații sinteză, unele ușor de combătut printr-o privire mai aprofundată. Informația, în genere, eludează detaliul sau uneori se rezumă la el. Detaliul care poate fi semnificativ pentru evoluția ulterioară evenimentelor. Or, în atare situație, mintea omului e deschisă deopotrivă spre toate domeniile ce au tangență sau nu cu ocupația sa, dar pot crea sentimentul unei culturi generale solide adusă la zi. E un fel de puzzle colorat, ce pare terminat în clipa în care contururile câtorva personaje din joc sunt descoperite. Despre ce vrea să comunice tabloul din bucățele nu va ști nimeni niciodată, pentru că nu e interesat de așa ceva.

Dacă unele elite sunt pornite împotriva enciclopedismului, pe care trebuie să-l aibă orice om, în folosul unor hiperspecializări ce i-ar izola complet de semenii, altele, nu mai puțin cinice sunt împotriva filonului literar ce apasă asupra culturii noastre. Scriitorul e un ageamiu, ratat ca meseriaș în vreun domeniu, plin de imaginație și convins că poate suplini toate datele despre care nu știe mare lucru prin niște speculații sui-generis, dar pentru care nu poate fi acuzat. Asta e părere lui, dacă vrei o citești, dacă nu rămâi cu sentimentul că e urmarea unei efuziuni de moment, feminină, prin excelență.

Improvizația e tot apanajul scriitorului, care de cele mai multe ori e întrecut în demersul său de realitate, o realitate dinamică ce nu poate fi apucată de mintea unui singur om. Dar oare basmul, pilda din Cărțile Sfinte nu sunt la baza acestei culturi literaturizate? A unei oralități venite de peste milenii? Acolo se poate întâmpla orice, iar dacă ceea ce se petrece acolo seamănă cu lumea din jur, înseamnă că totul e real. O realitate statică, de care omul grăbit al zilelor noastre nu mai are nevoie, cum nu mai are răgazul să citească nici istorii, nici romane, și cu atât mai puțin, poezii, efuziuni ale unor suflete întristate de singurătatea lor, care nu pot face bine decât celui ce le scrie.

Pe fondul acestei lumii aflată în plină grabă, puținii cititori se îndreaptă spre enciclopedii ce descriu brutalitatea marilor cuceritori ai

lumii, hotărârea cu care trec prin sabie anonimi ce le stau împotriva, austeritatea soldaților lor, din marile campanii, gata să-și pună în cazanul cu apă clocotită pe orice învins din propria armată, doar pentru a fi un exemplu pentru ceilalți, ori faptul că, bunăoară, armatele mongolilor lui Gengis Han mărsăluiau fără să mănânce și să bea apă câte zece zile domolindu-și setea doar cu câte-o gură de sânge din vinele cailor care-i duceau mai departe. Detalii brutale ce satisfac nevoia de informație a omului de azi, care parcă jinduiește după lumile acelea trecute de acum aproape un mileniu, sau de altele și mai îndepărtate ale lui Alexandru Macedon.

Documentul nu e literatură. Documentul e cel ce poate pune într-o lumină nouă niște evenimente petrecute de mult, sau cursul actual al mersului lumii. Doar că anonimul cititor, e impresionat de brutalitatea ce face posibilă o invazie, deși e împotriva unor invazii ce s-ar petrece acum. El e spectatorul cruzimii de altădată pe care o realizează mental, când de fapt el refuză să tranșeze o halcă de carne de porc, și preferă să o cumpere gata împachetată, pentru nevoile lui de o zi, de la magazin. Aceste documente dezvăluie în cititor lumea lui latentă, ascunsă, pe care la nevoie ar putea să o pună în practică, coborând dintr-o dată câteva milenii de istorie, pentru a redeveni el însuși o brută.

Când Karel Čapek scrie că în cititorul de romane polițiste zace un criminal, niciodată o victimă și în cel mai bun caz un justițiar, avea perfectă dreptate. Distanța dintre bruta de azi, ce se manifestă într-un oraș mare, sau într-un sat, nimicindu-și membri familiei sau niște dușmani de moment și bruta justificată de mersul istoriei, care pentru a supraviețui ucide nu e nicio diferență, încât ajungi să te întrebi ce gene în plus are omul de azi în ADN-ul său față de cel de acum trei mii de ani, sau chiar zece mii? E în omul de azi tot atâta forță de distrugere ca și în cel de acum un veac, de acum jumătate de veac, pentru că războaiele continuă să aibă loc într-o parte sau alta a lumii, iar fabricile de armament nu vor da faliment nici peste alt veac. O știe toată lumea și înțelege de ce se petrec mereu conflicte locale, pe unul sau altul dintre continente. În felul acesta se simt la fereală din fața unui conflict major, în focul căruia să ardă totul.

Doar că această agresivitate strunită, sau ascunsă dincolo de o peliculă de conveniență socială, e repede dată pe față în momentul în care omul se află la volan, în cutia de tablă a mașinii. Acolo e singur, cu puteri nemăsurate față de un om care merge pe jos, e semi-zeul capabil să se întreacă cu oricine îi stă în drum, într-un joc sportiv al morții.

Unde să-și găsească ascultător, sau cititor, sau privitor artistul care așteaptă de la semenul său, acea masă de toate meseriile, o recunoaștere, când totul e în dunga unei violențe mascate și defulate parcimonios prin

frâne bruște și schimbări de viteză? Literatorul e, la rândul lui, ostenit de scris pentru nimeni. Într-un mijloc de transport în comun mai poți vedea câte un om cu o carte în mână. Dar ce se poate recepta între hâțâielile troleului, tramvaiului sau autobuzului? O dramoletă fără prea multe chei de receptare, cu multă dragoste, de care cititorul din mijlocul de transport nu are parte, probabil, cu multă acțiune, care-i menține adrenalina la nivelul celei a șoferului de mașină, cu mult sex, ca în filmele pe care le va vedea pe micul ecran de acasă, după ce-și va pune dvd-urile preferate.

De cealaltă parte, creatorul nu înțelege de ce s-au schimbat într-atât de mult gusturile oamenilor, încât cartea lui rămâne în librării, tabloul necumpărat sau concertul fără spectatori în sală. El crede în ceea ce face, crede în rolul modelator al artei, crede în realitatea pe care o vede, dar aceea e una statică, pe care o percepe stroboscopic, având senzația falsă că e unitară și coerentă.

Cei mai de succes scriitori fie brutalizează cutumele lumii în care trăiesc, fie crează lumi paralele, unde cititorul să se poată refugia, ca într-un vis cu monștri unde totul e posibil, dar se reduce doar la bine și rău, primul fiind învingător, dar muritor, celălalt învins, dar etern. Cheile de receptare pe care le folosește sunt diferite, vizând paliere de cultură așezate într-o scară, crede el, valorică. Doar că omul de azi nu are timp pentru subtilitățile lui stilistice, din ce în ce mai complicate, pentru a face față cerințelor celor din același domeniu. Omul de azi nu mai are timp nici pentru propria lui familie, de care se dezbară ca de cel mai inutil lucru. Și-atunci, la celălalt capăt al societății se adună o mână de învinși, care-și clamează dreptul la existență, dreptul artei lor de a fi recunoscută și pentru care unii și-au pus pe talerul existenței ultimele clipe de vlagă. Pentru toți ceilalți aceștia fac parte din lumea rataților, a celor ce cred doar în himere, când de fapt toți năzuiesc pe urma unor iluzii deșarte.

TERITORIUL (I)

La Dubova, malurile românesc și sârbesc ale Dunării sunt cel mai aproape în dreptul Cazanelor Mari și Cazanelor Mici. Pe aici încercau să treacă granița riscându-și viața mii de oameni care doreau să ajungă în „lumea liberă”. Mulți au murit sub gloanțele grănicerilor, ca acum totul să fie într-o pace totală, fără urmă de soldați, putând oricine să pornească pe vechile poteci grănicerești, până în celălalt golf. E o normalitate pe care copiii o văd așa cum e și gândesc, din dreptul ei, că întotdeauna a fost așa. Pe sub apa adâncă a fluviului, stâncile celor două maluri se unesc, merg

într-o continuitate naturală a munților fără să țină seama de împărțirile arbitrare ale oamenilor. După ce s-au construit cele două baraje de la Porțile de Fier, apa fluviului a crescut cu șaptezeci de metri îngropând satele ce stau cocoțate azi pe dealuri.

E firesc să te gândești cât de orgolioși sunt oamenii, dacă ei încă mai cred că natura e supusă voinței lor, când de fapt ei s-au adaptat doar unor daturi naturale pe care le-au modificat apoi în folosul lor. Să fixezi granița dintre două state după cursul unui fluviu sau unui râu, cum e cazul Prutului, în cealaltă parte a României, e mult mai simplu decât să ai dispute asupra stabilirii locului bornelor pe un teren întins, ori prin munți, cum e în nordul extrem al țării. Și nu de puține ori se nasc conflicte locale, uneori extrem de sângeroase pentru a delimita exact două state. În fond, niște abstracțiuni politice pe care Uniunea Europeană încearcă acum să le treacă în normalitate, pentru că oricum ai face, de-o parte și de alta a unei granițe rămân destui cetățeni ai celui alt stat care se vor numi minorități în cel de adopție, și mai cu seamă aici, unde alături de români și sârbi, sunt croați, cehi, slovaci, turci, maghiari, șvabi, într-un conglomerat lângă care au venit mai târziu ucrainenii, rușii și români din celelalte zone ale țării.

Un conglomerat care vorbește de la sine de nevoia de firesc din fiecare om, de preocupările lui simple care-l fac să fie același și de o parte, și de cealaltă a graniței. Trăind împreună ajung să-și cunoască unii, altora limba și să se înțeleagă mai ușor. Fiecare își păstrează tradițiile, liturgiile religioase, sărbătorile de peste an. La granița oricărui stat e un mie turn Babel asupra căruia veghează un fel de Dumnezeu comun, care-i face pe oameni mai îngăduitori, deși caracterele lor diferă și nu de puține ori, când cursul istoriei Europei sau a altui continent devine crâncen, își descoperă unii, altora diferențele, ajung să se urască, și chiar să se ucidă.

Edenul de altădată e uitat. Căsătoriile mixte devin loc de dispută între diferitele neamuri, iar averile acumulate împreună, motive de ură. Lucrul acesta e valabil oriunde pe pământ, chiar dacă granițele dintre două state sunt lanțuri muntoase de sute de kilometri, chiar dacă țările sunt despărțite de fluvii de netrecut, chiar dacă, la vreme de pace au știut să construiască împreună și să se bucure de ceea ce au făptuit. Doar că așa cum Asia și Europa formează un singur continent, peste care stă întinsă cea mai mare țară din lume, Rusia, ca în peninsula dintre Atlantic și Marea Mediterană să se aglomereze o amestecătură de limbi și nații, numărând o populație dublă față de aceasta. Spre sudul celui mai mare continent e densitatea cea mai mare din lume, doar două țări reușind să aibă o treime din populația întregului glob. Date statistice seci pe care le știe orice elev, ori le poate afla de pe Google.

Edenul omenirii pare să fie în altă parte decât pe pământ, pentru că aici, colo, cu o ritmicitate ce dă de gândit oricui e interesat de soarta omenirii, izbucnesc conflicte armate, cu mii de morți, asmuțind ceea ce religiile lumii încearcă să potolească — răul din oameni. Edenul omenirii poate fi pe un vas de croazieră trans-oceanic, pe o insulă plutitoare pentru cei avuți, ori în creierul munților, unde însăși ideea de graniță dispare sub vântoasele aducătoare de moarte. Edenul e departe de aglomerările urbane, unde supraviețuiesc alături, într-un perimetru mic, milioane de oameni, care nu mai știu ce e liniștea, ce înseamnă orele de contemplare a datului natural al Pământului, oameni ce evadează spre locuri retrase, să-și afle liniștea, ori sunt incapabili să iasă din iureșul jocului în care sunt prinși. Pentru acei locuitori ai marilor orașe Dumnezeu e în biserica dintre blocurile cu sute de etaje, pe care n-o mai vizitează pentru că nu mai cred în nimic, decât în banii pe care-i au și în clipele de divertisment care i le oferă virtual televizoarele din apartamentele lor. E lumea închisă a ghetourilor contemporane, care transformă oamenii în niște animale captive, incapabile să mai iasă din cercul închis al vieții lor și pentru care tot restul lumii se rezumă la ceea ce le livrează imaginile ecranelor din casă.

Puțin le pasă de tot ce mai descoperă arheologii, fixând ba într-un loc, ba în altul teritoriul Atlantidei, de lupta surdă dintre religiile pământenilor, care ajung să-l conteste chiar și pe Dumnezeu, așa cum Nietzsche insinua că moartea Lui a fost adusă de fapt de apariția lui Iisus. Dar nici asta nu-i interesează și, cu atât mai puțin, disputele religioase ce duc adeseori, ca în plin Ev Mediu, la războaie sângeroase. Teritoriul vieții lor e marcat de casă și loc de muncă. Orașul între acestea două îl parcurg cu indiferența de turist, obișnuit să vadă alături și negri și galbeni și albi și oameni cu părul roșu, și bruneți și blonzi înalți.

Orice ieșire din acest perimetru închis e un motiv de teamă, de stres, pentru că mai departe omul nu cunoaște nimic. E un străin între străini, incapabil să se descurce dacă e lăsat într-o altă parte a orașului. E limita la care ajunge o mare parte dintre oameni, care au o părere unică despre ceea ce înseamnă un teritoriu, fiindu-le complet indiferent chiar și cel de baștină, uitat undeva pe un alt continent, între niște amintiri cu părinți naturali și o copilărie petrecută parcă într-o altă viață, de către cineva de care-și aduc vag aminte.

Am cunoscut oameni care n-au ieșit din București, iar din capitală nu cunoșteau decât câteva străzi, unde-și aveau serviciul, unde făcuseră școlile, unde locuiau și de unde-și făceau cumpăraturile. Și Bucureștiul nu are, în toată amestecătura lui de nații decât două milioane și jumătate de locuitori. Ce va fi la Tokyo, la New York, la Mexico City, unde locuiesc pe un teritoriu destul de strâmt milioane de oameni, pentru care reclama

turistică oferită de televizor îi îndeamnă să plece, să vadă lumea, să se bucure de varietatea ei?

Dar oamenii aceia nu problematizează. Își trăiesc pur și simplu viața așa cum e au și cum s-au învățat să și-o trăiască, știind vag că Parisul e undeva în Europa și că-i atrage acolo pe cei mai înstăriți, să cunoască direct marea cultură europeană, pe care, de fapt, nu dau doi bani. Kitsch-ul din casa lor e suficient pentru nevoile minime estetice, lângă care va putea pune oricând, de pe la vreun bâlci, ocazionat de ceva serbare cu caracter național, orice alt obiect la fel de lipsit de valoare. Pentru ei teritoriul nu există, așa cum granițele se delimitează la câteva străzi din cartierul lor, unde au tot ceea ce își doresc alții, de pe alte continente. O fi ea, marea cultură importantă, pentru niște inițiați de pe bătrânul continent, când pe toate celelalte stau alături lucrări artizanale ce vorbesc despre mai toate tipurile de civilizații de pe glob.

Granița dintre cultura europeană și cea americană e oceanul Atlantic, care pe dedesubtul lui, la mare adâncime continuă teritoriul celor două continente. E bine păzită și de e parte și de alta pentru a nu se strecura intrușii pătați de păcatele lumii adunate într-un singur individ. Doar că aceia sunt extrem de abili, și-și joacă permanent cartea vieții, indiferent dacă sunt sau nu urmăriți, pentru că starea lor reală e una de veghe, capabili de orice faptă mârșavă, pentru un nimic de bine, care se rezumă de cele mai multe ori la o femeie aiurea, cât să se descarce, un bar, o plajă cu palmieri, cu polițiști verzi, ușor de corupt, și bani, mulți bani, pentru alte și alte călătorii de serviciu. Sunt personajele ideale ale majorității filmelor și cărților de duzină, care formează acum o lumpen-cultură, opusă total celei învățate în școli.

Dar acesta e teritoriul unei lumi orgolioase, care nu ține cont de scurtimea vieții de om, de pământul de sub picioare, de granițele abstracte dintre țări și lumi, de pământul unde s-au născut și al cărui dat îl poartă în sânge, dar de care nu are habar. Amestecul lumilor pare să-și aibă continuitate acum tocmai prin acești indivizi ce leagă laolaltă teritoriile umanității, oameni fără de nație, recognoscibili oriunde.

TERITORIUL (II)

Că lumea trăiește doar în cele trei dimensiuni ale spațiului e deja un lucru știut. Timpul pare cel mai mare dușman al omului. De-o parte rămâne copilăria unui alt individ, în alta tinerețea unui al doilea, în alta maturitatea lui, iar în ultima bătrânețea, drept cea mai incurabilă dintre toate bolile. Și

dacă veacuri și milenii la rând s-a mulțumit să trăiască doar între două dimensiuni, de un veac și ceva s-a învățat și cu a treia, zborul, privitul lumii de sus, din înaltul cerului, de unde nu se văd decât munții și apele, despărțiți unii de alții ca niște țări imagine, ale nimănui. Timpul nu apărea nici în personificarea zeităților din toate mitologiile lumii doar ca apanaj al lor, nemurirea, dincolo de care s-a mai inventat o categorie semi-zei, făcuți cu pământence, în momentele de delir ale marilor zei, care aveau puteri nemăsurate, dar rămâneau muritori. În acest fel, problema timpului a fost rezolvată. Mai profunde, religiile indiene, propuneau zeități capabile să facă și să desfacă universul, de pe urma cărora, probabil, s-a născut și credința noastră într-o reîntoarcere pe pământ dincolo de moarte.

Timpul nu putea fi cuprins de imaginarul omului de acum câteva milenii, așa că totul se rezuma la spațiu, pe de o parte necunoscutul sau bogățiile ce atrăgeau popoarele războinice să cucerească teritoriile altor popoare, pe de altă parte, nevoia de evadare oferită de largul mărilor și oceanelor. Modelul invadatorului e comun pe parcursul întregii istorii a omenirii, chiar dacă acela era asirian, babilonian, se numea Alexandru Macedon sau era un roman, se numea Gengis Han sau Napoleon sau Hitler sau Frederich cel Mare. Cucerirea altor teritorii însemna un fel de unificare a lumii sub un singur sceptru în beneficiul celui ce invadea. Portretul robot al invadatorului avea printre componente și credința că dincolo de unificarea întregii lumi, dincolo de adunarea tuturor bogățiilor ei într-un singur loc, el, conducătorul, va beneficia și de nemurire, adică singurul lucru pe care nu era capabil să-l cucerească.

Lupta pentru unificarea lumii s-a dus după cât înțelegeau invadatorii că reprezintă ea ca teritoriu la vremea respectivă: o peninsulă, jur-împrejurul Mării Mediterane, un continent, ca marile imperii de mai târziu să convertească o întreagă lume la propriile lor interese, religii și culturi. Nimeni nu-și putea imagina înaintea Primului Război, pornit printre altele pentru reîmpărțirea imperiilor lumii, că totul se va petrece pașnic, printr-o globalizare ce se întinde acum din Australia până în Canada, și din Țara de foc până în Siberia. O globalizare a vieții oamenilor, cu o circulație mai îngreunată sau nu, dintr-o parte în alta a Pământului.

Nevoile economice, interesele de tot felul au făcut din toate continentele o singură lume, așezată în straturi de bunăstare sau sărăcie, într-un timp mult prea scurt pentru a nu exista diferende teritoriale mocnite de ani, pentru a nu exista nevoia fiecăruia de a se circumscrie doar unei singure regiuni, unde se simte la el acasă. Pentru că unul dintre efectele acestei globalizări a fost tocmai acela al nevoii de recompartimentare a țărilor în regiuni, care să-și aibă propria lor viață, propria lor guvernare, supusă, e drept, unui centru și coordonată de acolo.

Se pare că lumea, în varietatea ei nu poate accepta încă ceea ce s-a petrecut deja la diverse nivele, globalizarea, deși în vorbe toți sunt de acord că ar mai fi de rezolvat doar câteva detalii pentru realizarea acelui „sat planetar”.

S-a crezut că putea să fie eludat factorul timp, dimensiunea a patra a vieții oamenilor, printr-o voință a câtorva oameni, uitând-se că așa cum spațiul poate fi parcurs de către oricine, timpul ne parcurge pe fiecare în parte, determinându-ne, de voie, de nevoie, să predăm ștafeta ideilor noastre unor alte generații. Tehnologiile au făcut ca spațiul să devină extrem de micșorat, posibilitatea comunicării instantanee cu orice colț din lume făcându-ne părtași la ceea ce se întâmplă peste mii de kilometri. Ba mai mult, la amestecul natural de oameni de diferite nații să apară acum și prietenii prin internet și chiar căsătoriile cu niște oameni străini de care nu avem habar, pentru a descoperi, abia când sunt alături, că imaginea mentală e diferită de cea dată de realitate.

Pentru omul internetului nația cuiva nici nu mai contează, dacă datele corespund cât de cât. E în fiecare tânăr o voință de a evada din spațiul de definiție, cum n-a mai existat niciodată, pentru ca în final toate chipurile oamenilor să para la fel, ca în idealul biblic. Dar care e efectul acestei egalizări a oamenilor îl putem afla din mesajele lucide ale uneia sau alteia dintre generațiile de după '90, care se simt dintr-o dată ale nimănui.

Vom cita dintr-un asemenea mesaj al unei tinere din generația 2000 pentru a vedea că între oamenii de aici și cei de dincolo de oceanele lumii diferențele au dispărut, cu mențiunea că acolo altele sunt scopurile vieții, iar doza de nostalgie după o copilărie trecută nu este atât de puternică:

„Noi,ăștia care visăm mii și mii de euro salariu, noiăștia care avem mii de euro, dar ne-am mai dori 1000 în plus, noi,ăștia care-am terminat o facultate din 2000 încoace, noiăștia care renunțăm la facultate pentru un job, noi,ăștia licențiați, masterizați și doctorați pe bandă rulantă, noi,ăștia care lucrăm la a multinațională, noi,ăștia care avem telefoane mai scumpe decât salariile părinților pe două luni, noi,ăștia, care nu mai avem timp în afara job-ului, noi,ăștia, corporatiști în devenire și în general, suntem o generație de ratați.

Suntem oficați din orice, suntem morocănoși, posaci și ne punem picături când avem ochii roșii. Ne enervează cei ce sunt la fel de supărați ca noi, ne enervează și cei diferiți. Înjurăm mult, dar suntem credincioși. Salvăm Roșia, Vama, natura și tot ce mai e de salvat printr-un mail sau o plimbare într-un week-end cu mașina până acolo. Ne pasă tot ce e o „eco”, de viitorul copiilor și al omenirii, dar avem becuri aprinse non-stop și un motor de 2,0 litri la mașină.

Lucrăm în neștire, visăm promovări și un bonus la salariu, dormim puțin, fumăm, bem cafele și energizante de ne zăpăcim creierii, dăm banii pe prostii, pe jucării care să ne dea încă puțin timp, pe mese proaste în restaurante costisitoare, dar aproape de job. Ne cumpărăm mașini mai scumpe decât ne-am putea permite doar pentru iluzia de apartenență la o clasă socială creată artificial, ne îmbrăcăm în haine idioate, incomode, care nici nu ne stau bine — la fel ca toți din jurul nostru.

Ne cumpărăm apartamente fără să le vedem în nu-știu-ce-complex-ca-o-conservă la câțiva kilometri de oraș. Plătim rate 50 de ani de acum încolo. Dormim puțin, ne doare capul, ne tremură mâinile, ne promitem că vom avea mai mult timp pentru noi, că vom face mai multă mișcare, că vom sta mai puțin în fața calculatorului, că vom merge pe jos.

Ne place jobul pe care-l avem. Corporația e mama și tatăl nostru, corporația ține loc de familie, de prieteni, de tot, ne dă bani pentru tot ce vrem să cumpărăm și asta e tot ce contează. Nu știm alte reguli în afara corporației, nu ne interesează altceva, nu vrem altceva, ne simțim împliniți. Nu știm altceva în oraș decât drumul spre job, înapoi spre pat și vreo două cluburi. Nu vizităm nimic decât în team building.

Pentru ce? Ca să ajungem niște legume terminate la nici 40 de ani? Ca să ne facem scrum încă înainte de a începe să ardem? Pentru a ajunge într-un pod imaginat al unei ierarhii sociale?

Ce-o să răspundă copiii noștri, știind că toată viața nu am făcut altceva decât să ne gândim cum să plătim rate, când vor fi întrebați ce suntem noi?

Niște ratați...”

E un strigăt de disperare al unei tinere lucide dintr-o generație care va lua locul celei care mai știa să citească o carte, să asculte o muzică simfonică, sau să participe la un vernisaj, mulțumindu-se cu ceea ce avea și visând străbaterea altor și altor teritorii dintr-o geografie particulară a fiecăruia dintre oameni. Un semn al globalizării ce pune accent pe o dimensiune nouă pentru toate generațiile de până acum, timpul. Bun, ne-am globalizat, am șters granițele dintre state, dar în loc să privim universul uman de pe teritoriile pe care se întinde, așa cum e, noi ne închidem sub carapacea banilor și-a unei bunăstări visate și devenim niște singuratici în pragul disperării. Oare nu sunt mai fericiți cei ce nu știu?

GROAPA

Una dintre cărțile care-ți pot marca viața prin mesajul său, ca parabolă a ideii de cuplu uman este *Femeia nisipurilor* a lui Kobo Abe. Recitită după ani, rămâne la fel de terifiantă în absurdul său. El, profesorul de biologie în căutarea unei insecte, cel ce cade în groapa cu femeia văduvă poate fi oricare dintre noi. Lupta ei cu nisipul, care trebuie dusă pentru a nu se surpa malurile peste casa din groapă, încercările nereușite de evadare ale profesorului, încrâncenarea tuturor celorlalți din satul ciudat de a nu-l lăsa să plece, pentru ca femeia să aibă un bărbat, un ajutor, un tată pentru viitorul copil, dispariția neconsemnată de presă a profesorului, ca într-o moarte anodină, fără victime și vinovați, fac din subiect o temă de meditație pentru oricare dintre ființele umane.

Groapa cu nisipul ce se prăvălește neconținut peste casă, care îi obligă să trudească continuu pentru ridicarea lui, poate fi absurditatea oricărei căsnicii făcută la întâmplare, unde veșnicul sacrificat trebuia să fie bărbatul, stâlpul casei, cel chemat de soartă să aibă grija tuturor, dispariția lui din societatea unde și-a trăit existența dinainte trecând neobservată, ca un dat natural. În *Femeia nisipurilor* apare pentru prima dată omul abstract, personajul fără nume, cu o personalitate comună, un el și o ea dintr-un Eden întors, silnic, ca muncile lui Tartar din mitologia greacă. Cui să-i ceri ajutor, când tu nu mai ești? Cine să mai creadă că te poate salva din strânsura destinului, când tu nu ai o soartă decât de condamnat? O soartă de care nu poți fugi decât prin sinucidere.

Prin analogie, orice om căsătorit, sau în concubinaj cu o femeie se află în interiorul unei grote, ca primul dintre cei ce s-au numit mai nou homo sapiens, sapiens. Viața lui se rezumă la serviciul aducător de venit și treburile casnice, toate învărtindu-se în jurul celor trei mese, a grijii față de bătrânii din familie, de copii, nepoți, de dările ce trebuie achitate la timp pentru a nu se adăuga la ele alte sume de rău platnici, cumpărăturile, un ziar local să mai afle ce se petrece în viața orașului, a zonei (și profesorul de biologie primea ziare în groapa lui din nisip), o ieșire cu prietenii pentru două ore la o bere, ca totul să se întoarcă la noaptea dintr-un dormitor comun cu al femeii. E filmul calm al oricărei familii, din care am exclus certurile pentru datoriile neachitate, pentru banii puși deoparte de unul sau altul pentru o variantă de viață pe care nu mai apucă să o ducă, pentru gelozia unuia sau altuia când simte că omul de alături e rece și se lasă prea ușor prins în mrejele altora.

În fapt, după doar câțiva ani petrecuți împreună, un cuplu își duce viețile în paralel, fiecare cu tainele sale, fiecare așteptând să plece de acasă, pentru a întâlni o lume mai apropiată la serviciu sau într-un anturaj de breaslă, mai apropiat de meseria lui, mai apropiat de sinele său. Grota unde-și duc traiul împreună devine un fel de apartament de hotel de două stele, în cele mai multe dintre cazuri, un refugiu pasager dintre două evadări scurte, când reușesc să uite de toate problemele casei, de bătrâni, de copii, de nepoți, de medicamente, de cumpărături, de țevile care se sparg deasupra bucătăriei sau a băii, la vecinul de deasupra... De nisipul încărcat tot timpul în coșuri și ridicat pe scripeți dincolo de malul gropii.

În fond nu pentru asta se face o căsnicie, nu pentru așa ceva se apropie un bărbat de o femeie, ci pentru o viață îmbelșugată și plină de copii. Visul oricărei fete e să fie mireasă. E momentul culminant al trecerii ei din rândul fetelor libere de orice obligații la cea de femeie cu toate pe cap. Când partenerii rămân egali, deși întotdeauna unul dintre ei va domina pentru a ține în echilibru o căsnicie, contrar oricărei logici matematice, viețile lor se vor despărți mult mai degrabă, dar fără de mari cutremure, ca într-o prietenie dusă peste ani, cu sentimente fluctuante. Cât timp grota, pe fundul căreia se adâncesc cei doi parteneri, începe să se populeze cu copii apar, în jurul pereților ei reaveni, mobiliere, aparaturi, mașinării pentru a spori un confort ce ține mai mult de dorința fiecăruia de a se simți acolo, ca în mijlocul unui mic Eden.

Casei i se spune cuib, doar că vânzoleala procreației ține, cu preludii cu tot mai puțin de o jumătate de oră, după care, în al nouălea cer, cei doi se despart în visele lor, convinși că au atins culmea fericirii. După ani, cum rămân mereu singuri, ba unul, ba celălalt dintre parteneri, cuibul de ieri se transforma în grotă. Una luminată slab de feștilele puse pe margini să nu dea omul cu capul de pereți. Obligațiile depășesc pragurile atinse de fericirea paturilor răvășite de dragoste, și încep să descopere stalactitele și stalagmitele din care picură continuu un fel de timp măsurabil în stropi de apă sălcie, care sapă tot mai adânc fundul gropii. Descoperă că spre lumina soarelui nu dă nici o fereastră, că grota lor nu are decât o singură intrare, că dincolo de lumina feștilor, ce le amintesc despre alte vieți ale altor oameni, nu cu mult mai fericiți, nu au nici un fel de comunicare cu exteriorul, cu lumina soarelui, cu intemperiiile și natura dezlănțuită, dar se simt la fereală, feștila televizorului aducându-le aproape tot ceea ce ei nu mai apucă să trăiască.

Apoi, noaptea, cu privirile în tavanul întunecat, descoperă fisuri ce dau afară, spre coama muntelui de deasupra luminat de stele. Imaginile sunt aduse cu ei din lumea de dincolo de grotă, de pe stradă, de la serviciu, din întâlnirile întâmplătoare cu prietenii sau cunoștințele lor, ca niște

fantasme dintr-un alt film de viață. Încet, fisurile se desfac cu timpul în niște ferestre prin care privesc spre o altă lume, ideală, unde partenerul e mult mai tânăr, întinerindu-l în felul acesta și pe visător. O fereastră pe care cel de alături nu are cum să o vadă. E o breșă dreptunghiulară în tavanul grotei la care poate privi doar unul dintre cei doi din cuplu. Ce vede dincolo? O viață de oameni despărțiți de timp, care încearcă să se apropie unul de altul, să se iubească, așa cum a făcut-o și prima dată, atunci când și-a început existența lui de om căsătorit.

I se relevă dureros că fereastra aceea, pe care o vede el e prea departe, că nici dacă ar clădi toate mobilele una peste alta n-ar putea ajunge la ea, că totul nu e mai mult decât un fel de icoană făcătoare de minuni dintr-o bisericuță de mănăstire, care poate drege bolile de trup sau de suflet ale unui om doar dacă e credincios. Se simte credincios, se simte capabil să-și schimbe mediul de viață de dragul sănătății sufletului și trupului său, dar își dă seama că până la fereastra luminată de pe tavanul grotei nu are cum să ajungă.

Și iată-i, stând alături într-un singur pat de pe fundul grotei, pe cei doi privind fiecare către un fel de fereastră luminată de soarele de afară, în dreptunghiul căreia joacă imaginea unui alt bărbat și-a unei alte femei, mult mai tineri, variante ale existenței lor de acum, variante imaginare, crâmpie din viitoare evadări către lumea dinainte, cum profesorul din *Femeia nisipurilor* încercase să revină la cel de odinioară, dar fusese întors din drum de teama câinilor și a oamenilor nisipurilor care-l hăituiau.

Și-atunci apare resemnarea, bucuria de a ști că undeva, deasupra, e un fel de fereastră ce dă spre lumea de afară, luminând astfel peștera, ba pentru unul, ba pentru celălalt dintre parteneri, fiecare descoperind în jurul lui formele obiectelor cu care și-au umplut grota, locul feștilelor cu care se mint că trăiesc o viață ca oameni liberi. E momentul de echilibru, când niciunul dintre parteneri nu mai vrea să-l domine pe celălalt, dar nici nu se mai iubesc ca altădată. E momentul în care ferestrele lor particulare rămân pe cerul peșterii ca niște promisiuni pentru viitor. Dar clipele de apă ale stalactitelor trec spre fundul grotei și-o adâncesc. Nimeni nu scoate apa adunată în găvanele săpate, nimeni nu mai vrea să plece, ci rămâne într-o stare de reverie, ca într-o comă prelungă dinaintea sfârșitului. Pentru că fiecare știe că, dacă printr-o minune ar reuși să ajungă la fereastra lui de taină din tavanul grotei, ar lua-o de la început, într-o silnicie a destinului, handicapat de timpul dintre cel ce privește și cel ce se lasă adorat, alungat de acela în rândul celor de vârsta lui, ori purtat spre niște țărături îndepărtate, unde s-ar simți străin.

Dacă n-ar exista această breșă dreptunghiulară în tavanul grotei unde ne ducem viața, probabil că am avea curajul disperatului de a încerca să evadăm, să ne riscăm viața pentru a ne arunca în neantul străzii, al unei alte existențe, mai apropiate de visele noastre, doar că și acestea nu mai sunt cele ale omului de acum, ci ale altuia, din trecut. Trăim cu sufletul la o vârstă mincinoasă, căreia trupul nu-i dă libertatea de a mai fi el. Atunci intervine visul, povestea neadevărată dintre un Goethe de 73 de ani și Lotte de 19, dintre doi bătrâni biblici ironizați de textele apocrife și Suzana. O poveste a dorinței firești, până la urmă, a unui rege David de a avea alături de trupul său ostenit de războaie și ani o fată de 14 ani, reluată de literatură ca un fel de temă a apusului existenței.

Fereastră spre cer e în fiecare, doar că atunci când în cadrul ei cea care se simte admirată aduce insinuant imagini ale depravării fetelor de până la douăzeci și cinci de ani, când acasă te așteaptă o femeie a ta cu care împarți întunericul grotei și o bătrână aflată la capătul vieții, contrastele te deprimă în conștientizarea neputinței tale de a mai face față unei asemenea vieți. Fata își încearcă în fond, jucăuș, instinctele atrăgându-te într-un joc al vârstei ei, pentru care experiența unei aventuri cu un om trecut de maturitate, temător, dar încă viguros, ar fi reconfortantă, dar pe care să-l dea la o parte atunci când propria ei dorință se va aprinde spre un tânăr cu care să-și croiască apoi propria grotă.

Și cum mijloacele de azi nu sunt aceleași cu cele de pe vremea bătrânilor biblici ce o admirau pe Suzana, își lasă la îndemână pe propriul calculator tot ceea ce a primit de la prietenul ei, un om cu un caracter lasciv, adică filmulețe adunate de pe diferite site-uri internaționale de la amoruri din Japonia, la orgasme provocate unor fete de șaisprezece ani, la striptis-ul total al unei Adeline franțuzoaice, care deși frumoasă, acceptă să-i fie filmat doar organul genital, la echilibristica unei femei tinere, care face, goală, șpagatul stând în cap ș.a. Poate urmări dacă i-ai accesat site-ul, poate vădea dacă omul decăzut din tine se simte stârnit de imaginile pe care le vede. E la urma urmelor un fel de joc de-a pisica și șoarecele, dintre o tânără de vreo douăzeci și patru de ani și un om cu treizeci și opt de ani mai mare. Unde duce un asemenea joc? Nicăieri, pentru că omul se simte atras mult prea direct spre o capcană pe care i-ar putea-o întinde orice altă fată, complet dezinteresată de viața lui, dintr-o joacă a vârstei.

Ce s-ar putea întâmpla într-un caz fericit? Ceea ce încearcă mulți dintre bărbații de vârste de peste cincizeci și cinci de ani, o căsătorie, un copil, pentru zidirea căsniciei, pe care femeia l-ar crește cu mijloace proprii

după moartea bătrânului domn. Povești de felul acesta se țin în toate literaturile lumii, iar când dispare dintr-o țară un cod al „eticii și echității sociale”, cum e în toate țările totalitare, totul devine posibil. Lumea e mult mai complexă decât i se relevă unui domn îndrăgostit de o tinerică, în clipa în care se hotărăște să-și pună pirostriile, și, deși el ia în calcul toate variantele evoluției femeii în viitorul mai îndepărtat, uită să se pună pe el între necunoscute, uită că după șaizeci de ani, începi să-ți simți fiecare dintre lunile pe care le aduni sub tine.

Că sufletul vrea altceva, e firesc. Cineva trebuie să țină un echilibru în tot acest joc al timpului cu ființa umană. Că după ce naște, fata de ieri nu mai arată ca o floare, ci ca un langoș cu brânză, iar întineritul începe să-și caute alte muze care să-i satisfacă plăcerile e prea normal pentru a face din asta un subiect de roman pentru omul secolului al XXI-lea. În genere subiecte din acestea au pe fond niște mize de bunăstare pe care inocenta, proaspăt căsătorită, le ia în calcul în momentul în care face pasul. Nu intri într-o grotă cu bătrâni doar de dragul bătrânilor, când pe aceia îi poți vedea și acasă, printre părinții și bunicii tăi, în grotă cu feștile mirosind a busuioc și tămâie. Miza e de cele mai multe ori o moștenire. Or de la visul ei la crimă nu mai e decât un pas pe care toți scenariștii de filme polițiste îl fac, pe urmele Agathe Christy.

Pe scurt: o tinerică pune filme porno pe site-ul ei vizitat în taină de patron. Se înfiripă o idilă prin ricoșeu, filmele sunt trimise fetei de prietenul ei, să o cucerească, aceasta îi spune că site-ul e vizitat de patron. Între tineri, stârniți de o sumedenie de asemenea filmulețe, se petrec adevărate orgii, încercând toate tehnicile de sex cunoscute de la Kama-Sutra încoace, până se plictisesc, iar tânărul se satură de fată și își caută o altă parteneră. Rămasă singură, fata își îndreaptă toată atenția asupra șefului ei și începe să-și facă tot felul de calcule privitoare la o posibilă viață împreună. Acela are copiii lui, mai mari decât fata, la care renunță, ca și la femeia cu care i-a făcut, pentru iluzia unei vieți noi.

Un fel de evadare din grotă de odinioară, plină cu bătrâni și copii și mobile cariate de timp, cu balamalele scoase, pe care nu mai dorește să le repare. Potul jocului e mare și fata începe să afle de el, dar nu cedează, pentru a nu pierde totul după o singură noapte de dragoste. Vechea tehnică de amânare a tuturor femeilor, care știu că după cele 11 minute de sex, chiar dacă mai urmează un al doilea, bărbatul e trist, încărcat cu toate negreliile vieții lui dinainte.

Fata povestește mamei ei despre întâmplările sufletului patronului, despre drama ei de femeie lăsată de un năbădăios, cu toată frumusețea tinereții ei deoparte. Aceasta, la rândul ei divorțată, după ce soțul ei a lăsat-o tot pentru o femeie mai tânără, o sfătuiește pe fată să-și caute un om cu

bani de vârsta ei, să-și întemeieze o familie și să-și facă copiii ei, să se așeze într-un fel. Aici subiectele se află la o răscruce. Dacă fata ascultă sfaturile mamei, îl va îndepărta pe patron, fără să-i distrugă aceluia toate iluziile, sau nu le va asculta, și-și va căuta un băiat cu care să iasă în lume, ținându-l pe cel mai în vârstă în plasa speranțelor, continuând jocul dinainte, deși alte filmulețe stimulatoare nu mai are de unde primi.

Cel aflat în dilemă majoră e omul în vârstă, care nu mai acceptă, ca pentru a nu știu câta oară să mai fie gelos, să mai sufere din pricina femeilor, dar nu se resemnează pentru că factorul activ nu mai e el, ci fata. Ea face jocurile, ea i se așază în fereastra din grota de acasă și-l face să sufere o fericire târzie a dragostei, uitând de sine, uitând de tot ce a făcut el pentru a ajunge unde e. Dintr-o dată simte că în față nu mai are prea mult timp și se hotărăște să-și trăiască ultimii ani de viață într-un alt fel. Are bani suficienți pentru a întreține fata acasă, în ideea că aceasta și-ar visa să fie o gospodină care să-l aștepte pe el cu mâncare caldă în fiecare zi, să-i accepte întârzierile de peste program cu partenerii de afaceri, să-și caute alte preocupări, ori să-i facă pur și simplu un copil, să-l adune în felul acesta la casa lui. O casă mare cu două, trei dormitoare, cu living și bibliotecă, cu o bucătărie cât un apartament de bloc, cu scară interioară și piscină, și trei mașini într-un garaj de lângă vilă.

Știe că va urma calvarul divorțului și mai cu seamă al partajului, când ura dintre foștii oameni căsătoriți ajunge la paroxism, fiecare încercând să ia de pe urma celuilalt cât mai mult. O grotă mai mare, cu deschiderea către singura intrare posibilă, fără ferestre, luminată doar de niște feștile. Dar omul are bani, plătește avocați care-i dau partea cea mai mare din avere, eliminând-o pe prima nevastă din orice combinații. La urma urmelor sunt dușmani de moarte și asta-l determină ca fata să-i devină și mai apropiată, fiind chiar capabil să se sacrifice pentru ea.

Un mic concediu petrecut peste ape, în Creta, într-un hotel de lux, înmoaie rezistența fetei, care cedează, sub promisiunea că odată rămas liber, o va lua de soție. Nunta la o bisericuță din nord, în taina unor icoane făcătoare de minuni, cu multe lumânări și tămâie, cu miros de busuioc. Apoi viața își continuă cursul pe noul făgaș. Omul se desparte de câteva dintre părțile averii lui, pentru a o înstări pe noua nevastă, care nu renunță la slujba ei, preferând să ia masele la restaurante costisitoare. Copilul nu apare, dar rămâne ca o promisiune pentru mai târziu. Apare în schimb fostul prieten al fetei, dornic să profite într-un fel de pe urma cedării lui. Mai departe e povestea de dragoste dintre cei doi care se revăd și doresc să-și ducă viața singuri mai departe, să aibă copiii lor. Aici intervine crima, pentru că cineva trebuie să iasă din joc.

FEREASTRA (II)

Subiectul e comun oricărei epoci. Diferențele pot apărea între făptuitorii crimei, care încearcă să atragă în joc fosta familie a partenerului, pentru a cădea vina pe careva dintre ei. Crima sau divorțul adică despărțirea proaspeților căsătoriți înainte ca tânăra să poată emite pretenții asupra averii soțului, pentru că experiența primului partaj dintre soți l-a marcat profund pe patron. Se simte hăituit, se simte alungat din propria viață și încearcă din nou să afle o breșă în tavanul vechii lui grote, remodelată după gusturile tinerei. Simte că va fi eliminat, simte că viața lui ține doar de abilitatea cu care va ști să se apere, sau viteza cu care o va înlocui pe noua locatară a grotei cu alta mai plină de scrupule. Întreaga zi și-o pierde calculându-și șansele unei victorii din acest joc de șah, unde el e regele, într-un colț, prins între o regină de culoarea ambelor tabere și un turn care-i îngustează posibilitățile de ieșire de pe singurul culoar pe care se află.

Ca variantă posibilă, introduce în joc o a doua regină, transformată dintr-un pion de la capătul tablei, și lasă ca lupta să se dea între cele două direct, după ce noua regină va încerca să elimine tura încă de la început, sau s-o transforme într-un rege neputincios, de culoare neagră, pe care să-l lase alături de regina aceea pe jumătate albă, pe jumătate neagră. Momentul culminant al poveștii — care-i poate avea ca protagoniști nu doar pe un patron, dar chiar și pe un președinte de curte de casație, un duce, un șef de stat, un ministru, un rege — e în clipa în care cei doi tineri, regina policoloră și turnul se hotărăsc să-l scoată din joc pe regele alb, pentru că nu poate accepta, ca și fosta nevastă, ca altă femeie să-i ia locul. Iar pe de altă parte, să piardă totul pentru o simplă partidă de sex întâmplată cu prietenul de odinioară. Într-o tabără se pune la cale crima în detaliu, în cealaltă se pregătește eliminarea reginei celei tinere.

Patronul se simte din nou în siguranță, mizând pe abilitatea noii sale prietene de a se descurca în hățișul pe care i-l întind acestuia perechea adversă. Viață trăită din plin, tinerește, deși privindu-și noua parteneră, patronul începe să se teamă de ferocitatea ei. În toată lupta e singur. Părinții sunt morți și nu i-ar da dreptate în nici un fel, iar prietenii văd în el un Casanova, ceea ce-l stimulează să-și riște pielea în marele joc al dragostei târzii. Ce i se pare ciudat e faptul că noua sa prietenă nu i-a vorbit niciodată de o posibilă căsătorie, în cazul divorțului de fosta sa angajată. Afacerile sunt lăsate pe planul secund. Prietenii îi atrag atenția asupra riscurilor pe care le implică un nou divorț, pentru că fosta angajată știa multe din matrapazlăcurile pe care le făcuse el de-a lungul timpului, și le va pune pe

tapet în cazul unui proces de divorț, devenind dintr-o dată capete de acuzare dintr-un proces penal. În momentele lui de panică omul își dă seama că nu crima ar pune capăt căsătoriei lui, nici divorțul direct, ci cel mediat, după ce el va fi dus la închisoare.

O nouă răscruce de drumuri în subiect. Tânăra soție poate rămâne gravidă fără voia ei, fie de pe urma unei împreunări cu prietenul ei, fie de pe urma unei partide făcute în silă cu patronul. Sau, la fel de bine, cealaltă tânără poate rămâne gravidă, pentru a forța înaintarea jocului către un deznodământ, după cum amândouă pot rămâne gravide și ar umple romanul cu copii, deschizând, la o altă scară, marile dileme de la curțile regilor din evul mediu, care beneficiau de dreptul primei nopți, și-și turnau tot felul de bastarzi prin jurul cetății, care emiteau pretenții apoi la tron. Poveștile pornesc mereu de pe un cearșaf mototolit și plin de scursori umane, pentru că în clipele acelea totul se petrece în cel mai acut prezent din toată viața unui om.

În prima variantă, sub teroarea acuzației de adulter, femeia va încerca să renunțe la orice pentru a-l păstra pe patron, ca tată cu posibilități de întreținere a progeniturii ei. În a doua variantă, cealaltă tânără va face tot ce-i stă în putință pentru a o elimina pe soția patronului, și din nou apare la orizont crima. În fine, în a treia variantă, una dintre ele va face avort, deci tot o crimă, lăsându-și viața la mâna norocului. Or așa ceva într-un roman real nu se poate întâmpla pentru că miza pusă în joc e mult prea mare.

În prima dintre variante vor urma teste de ADN, înfățișări, martori pentru demonstrarea adulterului, pentru ca omul să iasă cu fața curată și cu un copil în casă mai puțin. În a doua variantă, femeia tânără, ce aspiră la mâna patronului îl va forța să divorțeze, chiar și riscând ca tânăra lui soție să-l dea pe mâna justiției pentru potlogăriile lui. În fine, în a treia variantă, dacă niciuna nu face avort, unul dintre copii va avea tată, iar celălalt va fi cu tată necunoscut. Dar fierea din femeie nu poate lăsa ca lucrurile să se petreacă atât de simplu. Nu. Fie că a treia viitoare nevastă va încerca să-l divorțeze de a doua, fie va renunța și-și va crește copilul pe banii patronului, urmând să se căsătorească cu altcineva, care-ar accepta-o și așa. Lucru perfect valabil într-o lume în care bărbații sunt dirijați, în marea lor majoritate de către femei, doar pentru faptul că aparent sunt mai slabe și cer ocrotire.

Oricum, disputa dintre cele două femei tinere îl determină pe tânărul amant al soției, să o pună pe aceasta în fața unei alegeri clare. Tensiunile dintre părți pot fi alimentate și de femeia și copiii din prima căsătorie, care intervin împotriva patronului, după ce au pierdut atât de mult la partaj. Soluția de ieșire pare una singură, deși viața alege și aici mai multe posibilități. Tânărul o părăsește pe femeie, iar aceasta revine la a-și

recâștiga încrederea omului cu care e căsătorită. Tânărul n-o părăsește, recunoaște paternitatea copilului și riscă să rămână cu ea, deși nu-i poate oferi bogăția și satisfacerea tuturor pretențiilor acesteia, care, în puseurile ei de cumpărături, își lua mereu haine și pantofi pe care-i purta o singură dată, își petrecea după amiezele la solar, manichiură și pedichiură sau jogging, timp în care fiind singur se gândește cu tristețe la viața la care a renunțat.

În fine, rămas din nou holtei, patronul o ia de nevastă pe a treia femeie, care prin relațiile ei reușește să-l apere pe acesta de posibilele învinuiri amintite de cealaltă femeie la procesul de divorț, dar neluate-n seamă de juriști, pentru că avocații apărării, bine plătiți, o împlicaseră pe aceasta de adulter și sperjur. Între timp, patronul, își reia afacerile dinainte, hotărât să-și crească plodul făcut cu a treia, încercând să nu regrete nimic din tot ce i s-a întâmplat. Realizează că dintre toate, doar aceasta îi e fidelă până la capăt, că pretențiile ei sunt pe măsura unei femei obișnuite, crescute modest, spre deosebire de cealaltă, ajunsă subalterna lui prin pilele tatălui său, fost activist, crescută să domine, cum învățase de acasă.

Dar toată tevatura acestui lanț de divorțuri, partaje, învinovățiri directe reale sau inventate, îl marcaseră pe om într-atât încât apar primele semne ale unei boli de care nu avea cunoștință. Ființă încrezătoare în puterile lui, face mai multe operații costisitoare în străinătate, lăsând-o pe femeia tânăra cu copilul în grija a două alte femei plătite, una pentru creșterea copilului, cealaltă pentru a deretica prin casă și a prepara hrana. Noua familie pare să-și fi intrat pe un făgaș de normalitate. Însă din punctul acesta mai departe e imposibil să mai fii liniștit, când alte două femei nu pot accepta condiția de a fi părăsite, cu copiii lăsați de izbeliște, obișnuite cu un trai luxos, avându-le pe toate la îndemână.

Cancanul continuă fără de milă, cu speranțele celor două femei că-i vor aduce sfârșitul și că, printr-un șir de procese, vor intra în posesia unor bunuri și bani... Finalul e la alegerea scenaristului. Poate ucide pe cine vrea, poate lăsa totul în coadă de pește, poate recăsători pe oricine cu oricine i se pare firesc.

Cert e că în fereastra de deasupra grotei, prin care intră înăuntrul unei case lumina naturală a soarelui, spre care se îndreaptă speranța de mai bine a unui bărbat mai în vârstă și spre care se revarsă toată dragostea lui, ideală și de neatins, stă mai degrabă un serial polițist, sau o melodramă cu multe cancanuri, decât un film de dragoste dintre doi oameni de vârste diferite, care-ar fi picat dintr-o dată într-o grădină cu zambile și trandafiri, de pe la începuturile lumii.

MUZE ȘI ICOANE (I)

Abia atunci când cineva îți devine apropiat în taina sufletului, și-i descoperi nu doar frumusețea fizică, dar și aceea interioară, începi să-ți pui întrebarea dacă ai fi capabil să trăiești alături de acel om. Pentru un scriitor, sentimentele construiesc imagini mentale ale celor față de care se simte apropiat, ce pot deveni personaje dintr-un fel de variantă de viață, și posibilă și probabilă, care sunt personajele principale ale cărților sale. Un fel de viață din hârtie, coroborată cu ceva din realitatea imediată. O viață reală trăită cu muza scriitorului, ar coborî-o pe aceasta din imaginarul imaculat, pur al sentimentului confortabil de conviețuire virtuală. Viața concretă, carnală e înlocuită cu sentimente și imagini construite, ce se dovedesc în final a fi liniaritatea unui roman de dragoste. Personajul feminin e idealizat ca în anii primei dragoste adolescente, decupat din contextul social, de familia din care face parte, de umbrele pe care le lasă trupul acelei ființe în jur, altminteri romanul va ieși cu totul altceva, poate unul social, de moravuri sau de atmosferă, cu notații de analiză psihologică.

În viața unui scriitor, în decursul timpului, pot apărea mai multe femei, față de care să se întoarcă la nivelul primei dragoste, dar de care nu se va atinge, temându-se să nu le spargă bolul de cristal înăuntrul căruia le-a ascuns chipul și propriile sentimente. Un scriitor de romane știe îndeajuns de multă psihologie umană și socială pentru a se feri să aducă în mijlocul lumii acea idealitate a unei ființe construită mental și față de care simte marele dezechilibru al unicității. Eroina din carte va avea toate caracteristicile zânelor din basme, fără limite de vârstă, într-un timp etern, cum e cel al narațiunilor inventate oriunde în lume, să fie pilde morale pentru copiii cărora le sunt destinate. Chiar diferențele de vârstă dintre bătrânii acelor basme și fecioarele bune par să fie abolite, timpul real fiind raportat doar la cel al vieții unui om, de maximum șaptezeci, optzeci de ani, unde sunt vizibile și judecate cu măsura moralității dată de aceste limite.

Personajul feminin din majoritatea romanelor scrise până acum e în fapt un om real față de care scriitorul nutrește sentimentele cele mai profunde, așezându-l fie într-o idealitate aproape imaterială, fie într-o lume contorsionată de banalele și repetabilele cancanuri fără de care nu se poate desfășura viața cea de toate zilele dintr-o societate. Doar că în preajma acelei muze din imaginarul lui, întreg eșafodajul viitoareii cărți îl aduce pe autor la vârsta ultimilor ani de liceu, bucurându-se de primul sărut, de mirosul cald al obrazului ființei dragi în acele clipe, de atingerea palmelor aceleia. E un sentiment unic la care niciunul dintre scriitori sau poeți nu

renunță, atâta vreme cât trăiesc pentru arta lor, pentru că puritatea acelor clipe, a acelor ființe din sufletul lor, care îi fac să nu îmbătrânească niciodată.

Că azi personajul se numește Gabriela și are cu treizeci de ani mai puțin decât autorul, dacă va intra în noul roman, înseamnă că scriitorul o iubește adolescentin, se ferește să o coboare din rama unde a pus-o, și unde s-au mai aflat, în decursul timpului alte și alte femei tinere, cu anumite detalii ale chipului și trupului asemănătoare, cu un bun joc al psihologiei feminine, capabil să-l țină într-o înlănțuire amăgitoare pe artist. În clipa în care zâna din basmul ultimei cărți trece prin așternutul scriitorului, aceasta devine personaj viu, cu umbre și lumini, cu carne și mirosuri specifice, cu apucături ciudate, riscând oricând să se transforme dintr-o scufiță roșie într-o Cruelă.

Prințul din Albă ca zăpada e autorul basmului și are cu mult mai mulți ani decât fata inocentă cu cei șapte pitici. Așa e legea, pentru că dacă stai într-o stație de tramvai și privești lumea, constăți că niciun bărbat nu mai întoarce capul după femeile trecute de patruzeci și cinci de ani, iar dacă e bătrână poate atrage doar prin vestimentație. Lumea trăiește de fapt într-un deșert de nisip, într-o groapă ale cărei maluri trebuie continuu să fie lărgite pentru a nu se prăbuși peste cei de jos. Poate că nu toți oamenii realizează absurditatea mișcării lor prin viață, dar și când ți se relevă, îți vine să-ți iei zilele.

Culmea e că singura salvare dintr-o astfel de situație este sentimentul de dragoste față de cineva, pe care-l idealizează, făcându-și din el o icoană la care să se roage. O icoană decupată din catapeteasma cu sfinți și apostoli a bisericiuței sufletului său pentru care se roagă, ca pentru binele său. O icoană ambivalentă, într-un fel om, căruia îi dorești cele mai luminoase gânduri, pe de altă parte o idealitate materială de care nu vrei să te atingi, pentru că simți că-ți aduce lumina în noaptea grotei tale. E fereastra spre lumină a oricărui artist. Un poet nu poate trăi fără o asemenea experiență spirituală, pe care o prelungește până la adânci bătrâneți și o transformă în metafore depărtate de omul viu căruia îi sunt dedicate. Prozatorul trebuie să lucreze cu materia umană și, dacă e mai curajos, dă la o parte orice fel de pudibonderii și imaginează exact ceea ce își dorește el.

Pictorul și sculptorul, mai norocoși, au și muze și modele. Ei sunt mai pământeni. Pentru ei viața înseamnă mai puțin idealitate și mai mult trăire directă, adică sex. Pentru că așa cum iau lutul și-i dau formă de tors, trebuie să ia torsul ca pe un lut și să-i dea forma de dragoste. Pentru muzicieni lucrurile stau asemănător cu cele din viața poezilor.

Măcar și pentru atât, chiar dacă nu le pricep poeziile, muzica, tablourile sau romanele și merită ca în viața femeilor să existe artiști. Fără

ei lumea e mai săracă, fără parabolele lor despre silnicia relații de familie dintre un bărbat și o femeie, totul s-ar rezuma la o poveste simplă, cu câteva variante, una mai anostă decât alta. Un contabil sau inginer poate avea o aventură, poate divorța de pe urma acelei întâmplări, poate avea copii cu nemiluia de la mai multe femei, idealizându-le în felul său, calculat, punând mereu în balanță riscurile și beneficiile, dar nu poate iubi cu gratuitatea unui artist, or pe femei asta le tulbură cel mai mult. Și ele se pot culca cu oricine, fără să fie curve, dar când se simt adorate, lucrurile depășesc obișnuitul unei vieți chiar și mai complicate.

Există femei care trăiesc doar în preajma artiștilor. Le învață jocul simplu al existenței, le intră în voie, le suportă toate năbădăile. Acceptă dintr-o dată dragostea mai multora dintre ei, le pozează, încearcă să le sugereze idei pentru viitoare opere, îi înșeală cu nonșalanță, se reîntorc la ei și, încetul cu încetul, devin un fel de alter-ego-uri ai acestora, un fel de cascadori, care îi dublează în scenele prea riscante. Acestea se recrutează, de cele mai multe ori din rândul celor care au deja o experiență de viață și câteva drame, una sau mai multe internări sau căsnicii ratate cu oameni obișnuiți, dar fără imaginație. Mai grav e când un artist are parte de o femeie ancorată cu totul în viața cotidiană, în lupta pentru existență și bunăstare, care-l va trăda cu siguranță, nu înainte însă ca din toată sensibilitatea lui pentru frumos, să ciuntească o bună parte, pentru a-l transforma într-un om obișnuit, într-un funcționar al artei, cu condeiul în mână și imaginația mărginită.

Poate că femeile sunt liantul dintre artiști și restul lumii. Poate că nici ele nu pot exista fără să știe că sunt puse ca niște ferestre deasupra grotelor unde-și duc traiul aceștia, și majoritatea oamenilor, chiar dacă în viața lor de fiecare zi le repugnă căderile bruște ale psihicului artiștilor, sau nu le suportă exuberanțele fără de explicație ale unor momente când sunt capabili să se creadă în cu totul altă dimensiune umană decât sunt în realitate. Se bucură de succesul lor, în măsura în care nu le afectează prea mult orgoliile personale și mai ales dacă de pe urma acelor succese au ceva beneficii.

Însă majoritatea tinerelor femei de acum au o cu totul altă perspectivă asupra nevoilor lor, iar între toate tipurile, artistul e un alt fel de om, de care trebuie să se teamă, pentru că e intempestiv, ba mai mult, e considerat un ratat social, incapabil să ducă o viață ca și ceilalți, trăind din expediente, dar nu ca și marii bișnițari sau escroci, ce adună în jurul lor puzderie de femei, pentru că ele nu se mai simt nici măcar flatate de iubirea unui artist.

MUZE ȘI ICOANE (II)

Undeva în Pustiul Saharei, nu departe de oaza Faiyum, e un sat, un mic cătun al acelor sihaștrii ce stau sub cerul liber, sub dogoarea soarelui, rugându-se continuu cu capul vârât în niște ocnite albe din steatit, ridicate ca niște plăci de morminte fără de nume ale eternității iubirii de Dumnezeu. Sunt un avva în pustia aceea de la sud de Gizeh, cu fața în ocnita pe care e pictată imaginea unui sfânt, sau poate că acolo nu este decât ceea ce văd eu. Soarele amiezii face ca nisipul din jurul cătunului, până spre dunele de la orizont să devină roșcat, cristalizând fărâmele de piatră ca mălaiul căzut pe o plită.

Sunt un om abstract. Doar icoana imaginată de mine există în albul ocnitei spre care mă rog. Sunt un om păgân pentru că icoana imaginată în care mă transpun cu întreg sufletul nu e un sfânt, ci un om oarecare, o femeie, cu ochi albaștri și părul negru, cu care mă confund până la identificare a spiritului. Cortul de odihnă, din piele de capră e undeva la doi pași, păstrând încă urmele viselor de peste noapte, când frigul de afară mi-a adus, odată cu miliardele de fire de nisip fugărite de o briză ciudată ce venea dinspre dunele din depărtare spre oază. Acolo au rămas buzele pline ale ființei printre care mi-am strecurat buzele mele, acolo au rămas mâinile pe care le sărutam, fără să știu ce vreau, dorind cu ardoare să-i ating întregul trup, să i-l acopăr cu săruturi, să mă bucur de existența lui reală, de la părul negru până la tălpile crăpate de fierbințeala nisipului prin care a venit până la mine. Pentru că în visul acela păgân ființa cealaltă există. Pentru că buzele ei umede mi-au primit buzele într-o împreunare adolescentină, umplându-mă de fiorul primului sărut.

Acolo, în cortul păcatului meu din vis, au rămas brațele pe care le sărutam, palmele pe care mi le apropiam de obraz, să le simt căldura, să le simt pulsația sângelui de ființă vie, care mă chema să ni-l împreunăm. Acolo au rămas toate celelalte chipuri ale femeilor din jur care aveau doar înfățișarea ei și ne priveau, și se mirau de ardoarea dragostei din mine.

La trezire, cu chipul femeii aceleia încă în suflet și în fața ochilor, m-am rugat cerului de metal al răsăritului de soare, pentru binele ei și pentru iertarea mea, care păcătuisem prin singurătatea în care m-am retras, prin timiditatea mea de a nu fi trăit în realitate ceea ce făcusem într-un vis, de a nu lăsa totul deoparte, cu întreg trecutul și obligațiile mele, pentru a fugi în calea ei eliberat de mine, cel de până ieri. Visul mă decupase din realitatea imediată și mă pusese în fața unei realități ratate, devenită virtuală.

Ce calcule ale șanselor sau neșanselor mai pot exista în clipa în care pornești în drumul destinului? Pentru că a iubi înseamnă să te arunci orbește înainte, fără să-ți pese de nimic. A iubi înseamnă să nu mai știi și să nu mai ții seama de ceea ce poate să însemne un risc. Mergi, învingi, și treci mai departe alături de cine e în sufletul tău, și care-ți stimulează întreaga ființă să înainteze pe noul drum ales. Dar oare e ales? Oare întâmplarea întâlnirii acelei ființe unice între toate celelalte, pe care ai decupat-o dintre milioane de altele pe care le-ai văzut, le-ai întâlnit, mai poate fi numită alegere, voință personală, sau har divin?

În pustietatea cătunului cu pustnici, asemeni mie, sub soarele arzător care ne usucă pielea, punând în evidență arterele și vinele mâinilor și picioarelor, fiecare dintre acești avva, trăiește viața icoanei pe care o are întipărită în minte și proiectată pe albul ocnițelor. Nimeni nu tânjește spre icoana celui de alături, nimeni nu se roagă la aceeași icoană, nimeni nu se confundă până la a deveni o ființă abstractă cu icoana celuiilalt. Fiecare și-o are pe-a lui. Crede în ea. Se roagă pentru ea, ca și când s-ar ruga pentru binele întregii omeniri. Doar în această dedublare a rugăciunii i se relevă adevărata iubire. Pentru că, la urma urmelor, în clipele de adâncă transformare a eului în celălalt eu, te rogi pentru binele celuiilalt, a celui pe care-l iubești, independent de existența întregului univers. Totul e aglomerat într-un singur punct, într-o singură imagine, ca înainte de începuturile lumii, care abia după ce îți petreci real buzele tale desfăcute printre buzele umede desfăcute ale celei pe care o iubești are șansa de a deveni realitate, de a se naște. În jur nu mai există nimic, ca în pustia Saharei, doar ochiul de apă din oaza cu palmieri, să-ți liniștească setea, să-ți fie pavază împotriva razelor dogoritoare ale soarelui de deasupra.

Iubirea înseamnă să vezi înaintea ochilor imaginea celuiilalt, ca și când l-ai avea în față și i-ai tăcea, pentru că nu i-ai putea vorbi. Căci a vorbi, înseamnă a pune la îndoială ceva, a găsi variante la ceea ce se întâmplă, a cântări, iar și iar, binele și răul și a le despărți. Or în iubire nu se poate petrece așa ceva, cum nu se putea întâmpla nici înainte de Facerea Lumii. Punctul din fața ochilor asupra căruia stăruie să privești în ocnița albă e întregul univers înainte de nașterea lui. Punctul acela ce desemnează chipul unei femei e păcatul încă nefăptuit, este iertarea întregii omeniri pentru toate păcatele iubirii pe care le făptuiește, punctul acela este ființa înaintea pornirii ei spre lume, ovulul și aprigul spermatozoid cu o clipă înainte de a se întâlni. Fără el lumea ar arăta ca nisipul arid de culoarea mălaiului copt, peste care ar bate Simunul cu torente de firicele minuscule de piatră arsă, să îngroape toate oazele cu palmieri și ochiuri de apă.

Punctul acela dinaintea începutului desenează icoana din mintea acelui avva, care crede în iubirea sa ca într-o altă ființă distinctă, ce face

legătura dintre sufletul său și sufletul plăcii albe de steatit, pe ecranul căreia își proiectează imaginea sufletului.

Capre din lumea reală trec în ciopoare printre plăcile cu ocnițe ale acelor pustnici ai deșertului. Oameni fără trecut, fără viitor, învățați să se roage unor pietre, ca unor ferestre luminate de albastrul cerului aflate pe tavanele unor grote ocupate de oamenii cu familii din satele și orașele lumii. Oameni bucuroși de iubirea lor trăindu-și vârstele ca la început, neschimbate într-o eternitate a iubirii pentru ceva ce nu se vede dar există, cum există acel contur de duh ce plutește între ocniță și ochii săi închiși în rugăciune.

Muți, surzi, orbi la restul lumii îndepărtate de dincolo de deșertul Saharei, pustnicii privesc înăuntrul ochilor închiși spre icoanele desenate de mintea lor pe albul ocnițelor, într-o imaterialitate confuză, adeseori strângând în pumni nisipul de lângă genunchii îndoiți, anchilozați de nemișcare, pentru a se convinge că încă sunt pe pământ, că încă sunt vii și că imaginile pe care le-au adus din corturile cu vise ale nopții trecute sunt la fel de reale ca și eternitatea pe care o trăiesc. Tresar când iezii trec prea aproape de ei și le tulbură pacea, îndemnându-i să se întoarcă printre oameni, cu behăitul lor primar, apoi nu-i mai aud nici pe aceia, scufundați în rugăciunile lor fără de cuvinte.

Poate că acest avva este de o sută de ani, poate că celalalt e de vârsta mea, ori poate că e doar de vârsta femeii pe care o are înaintea ochilor închiși, poate că nu s-a gândit niciodată la înțelepciune și o lasă în seama celor bătrâni ce-și trăiesc viața printre oameni, să-i învețe ce e bine și ce e rău, să le apună povețe despre cum să se ferească din fața celor zece păcate fundamentale ale omenirii. Ei știu că aici totul este înainte de început, că singurătatea fiecăruia e ca și a hainelor din pânză de sac ce flutură în bătaia vântului uscat, că singurul lucru care există pe lume e acel duh dintre sufletul lor de oameni și ocnița albă, în care stă adunată laolaltă dragostea, marea iubire, ca o ființă reală, deasupra tuturor păcatelor lumii, deasupra binelui și răului.

Timpul trece, înțelepciunea lui se adună în acea ființă dintre el și icoană și rămâne neschimbată, mereu la vârsta adolescenței, când știi că omul e nemuritor, că nu există risc, că nu există variante, că nu există destin, decât pentru muritorii temători de moarte. Apoi întredeschide ochii să privească cum i se scurge nisipul printre degetele mâinii să se convingă că n-a trecut cu totul în eternitate. El nu are noțiunea familiei, a neamurilor din care provine, ca o ființă venită din neant, ca iubirea aceea concentrată într-un punct dintre el și ocnița albă, unde se roagă, care e numai a lui, ca însuși duhul ce-l mai ține în viață.

E un om abstract, decupat din lumea largă de nisipul nemărginit să-și poată trăi eternitatea iubirii, ca duh.

CUPRINS

I. MĂȘTI ATEMPORALE

Solilocviu (I) /
Solilocviu (II) /
Oglindirea (I) /
Oglindirea (II) /
Tainele solitudinii (I) /
Tainele solitudinii (II) /
Oceanul întors /
Măștile timpului /
Sărbători particulare /
Parcul de distracții /
Visele vârstelor /
Istorii și istorioare /
Pentru cine citim /
Lecturi paralele /
Respirări în Paradis /
Ce mai poate romanul? /
Spectatorul de DVD /
Spectatorul de DVD (II) /
Personajul /
Umbra /
Axioma biologică /
Astrofizica vieții /
Scările /
Damnarea /

II. OMUL ABSTRACT

Codul roșu /
Omul abstract (I) /
Omul abstract (II) /
Maeștrii anonimi /
Ziua scurtă /
Pragul interior /
Et in Arcadia /

Iloin /
Banda de mașină /
Insula /
Releveuri (I) /
Releveuri (II) /
Culoarea cuvântului (I) /
Culoarea cuvântului (II) /
Realitatea dinamică (I) /
Realitatea dinamică (II) /
Teritoriul (I) /
Teritoriul (II) /
Groapa /
Fereastra (I) /
Fereastra (II) /
Muze și icoane (I) /
Muze și icoane (II) /